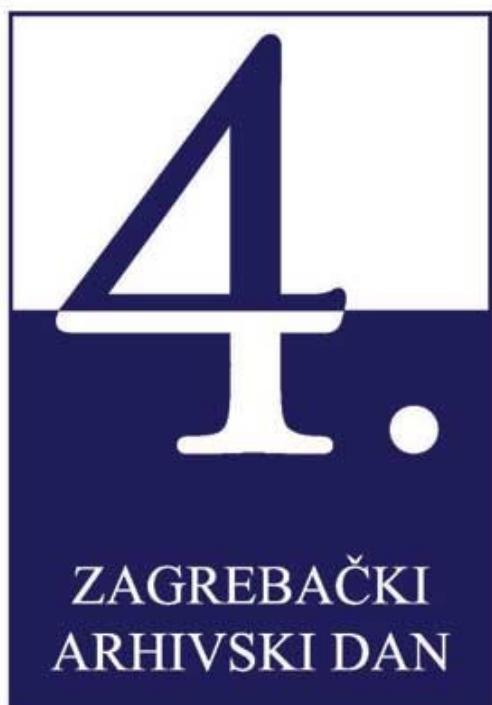

ZAGREBAČKI
ARHIVSKI DAN

ARHIVISTIKA – KULTURA – ZNANOST: PARTNERSTVO ZA RAZVOJ

Zagreb, 30. studenoga 2012.

ZBORNIK RADOVA

**ZAGREBAČKO ARHIVISTIČKO DRUŠTVO
DRŽAVNI ARHIV U ZAGREBU
ZGODOVINSKI ARHIV CELJE
HISTORIJSKI ARHIV SARAJEVO**

Arhivistika - kultura - znanost: partnerstvo za razvoj

Zbornik radova sa znanstveno-stručnoga skupa 4. zagrebački arhivski dan održanoga 30. XI. 2012. u Zagrebu.

Izdavač: Zagrebačko arhivističko društvo

Suizdavač: Državni arhiv u Zagrebu

Za izdavača: Branka MOLNAR

Urednica: Branka MOLNAR

Priprema: Branka MOLNAR

Dizajn: Sebastian Tišlar

Tisk: LARTIS

Naklada: 100

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 866653.

ISBN 978-953-99478-4-0

Zagreb, 2013.

Regionalni znanstveno-stručni skup 4. ZAGREBAČKI ARHIVSKI DAN (ZAD — dan) zajednički su organizirali Zagrebačko arhivističko društvo, Državni arhiv u Zagrebu, Zgodovinski arhiv Celje i Historijski arhiv Sarajevo, a održao se u petak 30. studenoga 2012. godine u Državnom arhivu u Zagrebu. Skup je bio usmjeren na prepoznavanje arhivske struke kao kulturne industrije koja proizvodi arhivske informacije s dodanom kulturnom vrijednošću te doprinosi demokratizaciji, decentralizaciji i demonopolizaciji kulture. Nastojalo se ukazati na važnost doprinosa arhivista razumijevanju kulture kao razvojne snage društva te na prednosti partnerstva arhivista s muzejskom i knjižničnom strukom kao i na mogućnosti suradnje arhivista s povjesničarima i drugim znanstvenim istraživačima primjenom novih komunikacijskih tehnologija, usavršavanjem arhivskih obavijesnih pomagala i razmjenom znanja.

Organizacijski odbor:

Branka MOLNAR, Darko RUBČIĆ, dr. Borut BATAGELJ, Haris ZAIMOVIĆ,
Mirjana GULIĆ, Katarina HORVAT

Tehnička podrška:

LARTIS

Pokrovitelji skupa:

FILMOTEKA OSIJEK

ARHIV-TREZOR

PROMETAL

CRESCAT D.O.O.

S A D R Ž A J :

1. Arhivistika kao baštinska struka u sektoru kulture

ARHIVISTIKA U SLUŽBI KULTURE	3
(Almira ALIBAŠIĆ - FIDELER, JU Historijski arhiv Sarajevo)	
IZLOŽBE U FUNKCIJI AFIRMACIJE ARHIVSKE DJELATNOSTI (PRIMJER ARHIVA TUZLANSKOG KANTONA)	9
(dr. sc. Izet ŠABOTIĆ, doc., Omer ZULIĆ, JU Arhiv Tuzlanskog kantona Tuzla)	
UOBIČAJENI ARHIVSKI RAD I NJEGOVA MOGUĆA "DODANA VRIJEDNOST"	18
(dr. sc. Dražen KUŠEN)	
KRAJ BAŠTINSKIH USTANOVA U BOSNI I HERCEGOVINI	25
(dr.sc. Andrej RODINIS, Arhiv Bosne i Hercegovine)	

2. Partnerstvo s muzejskom i knjižničnom strukom

ARHIVISTIKA I MOGUĆNOST SURADNJE POVJESNIČARA I ARHIVISTA	31
(dr.sc. Marinko VUKOVIĆ, Arhiv HAZU)	
IZAZOVI INTERPRETACIJE – ULOGA ARHIVSKOGA GRADIVA U MUZEJSKOJ STRUCI	37
(Boris MAŠIĆ, dr. sc. Maja ŠOJAT-BIKIĆ, Muzej grada Zagreba)	
PISNA KULTURNA DEDIČINA GLASBENE PROVENIENCE V SLOVENIJI IN POPISOVANJE GLASBENEGRADIVA	49
(Katarina KRAŠEVAC, samozaposlena na področju kulture – arhivistka)	
RAZISKOVANJE CEHOV CELJA, MARIBORA IN PTUJA KOT POPOTOVANJE MED ARHIVI IN MUZEJI	57
(dr.sc. Aleksander ŽIŽEK, Zgodovinski arhiv Celje)	

3. Otvoreni, interdisciplinarni i intersektorski pristup

**SURADNJA ARHIVISTA I ISTRAŽIVAČA – PRIMJERI
DOBRE PRAKSE U DRŽAVNOME ARHIVU U ZAGREBU** 75
(Katarina HORVAT, Državni arhiv u Zagrebu)

**ARHIVISTI I POVJESNIČARI ZDRAVSTVA I MEDICINE -
- SURADNJA I NADOPUNJAVANJE** 83
(dr.sc. Željko DUGAC, HAZU, Odsjek za povijest medicine)

4. Primjena novih komunikacijskih tehnologija

**ARHIVISTIČNI PROBLEMI ZAJEMANJA PODATKOV
V SODOBNE ARHIVSKE INFORMACIJSKE SISTEME** 91
(dr. Miroslav NOVAK, Pokrajinski arhiv Maribor)

**UPORABA APLIKACIJ WEB 2.0
V POKRAJINSKEM ARHIVU MARIBOR** 103
(Nina GOSTENČNIK, Pokrajinski arhiv Maribor)

Zaključci 4. ZAD – dana 111

Kratice i skraćenice 115

1. Arhivistika kao baštinska struka u sektoru kulture

Almira ALIBAŠIĆ - FIDELER,
JU Historijski arhiv Sarajevo

ARHIVISTIKA U SLUŽBI KULTURE

Sažetak

Arhivistička nauka se danas mahom posmatra i shvaća u kontekstu informatičkih naučnih disciplina, jer su novi tokovi razvoja društvene zajednice uslovili takvo shvaćanje. Često se čak navodi nepoželjnim i zastarjelim promatranje arhivistike u nekim drugim okvirima i kontekstima bojeći se unazaditi je i vratiti na stari kolosijek. No, koliko god nastojanja u razvoju arhivistike išla u smjeru sve veće usmjerenosti i orijentacije na informatičke discipline, ne može se prenebregnuti činjenica da je jedan od glavnih zadataka arhivistike ne samo bavljenje informacijama i briga za njihovo što bolje korištenje, odnosno, olakšavanje pristupa istima, nego isto tako i sami sadržaj i bit tih informacija, o čemu one govore, šta je njihova svrha, šta je njihov cilj. U savremenom trenutku, ne treba se zaboraviti niti prestati sa tretiranjem arhivskog gradiva i arhivskog predmeta istraživanja informacija kao nosilaca saznanja za ljude o njihovom identitetu, kulturi i ulozi u cijelokupnoj historiji. Arhivska građa jeste istovremeno i kulturna baština, kulturno dobro jedne zemlje, a sve zemlje, svi narodi ne mogu računati na svjetlu budućnost bez oslonca na saznanja iz svoje prošlosti, bez oslonca na ono što im arhivska građa kao kulturno naslijeđe omogućava da saznaju i iz toga izvuku pouke za budućnost. Možda baš u arhivističkoj kulturološkoj paradigmi leži polazište za osmišljavanje neke nove, humanije paradigmе od one informatičke, koja, shvaćali mi to sada ili ne, nosi opasnosti od totalne dehumanizacije ljudskog društva.

Ključne riječi: arhiv, arhivska građa, arhivistika, informatička disciplina, kultura, kulturno dobro, kulturna baština, kulturološki pristup

Uvod

Mnogo je rasprava i opservacija danas o tome kakvo je mjesto i uloga savremene arhivske nauke, arhivistike kao praktične discipline u savremenom trenutku. Podrazumijeva se da svi dobro znamo njeno tradicionalno mjesto, zadatak i ulogu - ulogu nauke o silnim pisanim materijalima koje ljudi stvaraju kroz historiju i koje treba uredno organizirati, zaštititi i sačuvati kako bi se iz njih saznavala prošlost i ostvarivala temeljna ljudska prava. Ulogu arhiva kao ustanove koja obezbijeđuje sigurno sklonište za sve te silne spise i dokumente koji će ljudi učiti o prošlosti i spremati za (bolju) budućnost. Uloga arhiva i arhivistike, prema naprijed rečenom, jako je plemenita i reklo bi se, zbog svega, naročito pažljivo tretirana od strane društvene zajednice. No, mi arhivisti, arhivski djelatnici najbolje znamo kako to nije tako. Na žalost. No i pored toga, arhivi i arhivski djelatnici ne postaju obeshrabreni i nastavljaju da rade ono za šta su se opredijelili i nastavljaju da se bore za njeno bolje razumijevanje u društvu. A značaj arhivistike i arhiva je zaista veliki i poseban, da ga često ni sami arhivisti nisu

svjesni. Kroz sve svoje funkcije koje imaju i obavljaju arhivi su nezamjenjivi temelji kulture i identiteta jednog naroda, jedne zemlje. Arhivi i arhivistika su zaista u službi kulture u najboljem mogućem smislu te riječi i od te njihove tradicionalne uloge ne treba bježati. A evo i zašto.

Arhivistika i kultura – kultura je uvijek savremena

Zaista, kultura je uvijek savremena. Ne može se reći da zastarijeva, da gubi svoju funkciju, da je prevaziđena ili slično tome. Svaki period, svako vrijeme, svaka zemlja i ljudska zajednica ima svoju kulturu. Kultura je pokretač razvoja i pozitivnih promjena u svakom društvu, to je ona plemenita nit koja ljudi čini ljudima i daje smisao njihovim životima. No, šta je kultura u stvari?! Prema Wikipediji: *Kultura se odnosi na cjelokupno društveno nasljeđe neke grupe ljudi, to jest na naučene obrasce mišljenja, osjećanja i djelovanja neke grupe, zajednice ili društva, kao i na izraze tih obrazaca u materijalnim objektima. Riječ kultura dolazi iz latinskog "colere", što je značilo: nastanjivati, uzgajati, štititi, poštovati. Za kulturu postoje i druge definicije koje odražavaju razne teorije za razumijevanje i kriteriji za vrednovanje ljudske djelatnosti. Antropolozi kulturu smatraju definirajućim obilježjem roda Homo.*¹

Prema najranijoj definiciji kulture, ona je složena cjelina koja uključuje znanje, vjerovanje, umjetnost, moral, pravo, običaj, i druge sposobnosti i navike koje čovjek stječe kao pripadnik društva.² Kao što se vidi iz navedenih definicija, kultura je vrijednost koja je u svojoj suštini neopipljiva, vrijednost čiji je značaj u sferi duhovnih dimenzija, no postoji i materijalizirane forme toga što kultura jeste i što je njena vrijednost. Te forme bi se onda mogle podvesti pod definiciju materijalne kulture, a pod materijalnu kulturu bi se mogla ubrojiti i arhivska građa. Arhivska građa je u stvari dobro kulturne baštine i kao takva je, između ostalog, definirana i u većini zakonskih propisa u našoj zemlji koji se odnose na arhive.

Kroz sagledavanje značenja pojma kulturne baštine može se shvatiti njen značaj, pa tako i značaj arhivske građe koja je, u stvari, pisana kulturna baština. *Baština* (engl. *heritage*) predstavlja *nešto što su ostavili ili namrijeli nečiji preci ili ostatak prošlosti poput značajke, kulture, tradicije i sl.* (Webster..., 1986., str. 631.). *Kulturna baština je onaj dio baštine koji je određen kulturnim usmjerenjem sadržaja baštine i značenjem naslijedivanja materijalnih svjedočanstava i vrijednosti prošlosti te potrebom njihova očuvanja i djelatnom uporabom u sadašnjosti.* (...) *Kulturna je baština, dakle, prepoznati i naslijedeni skup vrijednosti koje su ljudima ostavili njihovi preci, neovisno o vlastitom htijenju i kao takva predstavlja jedan od temelja kulturnih posebnosti različitih društvenih grupa.*³ Interesantna je sljedeća definicija kulturne baštine koja kaže da je to *u materijaliziranoj stvari zabilježen oblik svekolikog djelovanja ljudskog duha, odnosno, odraz duha u materijaliziranoj stvari, očuvan u protoku vremena, odraz onog duhovno bitnog i istinskog za čovjeka kroz koji se on pita tko je, odakle je i kamo ide, i zbog toga je taj odraz*

¹ <http://bs.wikipedia.org/wiki/Kultura> [citrirano: 2012-11-7]

² Tylor, Edward. *Primitive culture*. New York: Harper and Row, Publishers, 1958., str. 1. Navedeno iz rada: Vuković, Marinko. *Pogled na međuodnos baštine, kulture i identiteta*. Arhivski vjesnik, 54, Zagreb, 2011., str. 103.

³ Maroević, Ivo. *Kulturna baština između globalnog i nacionalnog – umjetnička djela kao povezujući čimbenik*. Zbornik I. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti, Zagreb, 15.-17.XI 2001., str. 397. Navedeno iz rada: Alibašić, Almira. *Zakonski tretman arhivske građe kao nacionalnog spomenika Bosne i Hercegovine*. Glasnik arhivâ i Arhivističkog udruženja Bosne i Hercegovine, XLI/2011, Sarajevo, 2011., str. 88.

od trajne vrijednosti za čovjeka. Čovjek zato nastoji održati oblik u materijaliziranoj stvari i zaštititi ga od propadanja u svrhu stalnog nadahnuća spoznavanje istine o sebi.⁴

Arhivska građa, dakle, ako se posmatra kroz ovakve prizme, kroz prizme značenja kulturne baštine, a ona to jeste, onda je njen značaj za ljudsko društvo i zajednicu, za čovjeka kao individuu, nezamjenjiv i nemjerljiv. Arhivska građa kao dio kulturne baštine zaštićena je UNESCO-ovim konvencijama koje je tretiraju kao pokretno kulturno dobro koje treba biti zakonski zaštićeno od strane svake države i tretirano na adekvatan način.⁵ U Univerzalnoj deklaraciji o arhivima usvojenoj od strane ICA-e (*International Council on Archives*), krovne svjetske arhivske organizacije i potvrđenoj od strane UNESCO-a determinirane su glavne odrednice onoga što arhivi i arhivska građa jesu, te još jednom naglašena i potvrđena istaknuta uloga arhiva i arhivske građe u savremenom društvu.⁶ Tako se u Deklaraciji, između ostalog, kaže da se prepoznaje jedinstven karakter arhivâ kao vjerodostojnih sjedoka upravnih, kulturnih i intelektualnih aktivnosti te kao odraz razvoja društva, a isto tako i suštinsku važnost arhiva u (...) oblikovanju individualnog i kolektivnog pamćenja, razumijevanju prošlosti i dokumentiranju sadašnjosti u svrhu uspešnijeg provođenja budućih aktivnosti.⁷

Iz svega navedenog vidimo da je mjesto arhiva i arhivske građe u kulturnom kontekstu neosporno. Arhivska građa kao dio kulturne baštine je nešto kroz što neka ljudska zajednica ili pojedinac propituje sebe, zatim svoje porijeklo, ko je i odakle je, te propitivanjem potvrđuje i održava sebe kao svjesni subjekt koji jest i supostoji uz druge pojedince ili ljudske zajednice.⁸ U ovim zadacima arhivska građa sudjeluje zajedno sa muzejskom i knjižničnom građom kao srodnim formama materijalne kulture koje također predstavljaju kulturnu baštinu. Arhivska građa, zajedno sa knjižničnom i muzejskom građom, potrebna je za otkrivanje porijekla i povijesnog razvijatka nekog naroda (etnije), nacije ili etničke skupine koja živi na području jedne države, te isto tako za kulturološko vrednovanje i otkrivanje, utvrđivanje i potvrđivanje svakovrsnih identiteta pojedinaca i ljudskih zajednica.⁹ No, u ovom smislu iako je njen značaj najveći na određenom lokalnom nivou i zajednici kojoj pomaže naći odgovore na ova pitanja, isto tako njen značaj je prisutan i na svjetskom nivou jer sva kulturna dobra imaju svoju najvišu vrijednost u njihovoј skrivenosti i zamršenosti kroz odgovore na temeljna humanistička pitanja o porijeklu ljudske vrste, kulture, identiteta na globalnom nivou.¹⁰

Propitivanjem naprijed spomenutih pitanja ljudi ne prestaju da se bave skoro nikada. Nema historijske epohe, vremenskog perioda kada nije bilo onih koji su se bavili ovim suštinskim pitanjima koje zaokupljaju ljudski um i tjeraju ga da traga, istražuje i propituje svoju egzistenciju. Iako može zvučati kao suhoparno filozofsko "naklapanje", prije ili kasnije pojedinac i društvo dođu u situaciju da se pozabave ovim problemima. Ne mora biti i nije to uvijek na neshvatljivim visinama dubokoumnih "mozganja", ne. Recimo, konkretno, jedna arhivska izložba putem koje ljudi mogu najplastičnije

⁴ Vuković, Marinko. Navedeni rad, str. 104, 105.

⁵ Alibašić, Almira. *Arhivski fondovi Historijskog arhiva Sarajeva kao nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine*. Arhivska praksa, br. 12, Tuzla, 2009., str. 346, 347.

⁶ <http://www.ica.org/?lid=13343&bid=1101> [citirano: 2012-11-9]

⁷ Isto.

⁸ Vuković, Marinko. Navedeni rad, str. 101.

⁹ Isto.

¹⁰ Isto, str. 102.

doživjeti ono što arhivska građa pruža, može puno pomoći ljudima da postanu svjesni bogatstva koje imaju u svojoj zajednici naslijedenog od njihovih predaka, tako da oni postaju svjesni svojih korijena, ostvaruju vezu sa društvom u kojem žive, jačaju svoje osjećanje pripadnosti, i, nadati se, prije svega razvijaju plemenita i humana osjećanja. Naravno, svaka izložba, pa i arhivska, prvorazredan je kulturni događaj koji ljude oplemenjuje i pozitivno inspiriše. Dakle, arhivsko blago u kulturi – uvijek savremeno, uvijek je moderno ljude motivirati i duhovno oplemenjivati.

Arhivistika i kultura – kombinacija za budućnost

Kada govorimo o modernoj arhivistici danas većina opservacija i teorija o tome šta je moderna arhivistika i kakva je njena uloga sada, polaze od činjenice na sve veću njenu upućenost na informacijske tehnologije, tako da se sama arhivistika svrstava u informacijske znanosti. Naravno, to nije neopravdano stajalište ni u kom slučaju. Historijski razvoj arhivistike u društvu uslovio je takav tok događanja, smjer razvoja cjelokupnog društva i njegove zakonitosti utjecale su i na arhivistiku da postepeno dobija takav identitet.

Moglo bi se reći da u arhivistici egzistiraju dvije paradigme: starija povijesno - tehnička i novija znanstveno- informacijska. Osnovni objekt stare paradigmе je dokument, a karakteristične odrednice: nacionalna država, važnost dokumenata za studij historije, nacionalna arhivska služba, arhivi kao objektivni, neutralni i pasivni čuvari istine, koncept fonda, načelo provenijencije i prvobitnog reda, arhivistika kao pomoćna historijska nauka, životni ciklus dokumenta. Osnovni objekt nove paradigmе je društvena informacija definirana kao niz intelektualnih, kodiranih i društveno kontekstualiziranih značajnih simbola koje je moguće zabilježiti na bilo kojem nosaču (papiru, računaru, magnetskoj traci) i stoga permanentno saopćavati. Osnovni objekt nove paradigmе, informacija, može biti izolirana i znanost je može proučavati.¹¹ Moderna je arhivistika, dakle, informacijska nauka koja se od ostalih informacijskih nauka (bibliotekarstvo, dokumentalistika) razlikuje po tome što građu posmatra na holistički način kao (polu) zatvoreni sistem društvenih informacija, zabilježenih na bilo kojoj vrsti medija, a koje određuju dva faktora, struktura i korištenje, kojima se pridružuje i treći, memorija, koji se preklapa s prva dva.¹²

Ukoliko hoćemo da arhivistiku promatramo iz drugačijeg konteksta od onog informacijskog onda dolazimo do onoga što jeste suština i njen primarni zadatak. Savremene tendencije u objašnjavanju arhivističke nauke i razmatranje njene buduće uloge i mesta u sistemu znanstvenih disciplina počinju da uviđaju da u ovom modernom (ili postmodernom) dobu arhivistika ima perspektivu u vraćanju na svoje tradicionalne zadatke, u usmjerenu moderne arhivistike na njene kulturno-historijske mogućnosti nasuprot informacijskim.¹³ Svođenjem arhivistike na puko informatičko okruženje (arhiv – servis za davanje informacija) gubi se sami smisao njenog postojanja.

¹¹ Hedbeli, Živana. *Kokoš ili jaje? Papiri ili aktivnosti?* Atlanti, vol. 19, Trieste, 2009., str. 273, 274.

¹² Isto, str. 274.

¹³ Rajh, Arian. *Postmoderna arhivistika: uvodna pitanja.* Arhivski vjesnik, 46, Zagreb, 2004., str. 147-177.

Naravno, arhivistika i arhivisti moraju biti u toku sa modernim tehnološkim promjenama jer je produkcija važnih elektronskih zapisa koji su arhivska građa također, ogromna i arhivisti moraju biti u stanju nositi se s tim. Međutim, pri tome je važno da arhivistika "ne izgubi dušu", da se izrazimo metaforički. A upravo to joj prijeti u hladnom infomatičkom okruženju. U stvari, prijeti joj gubitak životnosti, prijeti joj gubitak zasluzene uloge na skali znanstvenih disciplina ako i dalje nastavi da se kreće i razvija samo u smjeru i okviru informacijske paradigme.

Naime, danas je sve prisutnije multidisciplinarno naučno postupanje što znači da se često različite naučne discipline preklapaju u svojim istraživanjima. U slučaju teme kojom se mi ovdje bavimo, prisutno je, ne samo sada, uvjek je i bilo, to da sve više druge naučne grane koriste arhivsku građu u svojim istraživanjima, često je i tumačeći na svoj način. To, samo po sebi, naravno nije problem i arhivistika i arhivi i jesu tu da budu otvoreni za sve. No, postavlja se pitanje nije li svjesno ili nesvjesno izbjegavanje bavljenja arhivskom građom kao kulturnom baštinom od strane arhivista njihovo svjesno (nesvjesno) samodovođenje u inferioran položaj u odnosu na druge znanosti na način da joj one propituju, postavljaju i određuju bit.¹⁴

Vidjeli smo naprijed koliko je arhivska građa kao kulturna baština važna za društvo i koliko ona može pomoći ljudima u otkrivanju onih temeljnih istina o njima, njihovoj kulturi, porijeklu, identitetu. Tim više je pogubno odustajanje arhivista od bavljenja otkrivanjem biti onoga što im je dato na čuvanje, odnosno, odustajanje od razotkrivanja saznanja koje istraživanje arhivske građe pruža, otkrivanje važnih istina o tome što ona jest. Arhivi sa svojom arhivskom građom ne bi trebalo da budu samo posrednici između nje i korisnika. Oni bi trebali biti aktivni sudionici u njenom korištenju, u njenom tumačenju i interpretiranju, jer su najpozvaniji da to čine. Na taj način bi izbjegli zamke informacijske paradigme i njenog uticaja na arhivistiku koja, u današnjem društvu kakvo jeste, gdje je sve svedeno na kapital i moć, trku za profitom kojoj se, htjeli to ili ne, podvrgavaju i različite naučne grane, pa i arhivska i koji prijete da obezvrijede i relativiziraju sve plemenite istine koje se kroz naučna istraživanja otkrivaju. Kulturna baština, odnosno arhivi sa svojom arhivskom građom ne bi trebala težiti takvom rješenju stvari. Ona bi trebala ostati pri svome suštinskom pozvanju i zadatku, a to je oplemenjivanje ljudi značajnim istinama kroz ogromno blago prošlosti o kojem se brine i koje čuva. To bi značilo okretanje u pravcu kulturoloških vidika i tretiranje arhivske baštine u tim okvirima, ostajući na taj način blizu ikonskim potrebama čovjeka i ljudske zajednice.

Zaključak

U savremenim teoretskim razmatranjima mesta i uloge arhivistike u savremenom društvu ta razmatranja najčešće polaze od arhivistike kao informacijske nauke, jer su njen historijski razvoj i društvene okolnosti kada je došlo do sveopće informatizacije društva, utjecali da i arhivistika bude posmatrana kroz takvu prizmu – informacijskog servisa na usluzi građanima i svim zainteresiranim korisnicima.

¹⁴ Vuković, Marinko. Navedeni rad, str. 107.

U tome nema ništa pogrešnog, naprotiv, savremena arhivistika mora biti u toku sa tehnološkim promjenama, tim više što je dosta nove arhivske građe zabilježeno na različitim elektronskim nosačima i zato što tehnologija omogućava široku dostupnost arhivske građe i samim tim njenu popularizaciju. Ono što je potrebno u svemu, jeste nastojanje arhivističke nauke da izbjegne totalno obesmišljavanje njenog suštinskog zadatka, a to su kulturno - historijski i civilizacijski, a prije svega humani ciljevi tretiranja i tumačenja arhivske građe i znanstvenih istina koje ona krije. Pod uticajem informacijske paradigme arhivistika je krenula u tom neželjenom pravcu kada arhivisti odustaju od kulturno - historijskog pristupa arhivskoj građi i puštaju drugima da se bave njome na način na koji su oni najpozvaniji da to čine. Humanistički i kulturološki pristup arhivskoj građi koja je u stvari pisana kulturna baština svake zemlje, izvući će se ono najbolje iz nje i tako doprinijeti sveopćoj demokratizaciji društva. Također, kulturološki pristup arhivskoj građi doprinijeće daljoj demonopolizaciji kulture u smislu da ona ne bude elitistička, predviđena samo za posjednike moći i kapitala, već da širi horizonte i zблиžava ljude u humanoj misiji razvoja slobodne i svjesne ljudske zajednice.

Summary

In the contemporary theoretical discussion of the place and role of archival science in contemporary society, archival science is usually presented as a branch of information science. Because of the historical and social developments, and the "informatization" of society, archival science is usually seen through this prism, and as an information service for citizens and all interested users.

There is nothing wrong with this approach and, moreover, modern archival science must be up to date with technological changes, especially since much new archival material is digitized, and because technology allows wide access to archival material and contributes to its popularization. That said, archival science must strive to avoid the loss of its essential task, which is cultural - historical and civilizational, and the humane treatment and interpretation of archival documents. Under the influence of the information paradigm, archivists tend to avoid, often unknowingly, greater cultural and historical access to archival holdings, which they had in the past, and now, let others work with it in the manner in which they are most competent.

The humanistic and cultural access to archival material - which is, in fact, the written cultural heritage of each country - will draw the best out of it and so contribute to the democratization of global society. Also, cultural access to archival holdings will contribute further to the pluralization of culture in a way that expands horizons and brings people together in a free and conscious human society.

Keywords: archive, archival holdings, archival science, informational discipline, culture, cultural property, cultural heritage, cultural approach

dr. sc. Izet ŠABOTIĆ, doc., Omer ZULIĆ
JU Arhiv Tuzlanskoga kantona Tuzla

IZLOŽBE U FUNKCIJI AFIRMACIJE ARHIVSKE DJELATNOSTI (PRIMJER ARHIVA TUZLANSKOG KANTONA)

Sažetak

Kulturni sadržaji su važan i nezaobilazan segment rada svakog arhiva. Jedan od važnijih segmenata kulturnog djelovanja arhiva jesu izložbe. Kvalitet i kvantitet realizacije izložbenih aktivnosti konstantno je zavisio od niza objektivnih i subjektivnih okolnosti u kojima su arhivi djelovali. U tom smislu ukupni kulturno -izložbeni rezultati ogledaju se u stepenu (ne)afirmacije pojedinih arhiva u društvu i državi. Stoga je otvaranje arhiva za građane i društvo, kroz izložbene i druge kulturne sadržaje, u vrijeme globalnih kretanja u svijetu, imperativ vremena. Naime, na taj način arhivi ispunjavaju veoma važnu funkciju koja se ogleda u prezentaciji pisanog kulturnog naslijeđa, što je jedan od važnijih ciljeva arhivske struke. S druge strane, kroz konkretne sadržaje i projekte, a naročito one koji uključuju mlade, za rezultat imaju afirmaciju arhiva, arhivske građe i arhivske djelatnosti. Stoga ovaj rad ima za cilj da ukaže na značaj izložbene aktivnosti, kroz iskustva Arhiva Tuzlanskog kantona, na polju afirmacije arhiva, arhivske djelatnosti kao i arhivske građe, kao neprocjenjivog kulturno - historijskog blaga.

Ključne riječi: izložbe, arhivi, kulturna djelatnost arhiva, afirmacija arhivske djelatnosti, Arhiv Tuzlanskog kantona, građani, posjetioci

Uvodne napomene

Izložbe arhivskih dokumenata jedan su od značajnijih vidova popularisanja arhivske djelatnosti i kulturno - obrazovnog djelovanja arhivskih ustanova. Interesovanje za arhivsku građu kod šire društvene zajednice bilo je dobrom dijelom povod za otvaranje prvih izložbi arhivskih dokumenata. U nekim su zemljama ovakve izložbe organizovane već u drugoj polovici XIX. stoljeća, najprije u Parizu, zatim u Londonu i Kopenhagenu. U Beču je 1904. godine otvorena stalna izložba dokumenata, odnosno muzej arhivske građe.¹ Kasnije tu djelatnost prihvataju i drugi arhivi. Međutim, do pravog procvata ovakvog načina popularisanja arhivske djelatnosti došlo je tek poslije Drugog svjetskog rata, kada mnogi arhivi počinju da se bave ovim segmentom arhivske djelatnosti.

¹ Sarić, Samija. *Izložbe arhivskih dokumenata*. Glasnik arhiva i društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine, godina XXII, knjiga XXII. Sarajevo 1982., str. 95.

Djelovanje arhiva na kulturnom polju dugo je bilo u drugom planu, te je zbog toga zanemarivana ova krucijalna djelatnost arhivskih ustanova. Proces pretvaranja arhiva u sve živje i aktivnije faktore savremenog kulturnog života u Bosni i Hercegovini napreduje zadnjih decenija. Arhivi postaju sve aktivnije ustanove u savremenim manifestacijama kulturnog uzdizanja.

Potreba je da se arhivi otvore prema javnosti, kroz konkretne stručne sadržaje, čime postaju generatori kulturnih zbivanja, dinamični centri kulture uključeni u proces oblikovanja i podizanja svijesti, naročito mladih ljudi, o značaju kulturno - historijskog naslijeda. Potpuna demokratizacija društva u uskoj je vezi sa otvaranjem arhiva prema javnosti i njihovog konkretnog djelovanja i uspostavljanja obostranih čvršćih odnosa. Sav se taj proces može realizovati samo kontinuiranim aktivnim, stručnim, planskim djelovanjem arhivskih zaposlenika koji se moraju svojim kulturnim sadržajima nametnuti i zaintrigirati javnost. Na taj se način ubrzava razvoj "arhivske kulture" u društvu, a time i utiče na popularizaciju arhivske djelatnosti.

Izložbena aktivnost Arhiva Tuzlanskog kantona Tuzla

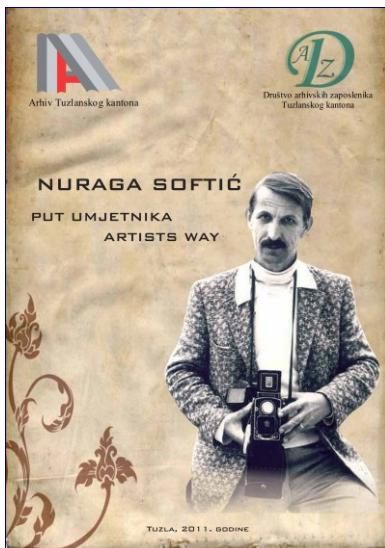
Od osnivanja 1954. godine pa do danas Arhiv Tuzlanskog kantona Tuzla prošao je dugotrajan period stručnog i profesionalnog uzdizanja na nivo respektabilne i priznate ustanove kako u Bosni i Hercegovini tako i van njenih granica. Uzimajući u obzir materijalne, kadrovske, stručne i druge kapacitete, Arhiv Tuzla u početnom periodu svoga djelovanja nije u značajnijoj mjeri bio zastupljen na polju organizovanja arhivskih izložbi. Međutim, vremenom, uprkos objektivnim otežavajućim okolnostima, arhivski radnici su svojim entuzijazmom pokrenuli aktivnosti na organizaciji arhivskih izložbi, na koji način su ostvarili značajan kontakt sa širom društvenom zajednicom. Tako se Arhiv Tuzla postepeno razvijao u dinamičan centar kulturnih dešavanja na prostoru regije, ali i cijele Bosne i Hercegovine, a zadnje decenije kulturni sadržaji Arhiva prezentuju se i van prostora države.

Izložbena aktivnost Arhiva Tuzlanskog kantona je od početnih kratkotrajnih, periodičnih, opštih i nepokretnih izložbi, prerasla u intenzivnu kulturno - izložbenu aktivnost gdje osim već navedenih dominiraju tematske, pedagoške, trajno aktivne, odnosno stalne postavke izložbi, zatim pokretne izložbe, koje izlaze van okvira ne samo lokalne zajednice, nego i države. Značajno je zapaziti da se od početnih tema izložbi koje su se odnosile na određene političke i historijske događaje te istaknute ličnosti, Arhiv Tuzlanskog kantona orjeniše na suptilnije sadržaje koji se tematski odnose na konkretnija pitanja prezentacije arhivske građe, poput planskog predstavljanja fotografске građe, razglednica, memoranduma, plakata, kao i teme koje se odnose na zaštitu industrijskog kulturnog naslijeda, rodoslovje, itd. Ovakav zaokret kulturno - izložbene djelatnosti Arhiva Tuzlanskog kantona leži u potrebi šireg profilisanja ustanove na stručnom, kadrovskom i edukativnom polju. Takav zaokret je i rezultat potrebe šireg shvatanja kulturnog djelovanja u vremenu globalizacije društva, ali i kulture, te shvatanja kulture i kulturnog naslijeda kao dijela šire regionalne i svjetske baštine. U tom smislu Arhiv Tuzlanskog kantona značajno izlazi iz lokalnih okvira djelovanja te djeluje na regionalnoj i široj evropskoj kulturnoj pozornici. To je susretanje kulture na evropskom putu koji je i naš bitan put.

Izložbena djelatnost arhiva ima značajnu funkciju na planu popularizacije arhivske djelatnosti, odnosno arhivske građe kao kulturnog, pisanog blaga. Osim prezentacije arhivske građe, arhivi na taj način podstiču i razvijaju svijest građana o značaju arhivske građe, ali i ustanova bez čijeg bi institucionalnog djelovanja sudsreda iste bila neizvjesna.

Izložbena aktivnost mnogostruko utiče na nivo obrazovanja šire društvene zajednice. S druge strane, povećanje obrazovnog nivoa građana utiče i na njihovo kulturno uzdizanje, što za rezultat ima povećano interesovanje, ali i veći senzibilitet građana prema arhivskoj građi i arhivima.

U svom planskom djelovanju Arhiv Tuzlanskog kantona realizuje redovne izložbene sadržaje u čiju realizaciju nastoji uključiti što veći broj građana. Naročitu pažnju pri tome posvećuje najmlađim generacijama (učenicima), zatim studentima, penzionerima te ostalim građanima. Bitna ciljna grupa kojoj Arhiv posvećuje pažnju jesu građani tzv. treće generacije odnosno penzioneri koji su istinski prijatelji Arhiva i koji redovno ne samo posjećuju Arhiv nego i deponuju značajan dio arhivske građe lične i porodične provenijencije.

Naslovica kataloga izložbe
Nuraga Softić – Put umjetnika

U cilju što većeg uključivanja građana na planu zaštite pisanog kulturnog naslijeđa, Arhiv Tuzlanskog kantona, kontinuirano ukazuje na značaj arhivske građe koja je u posjedu građana. Radi postizanja što boljih rezultata provodi se široka lepeza aktivnosti od predavanja, okruglih stolova do saradnje sa masmedijima. Rezultati tih aktivnosti sadržani su u činjenici da Arhiv Tuzlanskog kantona čuva značajan broj ličnih i porodičnih zbirki.

U novije se vrijeme otislo i korak dalje te su pokrenute aktivnosti na izradi i realizaciji izložbi iz fundusa ličnih i porodičnih zbirki. Ovdje bismo posebno istakli izložbu pod nazivom *Nuraga Softić – Put umjetnika*, koja je realizovana 15. februara 2011. godine, a za koju je urađen i prigodan katalog.

Izložba se sastoji od umjetničkih fotografija pomenutog autora koji je zvanje majstora fotografije stekao davne 1975. godine.² Značajno je napomenuti da je autor tom prilikom poklonio Arhivu Tuzlanskog kantona oko 1000 umjetničkih fotografija neprocjenjive vrijednosti. Na takve konkretne i praktične načine Arhiv je dodatno htio ukazati na značaj arhivalija koje se nalaze u posjedu građana.

² Za izvanredna postignuća u oblasti fotografije Međunarodna federacija za fotografsku umjetnost, dodijelila mu je pomenute 1975. godine na Svjetskom kongresu u Padovi vrijedno međunarodno priznanje AFIAP.

Uviđajući značaj neposrednih kontakata sa građanima Arhiv Tuzlanskog kantona je realizovao i Okrugli sto na temu *Zaštita i značaj ličnih i porodičnih zbirki*.³ Tom je prilikom priređena i izložba razglednica pod nazivom *Pozdrav iz Donje Tuzle – stare razglednice Tuzle* gospodina Ataha Mahića koji je iste deponovao u Arhiv Tuzlanskog kantona.

Na taj se način željela poslati jasna poruka svim građanima da je samo institucionalnom zaštitom sudsibna arhivske građe izvjesna.

Sam skup je polučio odlične rezultate budući da se određeni broj građana tokom diskusije javio sa željom da svoju ličnu i porodičnu arhivu deponuju u Arhiv.

Arhivske izložbe po svom sadržaju, izboru arhivskih dokumenata, aktuelnosti teme, posjećenosti od strane građana, te propraćenosti od strane masmedija na jedan direktni način ukazuju na stepen stručnosti, profesionalnosti, planskog i sistemskog djelovanja arhivskih ustanova. Na taj se način ovi kulturni sadržaji svojim kvalitetom nameću široj javnosti, kao nezaobilazan kulturni sadržaj. Značajan aspekt planskog djelovanja ogleda se u činjenici i potrebi kulturnog djelovanja na globalnom planu shvatajući kulturu kao dio evropskih i svjetskih kulturnih kretanja. U tom smislu početne izložbe Arhiva Tuzlanskog kantona, koje su bile realizovane samo na lokalnom nivou, vremenom prerastaju u kulturno - izložbene aktivnosti i prezentaciju kulturnog blaga na širem regionalnom planu.

Značajna novina na planu unapređenja i povećanja efekata izložbi na građane, ogleda se i u činjenici izrade prigodnih kataloga, koji u novije vrijeme obavezno prate izložbe. Na taj način se efekat izložbe na posjetioce dodatno povećava.

Uvezivanje izložbi sa drugim prigodnim sadržajima takođe doprinosi da šira društvena zajednica ima razvijeniji senzibilitet za pitanje kulturnog naslijeđa odnosno arhivske djelatnosti. Tako se u novije vrijeme tematske izložbe obavezno vežu uz prigodna predavanja, historijske časove, seminare, savjetovanja, naučne i stručne skupove i druge sadržaje o kojima tematski govori i sama izložba. Na taj način se daje nova dimenzija percipiranja, ali i razumijevanja izložbi. Naime, bez obzira na snagu argumentacije arhivske građe, "živa riječ" ostaje nezamjenjivo sredstvo u uspostavljanju najneposrednjeg i efektnijeg kontakta. Na taj način se postižu najefektniji učinci na planu popularizacije arhivske djelatnosti.

³ Okrugli sto je održan osmog decembra 2011. godine. Na njemu su učešće uzeli i građani koji su svoju ličnu i porodičnu arhivu deponovali u JU Arhiv Tuzlanskog kantona Tuzla, a to su Sejfulah Imamović, Atah Mahić i Zlatko Dukić. Realizacija Okruglog stola i izložbe je izuzetno dobro propričena od strane masmedija, te je sa RTV Tuzlanskog kantona realizirana i posebna emisija posvećena pitanju zaštite i značaja arhivske građe u posjedu građana.

Plakat Okruglog stola
Zaštita i značaj ličnih i porodičnih zbirki

Značajno je napomenuti da Arhiv Tuzlanskog kantona najveći broj izložbi realizuje u galerijskom prostoru Arhiva, na koji način izložbe ambijentalno dobijaju više na značaju. Obično se u galerijskom prostoru uz izložbu nađu i drugi arhivski rezervati, od arhivskih kutija, starih pisaćih mašina, ali i npr. modernih mikročitača, te se na taj način šira javnost dodatno animira za sadržaje Arhiva. Spoj arhaičnog i modernog u arhivu ostavlja naročit utisak na posjetioce arhiva, kako svojim raritetnim arhaičnim eksponatima, tako i modernim tehničko - informacionim sistemima. Takav ambijentalni sklop dodatno utiče na veću vezanost građana za kulturne sadržaje arhiva.

Budući da je danas vrijeme jako važan faktor, neophodno je voditi računa da otvaranje izložbe ne traje predugo jer će u tom slučaju postati samo sebi svrha. S druge strane neophodno je cijeniti vrijeme i trud posjetilaca, koje oni odvoje da bi prisustvovali otvaranju izložbe. Preduga i preširoka priča može zamoriti posjetioce, ali i odvući njihovu pažnju. U cilju što bolje iskoristenosti vremena kojim raspolažemo kod otvaranja izložbi, značajan element predstavlja digitalna prezentacija određene izložbe. Na taj način će priča u vezi dotične izložbe prilikom otvaranja biti interesantnija jer će posjetioci moći istovremeno tu priču pratiti vizuelno putem teksta i slike u digitalnom formatu. Stoga prednosti koje nude nove tehnologije treba u maksimalnoj mjeri iskoristiti za unapređenje kulturno - izdavačke djelatnosti arhiva.

U novije vrijeme Arhiv Tuzlanskog kantona sve više odstupa od opštih izložbi te se okreće ka realizaciji konkretnijih tematskih izložbi vezanih za značajne godišnjice, jubileje, značajne historijske događaje i pojave itd. Naime, opšte izložbe su za neupućene građane dosta kompleksnije za razumijevanje i praćenje istih dok prezentacija izložbi vezanih za određeno pitanje koje je aktuelno u datom trenutku može pobuditi veću pažnju i interes građana. U tom smislu je značajna idejnost i kreativnost u odabiru prave teme u pravo vrijeme. Ovakve, tematske izložbe jedan su od najznačajnijih i najvrednijih oblika i djelovanja kulturno - izložbene aktivnosti Arhiva Tuzlanskog kantona. One su u isto vrijeme odraz izrastanja ustanove u prepoznatljivu, respektabilnu, stručno osposobljenu, programski i idejno evropski profilisanu ustanovu koja baštini nezamjenjivo kulturno naslijeđe.

Naročitu pažnju Arhiv Tuzlanskog kantona posvećuje propagandnoj aktivnosti, koja ima za cilj da što većem broju građana pravovremeno pruži informaciju o određenoj izložbi ili nekom drugom kulturnom sadržaju. Sa programskim sadržajima građani se unaprijed upoznaju putem web stranice arhiva, ali i putem masmedija. Plakate, pozivnice te kontakti na druge načine doprinose boljoj posjećenosti i uspješnosti realizacije izložbe ili drugog prigodnog kulturnog sadržaja. Zahvaljujući dobroj saradnji sa masmedijima svaki kulturni sadržaj Arhiva Tuzlanskog kantona se u saradnji sa lokalnim TV stanicama prezentuje široj javnosti putem tematskih emisija. Tako se uz učešće posjetilaca, autora izložbe ili npr. izlagača na skupu, putem medija upoznaje šira društvena zajednica sa datim kulturnim sadržajem Arhiva. Na taj način masmediji postaju produžena ruka Arhiva u funkciji kulturnog uzdizanja i razvijanja svijesti o značaju arhiva, arhivske građe, odnosno arhivske djelatnosti.

Sa realizacijom arhivskih izložbi Arhiv Tuzla je započeo dosta rano, a od 1984. godine veoma intenzivno, tako da je do 1994. godine gotovo svake godine realizovana po

jedna izložba.⁴ Protekle decenije Arhiv Tuzlanskog kantona godišnje realizuje po nekoliko arhivskih izložbi. Značajan iskorak Arhiv je napravio planskom, sistemskom realizacijom izložbi u skoro svim općinama Tuzlanskog kantona kao i u većem broju bosansko - hercegovačkih gradova. Na taj je način Arhiv Tuzla preuzeo vodeću ulogu na polju afirmacije arhivske građe i arhivske djelatnosti.

U zadnjih nekoliko godina otišlo se i korak dalje kada je značajan broj arhivskih izložbi prešao granice Bosne i Hercegovine, u cilju upoznavanja inozemne javnosti o kulturnim sadržajima Arhiva Tuzlanskog kantona. U tom smislu naročito se ističu dvije izložbe posvećene genocidu u Srebrenici (*Srebrenica – genocid koji nije spriječen* i *Srebrenica – da se ne zaboravi*) koje su predstavljene stručnoj, naučnoj i široj javnosti, kako u bosansko - hercegovačkim gradovima (Tuzla, Srebrenica, Srebrenik, Kalesija, Banovići, Mostar, Gračanica, Teočak, Velika Kladuša, Goražde, Sarajevo) i u Austriji (u saradnji sa Bosanskim kulturnim centrom iz Inzbruka) te u Celju i Ptiju (Republika Slovenija).

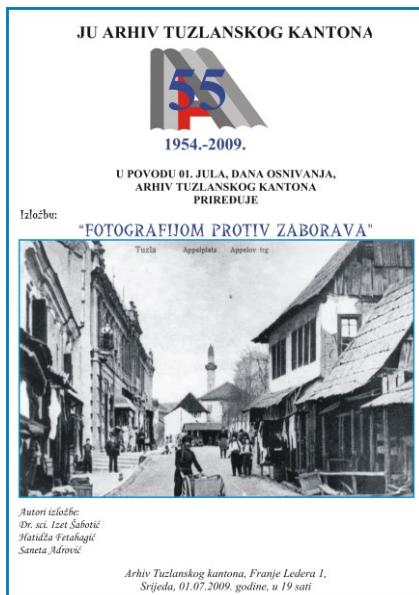
Potrebno je istaći da Arhiv Tuzlanskog kantona realizuje značajan broj stručnih i naučnih skupova koji prate tematske izložbe koje se direktno odnose na pitanja koja su predmetom stručne ili naučne elaboracije na samim skupovima. Tako je 2008. godine realizovan Okrugli sto na temu *Zaštita industrijskog naslijeđa* koji je pratila izložba arhivskih dokumenata, razglednica i fotografija pod nazivom *Industrijsko naslijeđe – treba li nam?*. Takav spoj stručno - naučne elaboracije i vizuelnog efekta izložbe u značajnoj mjeri doprinosi razvoju svijesti o značaju arhivske građe kao historijskog izvora, ali i arhivske djelatnosti jer bez institucionalne zaštite arhivske građe, njena sudbina ne bi bila izvjesna.

Neki od učesnika Okruglog stola koji je održan na temu *Zaštita industrijskog naslijeđa*, u okviru kojeg je realizovana izložba pod nazivom *Industrijsko naslijeđe – treba li nam?*

⁴ Lević, Esaf. *Kultурно-izdavačka djelatnost Arhiva Tuzlanskog kantona (1954. - 2009.)*, Arhivska praksa br. 12., Tuzla, 2009., str. 383 - 389. Prva arhivska izložba urađena je na temu *50 godina Partije i SKOJ-a*, a ista je postavljena 1969. godine.

Važan segment arhivskih izložbi jesu fotografije. Fotografija danas postaje sve više primarni historijski izvor, a ne samo ilustracija koja ima estetski doživljaj. U preteklih više od jednog i po stoljeća fotografija je postala univerzalni oblik komunikacije koju svi razumiju. Uzimajući u obzir navedenu činjenicu Arhiv Tuzlanskog kantona je priredio značajan broj arhivskih izložbi u kojima su fotografije kao historijski izvor dominirale.⁵ Uviđajući veliku zainteresovanost šire društvene zajednice, Arhiv Tuzlanskog kantona je otisao i korak dalje te organizovao naučni skup po nazivom *Značaj i zaštita fotografske građe kao historijskog izvora*.

Najavni plakat izložbe pod nazivom
Fotografijom protiv zaborava

Skup je realizovan 2009. godine i bio propraćen tematskom izložbom pod nazivom *Fotografijom protiv zaborava*. Na taj je način direktno ukazano na značaj fotografije kao historijskog izvora, potrebu i načine njene zaštite te druge bitne stručne aspekte tretiranja fotografske građe. Kao što fotografija govori više od riječi, tako je i pomenuta izložba govorila više i bila značajna nadgradnja skupa koji je posvećen pitanju fotografije. U je kolikoj mjeri pomenuta izložba zaintrigirala šиру javnost (ne samo stručnu) govorila činjenica da je na samom skupu, ali i poslije njega određeni broj građana ponovno došao u Arhiv, ovoga puta sa ličnim i porodičnim fotografijama, koje su deponovane na trajno čuvanje i stručnu i profesionalnu zaštitu u Arhivu Tuzlanskog kantona.

Značajno je napomenuti da arhivske izložbe sastavljene od fotografija, razglednica, plakata, skica, planova, itd. plijene naročitu pažnju šire društvene zajednice.

Na planu realizacije kulturnih sadržaja Arhiv Tuzlanskog kantona naročitu pažnju posvećuje planskoj saradnji sa obrazovno - odgojnim ustanovama sa prostora Kantona, ali i šire. Naime, kulturna djelatnost Arhiva ne može se posmatrati odvojeno od obrazovne komponente jer kulturno uzdizanje i prosvjećivanje stanovništva utiče na njegovo obrazovanje. S druge strane veći stepen obrazovanja utiče povratno na kulturno djelovanje. Prilikom planskih, organizovanih posjeta učenika i studenata Arhivu Tuzlanskog kantona Tuzla, početno upoznavanje sa Arhivom, njegovom djelatnošću, značajem Arhiva i arhivske građe itd. se vrši u galerijskom prostoru koji služi za stalnu postavku neke od arhivskih izložbi. Prilikom posjete ukaže se na značaj izložbe u segmentu kulturne djelatnosti arhiva te učenici imaju priliku pogledati najmanje dvije izložbe, od kojih je jedna stalna.

⁵ Arhiv Tuzlanskog kantona posjeduje vrijednu fotografsku zbirku od nekoliko desetina hiljada fotografija (oko 60.000), čiji raspon godina doseže kraj osmanskog perioda pa sve do danas.

Značajno je napomenuti da izložbe ostavljaju veliki utisak na učenike te ih oni sa velikom pažnjom i zainteresovanosti razgledaju.

Te su aktivnosti Arhiva rezultirale zajedničkim projektima sa školama u kojima su učenici uzeli značajno učešće. Jedan od zajedničkih projekata bila je i izložba. Naime, 2011. godine učenici Gimnazije "Meša Selimović" iz Tuzle su prigodom obilježavanja 1. marta (Dana nezavisnosti Bosne i Hercegovine) u saradnji sa stručnim zaposlenicima Arhiva Tuzlanskog kantona realizirali *istorijski čas* te izložbu posvećenu Danu nezavisnosti Bosne i Hercegovine. Naročit interes učenici su pokazali za pripremu izložbe, izbor dokumenata, fotografija te ostale arhivske građe, što je potvrda u koliko mjeri su izložbe zanimljive za sve uzraste i u koliko mjeri doprinose afirmaciji arhivske djelatnosti. Sve češći, masovniji dolazak najmlađih uzrasta (učenika) u Arhiv Tuzlanskog kantona, bilo organizovano ili pojedinačno, u svrhu upoznavanja ustanove ili realizacije zajedničkih projekata (predavanja, izložbe) razbijaju predrasude o arhivima kao memljivim i prašnjavim ustanovama. Na ovaj način učenici ukazuju na značaj arhivske građe, ali i važnost institucija koje baštine kulturno naslijeđe.

Kroz naprijed navedene oblike kulturno – izložbenih aktivnosti Arhiv direktno utiče na veću senzibiliranost građana za kulturno naslijeđe i arhivsku djelatnost. Kroz obostrane i zajedničke kulturne aktivnosti stvara se jači front na planu zaštite arhivske građe, naročito one u posjedu fizičkih lica, gdje se kroz ovakve aktivnosti građani animiraju da iste deponuju i stave pod institucionalnu zaštitu. Na taj se način stvara ambijent u kome će sudbina arhivske građe, kao memorije društva i države biti izvjesnija.

Zaključak

Najstariji, najjednostavniji i najefikasniji način predstavljanja arhivske građe te popularizacije arhivske djelatnosti jesu arhivske izložbe. Izložbe arhivske građe (dokumenti, fotografije, skice, crteži, razglednice, plakati, itd.) kao jedan od načina prezentacije arhivske građe direktno doprinose popularizaciji arhivske djelatnosti i uspostavljanju prisnije obostrane saradnje između arhiva i šire društvene zajednice. Izložbe omogućavaju neposredni kontakt posjetilaca sa arhivskom građom te obogaćuju i utiču na uzdizanje na obrazovnom i kulturnom planu. Potpomažu da cjelokupna društvena zajednica shvati i uvidi značaj pisanog kulturnog naslijeđa, na koji se način utiče na razvoj svijesti o značaju arhivske građe kao i ustanova koje čuvaju i vode brigu o zaštiti kulturnog naslijeđa. Sa druge strane, društvena zajednica (učenici, studenti, penzioneri, građani) odnosno konzumenti kulturnih sadržaja (izložbi) arhiva, uspostavljaju bliskiju vezu sa arhivima te postaju emisari koji šire pozitivne i dobre spoznaje o arhivima u društvu. Na taj način utiču na popularizaciju arhiva, arhivske djelatnosti te kultunog naslijeđa koje čuvaju arhivi.

Popularizacija se ogleda i u činjenici da oni građani koji su konzumenti kulturnih sadržaja arhiva, stiču spoznaju o značaju istih za cjelokupnu društvenu zajednicu i državu u cjelini.

Nakon što se kroz realizaciju konkretnih kulturnih sadržaja uvjere u stručnost i profesionalnost arhiva, građani uspostavljaju trajnu saradnju sa arhivima. Oni čak i svoju ličnu – porodičnu arhivsku građu deponuju u arhiv i tako direktno izražavaju svoje priznanje stručnosti i profesionalnosti arhivskih ustanova, ali i važnosti misije zaštite arhivske građe za buduće generacije.

Praćenjem realizacije ove vrste kulturnih sadržaja (broj izložbi, broj posjetilaca, raznovrsnost izložbi) može se pratiti i dinamičnost arhiva, kao i arhivske djelatnosti u cijelosti.

Uzimajući u obzir djelovanje Arhiva Tuzlanskog kantona te ukupne efekte, može se konstatovati da je isti postigao zavidan uspjeh saradnje sa širom društvenom zajednicom, što je svakako doprinijelo afirmaciji arhivske struke kako na prostoru Tuzlanskog kantona tako i šire.

Danas je Arhiv Tuzlanskog kantona prepoznatljiva i respektabilna kulturna institucija na prostoru Tuzlanskog kantona, Bosne i Hercegovine i šire, o čemu svjedoče mnogobrojni uspješno realizovani projekti iz domena izložbene aktivnosti te sistemski uspostavljena kulturna saradnja sa arhivskim i drugim kulturnim institucijama u zemlji i иностранству. Ovo je svakako razlog i podstrek za daljnju uspješnu realizaciju kulturnih sadržaja i dalju afirmaciju kako Arhiva, tako i arhivske djelatnosti u cijelosti.

dr. sc. Dražen KUŠEN
Državni arhiv u Osijeku

UOBIČAJENI ARHIVISTIČKI RAD I NJEGOVA MOGUĆA "DODANA VRIJEDNOST"

Sažetak

Izlaganje obrazlaže moguću "dodanu vrijednost" rada u arhivskoj struci i njegovih rezultata u povijesnom i suvremenom kontekstu hrvatske kulture. Najprije se definira *signum distinctionis* arhivske djelatnosti u odnosu na ostale djelatnosti u kulturi. K tome se arhivistički rad promatra u širem kontekstu od samog područja kulture i objašnjava razlika njegove uloge i njegovih rezultata u javnom i privatnom sektoru. Uobičajeni arhivistički rad kao "organizacija i proizvodnja informacija i znanja" stavlja se u odnos s višezačnim pojmom "dodane vrijednosti". Pravi smisao "dodane vrijednosti" u području kulture prepoznaje se u "kulturnoj vrijednosti" kao služenju razvoju društva. Kultura je razvojna snaga društva, a ne sredstvo ostvarivanja profita pa se uočava promašaj menadžerskog percipiranja rada u kulturi kao služenja profitu. Odnos financiranja, sufinciranja i samofinanciranja arhivske i drugih kulturnih djelatnosti u javnom sektoru kao i pokušaj upornog traženja njihove "dodane vrijednosti" u novčanom profitu otkriva se kao suvremeno "carevo novo ruho" hrvatske kulture.

Ključne riječi: arhivi, arhivistički rad, upravljanje, menadžment, dodana vrijednost

Uvod

U svakoj je djelatnosti najlakše i najpoželjnije, a svakako i najprobitačnije, puhati u rog onog trenda koji se propagira i koji je aktualan. Arhivska je djelatnost i struka u suvremenom svijetu također podložna trendovima u upravljanju i korištenju resursa i potencijala. Međutim, trendovi su često podložni trenutnim okolnostima, interesima, potrebama i lobijima moćnih struktura i pojedinaca. Nasuprot tome, arhivska djelatnost i arhivska struka u prvom redu mora biti podložna imperativu istine i imperativu općeg javnog dobra, ne zanemarujući, dakako, i pojedinačno privatno dobro, nastojeći da ta dva dobra ne budu u koliziji. U tom kontekstu treba promatrati i sadržaj ovoga rada. On nije sveobuhvatna studija spomenute problematike u Hrvatskoj nego pokušava analizirati višestranu percepciju postojeće arhivske prakse u Hrvatskoj i kritički se osvrće na aktualni trend menadžerskog pristupa kulturi i kulturnim djelatnostima.

Na tragu sve češćeg ekonomskog pristupa traženja dodane vrijednosti u kulturnim djelatnostima i njihovim "proizvodima", u ovom se radu u prvom redu želi pronaći i objasniti moguću "dodanu vrijednost" rada u arhivskoj struci i njegovih rezultata u povijesnom i suvremenom kontekstu hrvatske kulture. U najopćenitijem traženju načina da se po sličnosti s ostalim strukama i djelatnostima definira pojам dodane vrijednosti u (uobičajenom) arhivističkom radu, odnosno da se dodatno definira vrijednost toga rada, konzultiran je najučestaliji suvremenii "vodič kroz znanje" - Google tražilica.

Zahtjev za pronalaženje pojma "dodata vrednost" rezultirao je s oko 25.800 natuknica od kojih se najsadržajnijom čini ona koja glasi: *Naši su eksperti – naša dodana vrijednost*. Drugim riječima: ono što naši eksperti mogu učiniti u odnosu na ono što je predmet našeg djelovanja daje tom djelovanju neku dodanu vrijednost koju drugi mogu prepoznati.

1. Uobičajeni arhivistički rad

Koliko nešto ili netko vrijedi? Svakoga se cjeni onoliko koliko najprije on sam cjeni sebe i učini vrijednim za druge, a onda svoju vrijednost zna spretno i nemetljivo predočiti drugima. Kakva je percepcija vrijednosti uobičajene arhivske djelatnosti i onih koji je obavljaju, dakle arhivske struke, za to su odgovorni ponajviše sami arhivisti. Za percepciju vrijednosti javne arhivske službe i uobičajenog rada arhivskih stručnjaka, odgovornost je na svakome onome tko u tom sustavu djelovanja ima vlastito mjesto i ulogu. U tom smislu možemo govoriti o osobnoj odgovornosti pojedinca, kolektivnoj odgovornosti stručne zajednice i kolektivnoj odgovornosti sustava (struktura).¹ Radi se o odgovornosti u odnosu na resurse, u odnosu na izvršenje zadataka i u odnosu na kontekst djelovanja.

Na tome se tragu razmišljanja postavlja novo pitanje: Kako odgovorno doprinositi stvaranju neke moguće "dodane vrijednosti"? To se može činiti na osobnoj razini i na razini struke. S jedne strane, dakle, na osobnoj razini možemo govoriti o doprinisu u podizanju osobne svijesti, u odgovornom pristupu vlastitom radu, u spremnosti na trajno usavršavanje i u vlastitom doprinisu stvaranja nove slike o struci, djelatnosti i njezinim učincima u zajednici u kojoj djeluje. S druge strane, na razini struke možemo govoriti o doprinisu u oblikovanju jedinstvenih standarda, pozicioniranju struke, brendiranju struke i djelatnosti te aktivnom korištenju političkih i materijalnih resursa. U kojem kontekstu se to nastojanje treba odvijati i koja je prava mjera međusobne iskoristivosti struke i politike? To su dodatna pitanja koja u zamagljenim odnosima struke i politike traže primjerene odgovore.

1.1. Gdje je arhivska djelatnost u kontekstu kulture u Hrvatskoj?

Arhivska je djelatnost u Republici Hrvatskoj definirana kao djelatnost u kulturi, međutim, društvenim i političkim strukturama je često nejasno koji je pravi *signum distinctionis* (znak razlikovanja) koji arhivsku djelatnost definira u odnosu na ostale djelatnosti u kulturi. To je često nejasno i samom Ministarstvu kulture u čiji je resor arhivska djelatnost uvrštena.

Po svojoj je naravi arhivska djelatnost jedna od nekoliko ravnopravnih djelatnosti u kulturi pa je stoga teško shvatiti pozicioniranje arhivske službe unutar Ministarstva kulture u nedavnoj prošlosti i danas. Naime, od 2004. godine je arhivska djelatnost bila razvrstana u Upravi za zaštitu kulturne baštine sa 17 odjela, među kojima je cjelokupna arhivska djelatnost u RH pozicijom izjednačena s pojedinačnim područnim konzervatorskim odjelima.

¹ Usp. Kušen, Dražen. *Etika odgovornosti u arhivskoj struci*. Radovi : 43. savjetovanje: Zanimanje arhivist. Trogir, 15.-17. listopada 2008. Hrvatsko arhivističko društvo, Zagreb, 2009., str. 93-96.

Danas se, pak, arhivsku djelatnost unutar ustroja Ministarstva kulture jedva može prepoznati i pronaći. Naime, pozicionirana je samo u jednom segmentu svoje djelatnosti, kao jedna od službi u Sektoru za izvedbenu, likovnu, muzejsku i arhivsku djelatnost, u okviru Uprave za razvoj kulture i umjetnosti.² Ostali segmenti njezine naravi i ostale uloge koje ima u skladu sa zakonom propisanim zadacima, nigdje se ne prepoznaju.

Nema potrebe odlaženja daleko u prošlost i analiziranja sve legislative koja je desetljećima oblikovala sustav na kojem se temelji današnja javna arhivska služba u Hrvatskoj.³ Za analizu podloge njezina djelovanja dovoljno je konzultirati aktualni Zakon o arhivskom gradivu i arhivima koji jasno definira zadatke javne arhivske službe u Hrvatskoj kroz funkcije državnih arhiva, koje u okviru ovog rada uistinu nije potrebno posebno nabrajati.⁴

Ipak, sažeta formulacija zadaća javnih arhiva u Hrvatskoj prepoznaje njihovu trostruku ulogu u osnovnoj funkciji upravljanja zapisima. Zadaću zaštite i nadzora provode nad zapisima u nastajanju, u postupku njihovog preuzimanja u arhive i u procesu njihove zaštite i čuvanja u arhivu. Zadaću obrade i opisa provode sređivanjem arhivskoga gradiva u arhivima te izradom obavijesnih pomagala u skladu s domaćim i međunarodnim standardima. Zadaću omogućavanja korištenja gradiva provode u arhivskim čitaonicama omogućavajući korištenje konvencionalnog i nekonvencionalnoga gradiva, a u novije vrijeme sustavnom digitalizacijom i omogućavanjem korištenja gradiva putem interneta. Uobičajeni je arhivistički rad stoga u prošlosti i danas tako sličan i tako različit. Za jasno definiranje potpunoga sadržaja toga rada potrebno je izraditi katalog poslova u arhivskoj struci u kojem bi trebalo napraviti jasnu distinkciju javnog i privatnog arhivističkog rada.

Značenje i uloga arhivske djelatnosti u društvu imala je svoj povijesni razvoj i širenje svog obima. Čuvanje isprava za dokazivanje prava i povlastica naglašavalo je imovinsko-pravni aspekt ove djelatnosti. Čuvanje dokumenata uprave i pravosuđa te njihovih spisa naglašavalo je njezin političko-upravni aspekt. Čuvanje dokumenata za povijesna istraživanja u svrhu dokazivanja nacionalnih interesa naglašavalo je povijesno-znanstveni aspekt ove djelatnosti dok čuvanje arhivskoga gradiva kao memorije zajednice u smislu sveobuhvatnog arhiva danas naglašava njezin baštinski aspekt.

Značenje i uloga ove djelatnosti kroz povijest je naglašavala pojedine njezine aspekte. Time su postupno definirane funkcije javne arhivske službe koje jasno očituju kako ona danas svojim djelovanjem (na planu zaštite, preuzimanja, prikupljanja, obrade, čuvanja i korištenja arhivskoga gradiva, odgojno-obrazovnih i kulturnih aktivnosti, interdisciplinarne i interinstitucionalne suradnje) ima presudno važnu javnu ulogu i upravlja važnim procesima u interesu zajednice. Time trajno bitno utječe na proces oblikovanja javne memorije u Hrvatskoj.

² Usp. Ministarstvo kulture, Ustroj. <http://www.min-kultura.hr/default.aspx?id=135> [2013-12-7].

³ Zbirku arhivskih zakona i provedbenih propisa koji su primjenjivani u Hrvatskoj do 1997. godine, kao i njihovu stručnu analizu, priredio je Marijan Rastić. Usp. Rastić, Marijan (prir.). *Arhivi i arhivsko gradivo: zbirka pravnih propisa 1828. - 1997.* Hrvatski državni arhiv. Zagreb, 1998.

⁴ Zakon o arhivskom gradivu i arhivima, čl. 41. Narodne novine 105/1997.

Stoga je teško prihvatiti kao opravdane one presudne utjecaje koji na tu djelatnost dolaze iz konteksta političkih tijela, a temelje se na nedovoljnom poznavanju, pa čak i grubom ignoriranju njezine stvarne uloge, svrhe i značenja. Dolazi li to otuda što nije jasno artikulirana funkcionalna posebnost arhivske djelatnosti u kontekstu ostalih djelatnosti u kulturi? Arhivistički rad treba promatrati u širem kontekstu od samog područja kulture i treba razlikovati njegovu ulogu i njegove rezultate u javnom i privatnom sektoru.

Kada se u političkim istupima koristi pojam "hladni pogon" s negativnim tumačenjem dosadašnjeg omjera hladnog pogona i programskog rada 80:20 %, a želi ga se svesti na 60:40%, progovara politička percepcija kako rad djelatnika u kulturi u obavljanju njihove redovite djelatnosti za opće dobro kao javni servis nije dovoljno vrijedan ili je svakako manje vrijedan od onoga programskoga. Je li uopće dopustivo da se o "programskom dijelu posla" (posebnim programima) govori kao da oni nisu integralni dio obavljanja redovite djelatnosti? Daju li samo posebni programi dodanu vrijednost arhivističkom radu ili je moguća dodana vrijednost sastavnica redovite arhivske djelatnosti?

1.2. Učinak rada arhivista u kontekstu pojma "dodata vrednost"?

Može li se arhivistički rad staviti u korelaciju s pojmom "dodata vrednost"? Uobičajeni (tradicionalni, statični) arhivistički rad ima po sebi jasan ali nedefiniran katalog poslova u okviru zaštite, čuvanja, obrađe i korištenja gradiva. Tom se stručnom radu može podizati kvaliteta i kvantiteta na razinu stvaranja dodanih vrijednosti, ali je u tom kontekstu potrebno sa stručne, a ne s ekonomski strane definirati: Što je dodana vrijednost? Koje dodane vrijednosti je moguće ostvariti u toj djelatnosti? Može li se dodana vrijednost ostvarivati stihijskim ili usmjerenim oblikovanje uobičajenog rada?

Polazište za razmatranje je svakako uobičajeni arhivistički rad. On je imao svoje razvojne etape, a u svakoj od razvojnih etapa učinak je toga rada imao svoju osnovnu vrijednost (dokazivanje prava, dokazivanje vlasti upravljanja, dokazivanje identiteta, očuvanje memorije). Mi sebi postavljamo pitanje o smislu, značenju i uopće postojanju i mogućnosti postojanja neke dodane vrijednosti arhivističkom radu s tim dokumentima, odnosno njegovom učinku. Taj učinak je znanje (podataka i informacija) i omogućavanje raspolažanja tim znanjem (podacima i informacijama u određenom kontekstu). Retroaktivno, kako se razvijala osnovna vrijednost mogli bismo odgometati koja je mogla biti njezina dodana vrijednost.

2. "Dodata vrednost" kao "kulturna vrijednost" u službi razvoja društva

Osnovna vrijednost je uporabna vrijednost prema osnovnoj svrsi. Primjerice, svaki muzejski predmet i svako arhivsko gradivo imalo je svoju uporabnu vrijednost prije no što je primljeno i kao takvo obrađeno u baštinskim ustanovama. Dodana vrijednost koju ono u baštinskoj ustanovi zadobiva je njegova kulturna vrijednost, ona koju taj sadržaj zadobiva povrh svoje osnovne svrhe.

U arhivskoj je djelatnosti povrh kulturne nova dodana vrijednost još i ona informacijska vrijednost koju je gradivo dobilo dodatnim stručnim angažmanom arhivista: u opisu konteksta i poretku, u izradi obavijesnih pomagala, u izradi dodatnih kazala ili baza podataka, u kvalitetnijoj javnoj dostupnosti informacija o gradivu.

Sva baština koja je nekada imala svoj uporabnu vrijednost pa potom kroz rad baštinskih ustanova i djelatnika zadobila i kulturnu vrijednost, a pisana baština u arhivskim ustanovama i informacijsku vrijednost, dobila je posebnu ulogu u kontekstu kulture.

U tome smislu ta je baština u prvome redu razvojna snaga društva, a tek dio te kulture sekundarno kroz daljnju uporabu može generirati i ostvarivanje materijalne koristi za društvo u cjelini kroz odgojno-obrazovne, turističke i druge programe, ako to ne ide na štetu njezinog očuvanja i vrijednosti njezina sadržaja. Onoga trenutka kada ona primarno postaje sredstvo za ostvarivanja profita, očituje se promašaj menadžerskog percipiranja rada u kulturi kao služenja profitu.

3. Ekonomski percepcija dodane vrijednosti – menadžment u kulturi

Menadžerski pristup kulturi jednako kao i ekonomiji uzima kao osnovnu postavku činjenicu da sve ima svoju cijenu, pa se i kod upravljanja ustanovama ili projektima u kulturi u pravilu koristi *Cost benefit* analizom za procjenu opravdanosti nekog djelovanja: *Opravdava li cijena učinka cijenu uloženog?*

U posljednje se vrijeme u Hrvatskoj sve više govori o menadžmentu u kulturi kao prijeko potrebnom novom pristupu resursima i proizvodima ustanova u kulturi. Time bi se ostvarila nova (ekonomski) dodana vrijednost proizvoda ustanova u koje ubrajamo: arhive, knjižnice, muzeje, galerije, različite ustanove za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara, kazališta, filmsku i kinematografsku djelatnost, polivalentne ustanove u kulturi i kulturno-umjetničko stvaralaštvo na profesionalnoj i amaterskoj razini.

Evidentno je da menadžerski pristup djelovanju u kulturi u Hrvatskoj polazi od ekonomskih postavki. U hrvatskim okvirima je u školovanju menadžera u kulturi već niz godina težište oslonca upravo na ekonomiji, sa stjecanjem odgovarajućih zvanja koja se u konačnici svode na zvanje prvostupnika i magistra ekonomije, uz mogućnosti određenih specijalnosti.⁵ U okviru studija menadžmenta u kulturi postoji niz vrijednih sadržaja upoznavanja kulturnih djelatnosti, njihovog funkcioniranja, upravljanja i financiranja ustanova u kulturi, planiranja, provođenja i financiranja projekata u kulturi.⁶ Međutim, sam se menadžment u kulturi u svojoj realizaciji sve više usmjerava na korištenje kulturnih resursa i proizvoda te vođenja projekata u svrhu ostvarivanja mogućeg profita kao dodane vrijednosti kulturnih sadržaja. Takav stav u Hrvatskoj ujedno proizlazi i iz samog strateškog plana Ministarstva kulture koje, nasuprot zakonskoj osnovi koja jasno definira profile prikladnih stručnjaka za upravljački kadar, prednost deklarativno daje upravo menadžerskom pristupu u vođenju ustanovama u kulturi⁷ kako bi se dio financiranja, sufinanciranje pa čak i samofinanciranje djelovanja ustanova u kulturi prebacilo na vlastita sredstva koja bi ustanove u kulturi zarađivale svojim djelovanjem i prodavanjem svojih proizvoda i usluga široj zajednici.

⁵ Više o tome vidi: *Menadžment u kulturi, kolegij na Visokoj školi za poslovanje i upravljanje "Adam Baltažar Krčelić" u Zaprešiću.* <http://www.vspu.hr/Hrvatski/Strucni-studiji/Menadžment-u-kulturi-106.html> [2013-10-31]

⁶ Više o tome vidi: Antolović, Josip. *Menadžment u kulturi.* Hadrian. Zagreb, 2009.

⁷ Usp. *Strateški plan Ministarstva kulture 2012.–2014. : Revidirana verzija, siječanj 2012.* <http://www.minkulture.hr/userdocsimages/NAJNOVIJE%20NOVOSTI/Strateski%20plan%20Ministarstva%20kulture%2012%20-2014%20-%20revidiran%20za%20web%2016042012.pdf> [2013-10-31]

Premda je menadžerski pristup deklarativni orijentir Ministarstva kulture RH, u samoj realizaciji toga strateškog plana, osobito s obzirom na kadrovsku politiku, evidentni su brojni promašaji tendencioznih, kontroverznih i neučinkovitih rješenja koja su neprofesionalno primijenjena tobože na tragu deklarirane kulturne politike.

Ima li smisla u kulturnim djelatnostima nametati analizu "profitabilnosti" kao mjerilo "dodane vrijednosti"? Analizirajmo primjer arhivske djelatnosti. Uobičajeni arhivistički rad je u konačnici trajni projekt proizvodnje znanja. *Cost benefit* analiza nužno vodi u selektivno usmjeravanje djelovanja na one segmente koji mogu donositi profit kako bi učinak anulirao uloženo. Kao posljedice menadžerskog pristupa, sve češće su na dnevnom redu cjenici usluga čiji se broj stavki proširuje, a cijene povećavaju. Istovremeno se u pitanjima neophodnog usmjeravanja daljnog razvoja struke očituje sve veća nemoć same struke s jedne strane i dezorientiranost ekonomskog menadžmenta u neprofitnoj djelatnosti s druge strane.

Kada su u pitanju neprofitne djelatnosti kao što su i djelatnosti u kulturi, čini se da bi se *cost benefit* analizu smjelo primjenjivati samo u onome smislu u kojem ona može poslužiti u oblikovanju pojma "održivog razvjeta" u takvim djelatnostima. Bit smisla i sadržaja *cost benefit* analize možda najbolje definira tzv. "Paretov napredak" nazvan prema talijanskom ekonomistu Vilfredu Paretu (1848.-1923.). Načelo Paretovog napretka se oslanja na pretpostavku da svaki projekt donosi određenu korist, ali istovremeno prouzrokuje određenu štetu (bilo koje naravi i bilo kome). U najkraćim crtama, prema načelu potencijalnog Paretovog napretka se isplati ulagati u svaki onaj projekt kod kojeg su koristi onima koji ih uživaju veće od troškova onih kojima su ti troškovi prouzrokovani.⁸ Drugim riječima, za projekte koji ostvaruju koristi i kompenziraju troškove koje uzrokuju, možemo reći da su ostvarili potpuni Paretov napredak, bez obzira koristili oni ili bili na teret široj ili užoj zajednici pa čak i budućim generacijama.

Stavimo javnu arhivsku službu u kontekst analize potencijalnog Paretovog napretka! Djelovanje javne arhivske službe je u konačnici trajni projekt proizvodnje znanja od općeg interesa, oblikovanja i čuvanja javne memorije društva i njegove arhivske baštine te omogućavanje trajnog korištenja tih resursa zapisane istine. Istovremeno, javna arhivska služba zahtjeva trajna, sigurna i stabilna financijska sredstva koja joj se spočitavaju. Međutim, analiza cijene koštanja održavanja i funkciranja sustava javne arhivske službe i učinka njezina djelovanja, na temelju načela Paretovog napretka, daje zaključiti kako je veća korist koju društvo i njegovi pojedinci uživaju od arhivske djelatnosti i njezinih učinaka nego troškovi kojima oni opterećuju državni budžet.

Dodatnom analizom možemo ustvrditi kako se ovdje ne radi o jednima koji imaju korist i drugima kojima se prouzrokuje trošak nego se radi o jednom te istom subjektu koji ima korist i kojega terete troškovi financiranja – građanska zajednica. Naime, građani, u liku javnih i privatnih subjekata, koriste učinke djelovanja javne arhivske službe, a ti isti građani u liku javnih i privatnih subjekata izravno i neizravno plaćaju tu istu službu putem proračuna kojega pune svojim porezima i doprinosima. Stoga je neopravdano razmišljati ili očekivati da bi takva služba od javnog interesa trebala sama pronalaziti načine privatnog sufinciranja ili vlastitog samofinanciranja.

⁸ Više o tome vidi: Acocella, Nicola. *Počela ekonomske politike : vrijednosti i tehnike* (prevela s engleskog Ivana Barković). Mate : Zagrebačka škola ekonomije i managementa. Zagreb, 2005., str. 23-51.

4. Umjesto zaključka – otkrivamo "carevo novo ruho" hrvatske kulture

Etička odgovornost stručnjaka (svakog pojedinog eksperta i cijele struke) u okviru javnog sustava arhivske djelatnosti zahtjeva definiranje ispravnog odnosa "nematerijalne dodane vrijednosti" stručnog rada i one "monetarne dodane vrijednosti" koju nameće menadžerska komercijalizacija kulture. Zametak toga komercijalnog pristupa je u promjeni upravljačke politike s tendencijom zamjene stručnog upravljačkog kadra menadžerskim. Budući da smisao i osnova djelovanja u kulturi nije profit nego stvaranje dodane kulturne vrijednosti, komercijalizacija će se pokazati kao nametnuti strateški promašaj.

Svrha rada na baštini, njezinoj zaštiti, očuvanju i prezentaciji, nikada nije bio profit. Taj rad i takav oblik angažmana na baštini njoj daje dodanu kulturnu, a ne profitabilnu vrijednost, premda u pojedinim slučajevima njezina daljnja uporaba može društvu donositi i određenu materijalnu korist. Izobličeni svijet suvremene ekonomije i politike koja u svemu traži samo profit i dodanu finansijsku vrijednost za korist ekonomskih i političkih elita, profit želi nametnuti i kao kriterij određivanju smisla kulture i baštine. Sva baština čije se korištenje danas želi bazirati na profitnoj orijentaciji, ne bi do danas bila očuvana i njegovana da je ta zauzetost i u prošlosti bila bazirana na profitu, jer ga nije mogla donositi. Na profitnoj osnovi, naime, ne bi bilo razloga da se mnoge stvari sačuvaju od vremena nastanaka do danas jer jednostavno nije bilo ekonomske nego čiste kulturne i baštinske osnove za sav dosadašnji rad na njezinom očuvanju.

Odnos financiranja, sufinanciranja i samofinanciranja arhivske i drugih kulturnih djelatnosti u javnom sektoru kao i pokušaj upornog traženja njihove "dodane vrijednosti" u novčanome profitu, otkriva se, stoga, danas kao suvremeno "carevo novo ruho" hrvatske kulture.

dr. sc. Andrej **RODINIS**
Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo

KRAJ BAŠTINSKIH USTANOVA U BOSNI I HERCEGOVINI

U Sarajevu je 4. oktobra ove godine zatvoren Zemaljski muzej, najstarija baštinska ustanova u Bosni i Hercegovini. U svojevrsnom morbidnom performansu pred malobrojnim okupljenim građanima i televizijskim kamerama, na ulazna vrata prikućane su daske, ispisane slovima boje krvи. Datum zatvaranja nije slučajno odabran, jer je 4. oktobra 1913. godine bila svečano otvorena zgrada Muzeja. Kad se dvoje prosvjednika lancima svezalo za stup u muzejskome predvorju ne bi li tako spriječili njegovo zatvaranje, aktualni i nekadašnji direktor ustanove poručili su da zakucavanje ulaza treba dozvoliti kako bi cijelom svijetu bila poslana poruka o teškoj situaciji u kojoj se danas nalazi ustanova koja svoja vrata nije zatvorila ni tokom agresije na Sarajevo.

U priči o zatvaranju Zemaljskog muzeja naročito je korištena riječ agonija budući da od potpisivanja Mirovnog sporazuma iz 1995. godine, punih sedamnaest godina, nije riješen status ove ustanove. Zemaljski muzej u Sarajevu, u stvari, jedna je od sedam ustanova iz oblasti kulture o kojima se govorи kao o ustanovama "od državnog značaja", a koje nemaju riješen pravni status¹. Zemaljski muzej, koji sljedeće godine treba obilježiti 125 godina postojanja, za početak ovog izlaganja uzeli smo zbog određene simbolike, koja počiva upravo na historijskom kontekstu. Kroz svoju više od stoljeća dugu historiju, ova je ustanova – kad nisu postojali arhivi – sustavno prikupljala i arhivsku građu, naročito orientalne kodekse, na kojem je temelju zapravo izrastao današnji Orientalni institut. Pored toga, još pred sto godina, Zemaljski je muzej pred nadležnu vladu uputio inicijativu da se u muzejsku biblioteku prikuplja primjerak svih tiskovina u Bosni i Hercegovini, tj. svojevrsni obavezni primjerak. Današnja agonija je takva da uposleni Muzeja nemaju prava iz radnog odnosa, a grijanje prostorija ima se zahvaliti bizarnosti što je zgrada priključena na instalacije državnih institucija, čije je sjedište u neposrednoj blizini. U činu koji slijedi, državne institucije bit će tužene zbog nerješavanja statusa najstarije baštinske ustanove, a presudu treba očekivati s nestvrpljenjem, barem radi stanovitih pravnih lijekova koje takvi akti u pravilu sadrže.

Televizijske kamere su i ranije arhivirale javna zaključavanja vrata nekih ustanova kulture. U Strategiji kulturne politike u Bosni i Hercegovini kao ilustracija teških uvjeta u kojima djeluju ustanove kulture navodi se da je Zemaljski muzej 2004. godine po prvi put u svojoj historiji zatvorio vrata. Tako je skoro čitavo desetljeće prisutan performans zaključavanja vrata, kojim se uzaludno pokušava ukazati na nemoguć položaj ustanova kulture.

¹ Osim Zemaljskog muzeja, to su i Historijski muzej, Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti, Nacionalna i Univerzitetska biblioteka, Biblioteka za slike i slabovidna lica, Umjetnička galerija i Kinoteka Bosne i Hercegovine.

U zadnjih je godinu dana dosta medijskog prostora bilo posvećeno problemu institucija kulture koje nemaju riješen pravni status. U godini na izmaku održano je više javnih tribina i rasprava u televizijskim studijima, a na internetskim portalima arhiviran je pozamašan materijal, od izjava zabrinutih intelektualaca do komentara anonimnih građana.

U diskusijama o muzejima i uopće ustanovama kulture polarizirala su se stajališta u dvije krajnosti: od vapaja za spašavanje ovih ustanova kao neprijepornih čuvara identiteta države pa tako i zabrinutosti za budućnost države na jednoj strani, do prozivanja i osude menadžmenta ovih ustanova kao isključivih krivaca za neriješen status, i to zbog nesposobnosti, na drugoj strani.

I 4. oktobra 2012., čim je na ulazna vrata Zemaljskog muzeja prikućan i zadnji ekser, uslijedile su brojne reakcije, u kojima je istaknut značaj ove ustanove za Bosnu i Hercegovinu.² S druge strane od zabrinutih apela, u kojima se govori o antibosanskim i probosanskim snagama, u javni prostor izašle su i kritike prema menadžmentu ustanova kulture. Njihove metode rada i pristupa publici ocijenjene su zastarjelim; zamjera im se na nedostatku inicijative i političke hrabrosti, zatvorenost prema javnosti i uopće loše rukovođenje. Osim poziva na smjene čelnih ljudi, bilo je poziva svim uposlenicima da vrate radne knjižice. U više navrata mogli smo čuti da se ustanove kulture trebaju okrenuti marketingu i tržišnim vrijednostima. Ukazivano je da se u muzejima prodaju suverniri i knjige, otvaraju kafići i restorani dok su postavke u našim muzejima zastarjele i dosadne. Zemaljski muzej, kao rijetka od prozvanih institucija koja je odgovarala na kritike, uzvratio je argumentima da nigdje u svijetu ovakve ustanove ne funkcioniraju na komercijalnoj osnovi. I pored toga, kao stanoviti koncenzus, na kraju smo od strane kritičara menadžmenta mogli čuti da nikad nisu govorili o samofinanciranju, već samo o promjeni pristupa.

Nema sumnje da su brojne rasprave o baštinskim ustanovama bile pozitivan primjer, koji je pružao stanovito ohrabrenje da postoji određena masa mislećih. Naš problem je, međutim, u tome što se u pravilu svaka "pozitivna buka" relativno brzo stiša. Što je još gore, zadnjih dana sporadični okršaji u novinskim stupcima poprimaju obilježe osobnih sukoba, u kojima se koriste neprimjereni tonovi, pogrde i psovke.

U svakom slučaju, i u trenutku ovog izlaganja, daske koje su 4. oktobra prikuçane na ulaz u Zemaljski muzej i dalje stoje.

U ratnim godinama, jedan je ugledni hrvatski povjesničar u više navrata pisao da je Bosna i Hercegovina, ako u prošlosti i nije bila država, uvijek bilo društvo, po čemu se razlikovala od Jugoslavije, koja je bila država, ali nikad nije bila društvo.

² U otvorenom pismu Internacionalnog teatarskog festivala MESS kaže se da je Zemaljski muzej *metafora kontinuiranog identiteta Bosne i Hercegovine*. Dekan Muzičke akademije upozorio je da kad želite uništiti jedno društvo, najprije uništite kulturne institucije. Jedan glumac govori da je riječ o kulturocidu, a direktor teatra SARTR postavlja pitanje je li danas neprijatelj probio linije obrane grada, koje su nekad doista i bile i kod Zemaljskog muzeja? Šefica Ureda Vijeća Evrope u Sarajevu izjavila je da izabrani zvaničnici imaju obavezu raditi u interesu građana ove zemlje. Društvo pisaca Bosne i Hercegovine, pak, u otvorenom pismu vlastodršcima se ne obraća sa zahtjevom za promjenu modela financiranja kulture, nego da im čestita na *dobro obavljenom poslu grobara bosanskohercegovačke kulture*.

Time su pokopavane sve jeftine analogije onih koji su govorili (i govore) o neminovnosti raspada Bosne i Hercegovine. Na ovom mjestu, kad je riječ o Društvu, čini se najprikladnijim preuzeti iz diskusija o baštinskim ustanova na internetskim forumima pitanje anonimnog građanina Sarajeva: ko, zapravo, ide u muzeje ili na izložbe? Zato bi se moglo postaviti i pitanje zašto se pred zatvaranje Zemaljskog muzeja samo dvoje ili troje mladih ljudi svezalo lancima za stupove u predvorju? Jesmo li mogli mi iz arhiva, biblioteka i muzeja, učiniti nešto više za te ustanove i zašto nismo? Kakva je uopće bila naša reakcija? Da li mi svoje mišljenje – ako ga uopće imamo – držimo za sebe iz rezignacije da kao pojedinci nećemo ništa promijeniti? Neznanje i nebriga političara, na što se ili zgražavamo ili čak ismijavamo, nisu niti lijek niti opravdanje apatiji koja vlada u baštinskim ustanovama.

Između dva oprečna stajališta – brige zbog uništavanja identiteta države do prozivanja menadžmenta za nesposobnost – najbezbolnije je svakako reći da su i jedna i druga strana donekle u pravu. Rasprava o ustanovama kulture koje nemaju riješen pravni status samo je dio problema, kao što je samo i dio rješenja. Zakucavanje ulaza u Zemaljski muzej sigurno da je zasjenilo stvarne dimenzije problema. Kad se u isto ovo vrijeme Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci prijeti isključenjem struje ili grijanja, na jednom mjestu čitamo da će to biti "druga smrt" ove biblioteke – Prvom se smatra noć 25. augusta 1992., kad je u Vijećnici spaljeno oko tri miliona knjiga. Prije toga, spaljen je i Orijentalni institut, s hiljadama kodeksa i s preko 200.000 dokumenata. Poslije takvog kulturocida, Društvo i dalje svoju nacionalnu biblioteku ima u oronuloj kasarni. I tu bi činjenicu neko mogao objasniti neriješenim pravnim statusom, ali daleko ozbiljniji problem je što su se rasprave o baštinskim ustanovama ograničile isključivo na ustanove bez riješenog pravnog statusa. I ustanove kulture s riješenim statusom, koje su također simboli identiteta i kontinuiteta, suočavaju se s problemima nedostatka finansija, prostora i kadra, no ono što svakako treba reći jest da prihvati da je za neriješen status nekih ustanova kriv menadžment vodi zaključku koji se samo na prvi pogled čini tačnim: ako bi se pitanje statusa jedne ustanove kulture dovodilo isključivo u vezu sa sposobnošću menadžmenta, moglo bi se zaključiti da je u ustanovama koje imaju riješen status menadžment sposoban. Prostije rečeno, određene osobe mogli bismo proglašiti sposobnim menadžerima samo zbog toga što ustanova na čijem su čelu imaju redovite prilive iz proračuna. Dalje, ako je rečeno da se ustanove kulture trebaju okrenuti novim vrijednostima (kulturnom turizmu, marketingu, otvaranju javnosti itd.), postavlja se pitanje koliko su se istome okrenule baštinske ustanove koje imaju riješen pravni status? Na prvom mjestu, bilo bi za očekivati da su ustanove s riješenim pravnim statusom po svojim rezultatima u prikupljanju, sređivanju, obradi, prezentaciji izvora, u istraživanjima i različitim projektima, daleko odmakle u odnosu na ustanove koje status nemaju. Kako to, na žalost, nije istina, pogreška je u tome što pitanje dobrog menadžmenta nije postavljeno glede svih baštinskih ustanova.

Stanje naših baštinskih ustanova treba propitati i iz pozicije korisnika. Zatvaranje pojedinih ustanova kulture svakako vodi redukciji u znanstvenim istraživanjima, a pohranjena grada je za neka istraživanja temelj bez kojeg se ne može ništa napraviti. Smatramo da nije po srijedi istraživačeva sebičnost ili neosjetljivost na probleme čuvara baštine, ako kažemo da se treba manje bojati za samu fizičku opstojnost prikupljenih zbirki, negoli zatvaranja zbog kojeg baština postaje mrtvi kapital.

Deklarativno, postoji opredjeljenje za poboljšanje pristupa kulturnoj baštini; opredjeljenje koje odiše euforijom koja se osjeti kad god prihvatimo ili potpišemo kakvu europsku konvenciju ili deklaraciju. Na terenu, međutim, ostaju posve oprečni pristupi korisniku. Da se ovdje ograničimo samo na arhivsku građu, možemo reći da smo u vremenu kad se ističe da su baštinske ustanove u globalnom informacijskom okruženju, suočeni s paradoksom da je arhivska građa zaključana u trezorima daleko od očiju istraživača.

Arhivska je građa u prošlosti završavala ne samo u arhivima, nego i u bibliotekama i muzejima i drugim ustanovama, a važno je pitanje dobrog upravljanja tom arhivskom građom. Paralelno s otvorenim ustanovama, postoje i one u kojima ni ono tradicionalno istraživanje – gdje korisnik u čitaonici lista stare zapise, nije moguće. Jer je moguće da neki imatelji uopće ne dopuštaju pristup svojoj građi, barem ne ukoliko prethodno nije objavljena. U takvim ustanovama, korisnik se doživljava isključivo kao smetnja, pa makar i bili tako malobrojni.

Korištenje bi trebalo biti smisao čuvanja, a upravo sa stanovišta korištenja baština (p)ostaje mrtvi kapital. A to pitanje, na žalost, nema nikakve veze s političkom situacijom i pravnim statusom, već isključivo s ljudskim faktorom.

2. Partnerstvo s muzejskom i knjižničnom strukom

dr. sc. Marinko VUKOVIĆ,
Arhiv HAZU, Zagreb

ARHIVISTIKA I MOGUĆNOST SURADNJE POVJESNIČARA I ARHIVISTA

Sažetak

Problematizirati arhivistiku kao disciplinu unutar informacijskih znanosti ima za cilj propitati otvorenost arhivistike prema humanističkim znanostima prije svega prema historiografiji. Nastoji se propitati mogućnost suradnje informacijskih znanosti i historiografije. Skreće se pozornost na nužnu usmjerenost arhivistike prema praćenju i prilagodbi društveno - ekonomskim potrebama i ekonomskoj samoodrživosti. Međutim, moguća posljedica toga može biti uspostava novog totaliteta mišljenja, koje isključuje svaki drugačiji znanstveni pogled na ovu disciplinu.

Ključne riječi: arhivistika, historiografija, informacijska znanost, povjesničar, arhivist

Uvod

U znanstvenim i stručnim krugovima možemo čuti kako permanentno trebamo pratiti znanstvena dostignuća i novosti na području bilo koje znanosti. Takav se govor čuje i među arhivskim stručnjacima, jer samo ono što je "novo" to doprinosi razvoju i "napretku" arhivistike. Sve ono što je u skladu suvremenih obrazaca mišljenja koji se očituju kroz pojmove, demokracija, pluralizam, otvorenost javnosti, informatizacija, ravnopravnost i sloboda, je znanstveno. Čak se ide toliko daleko da je svako mišljenje van tako uspostavljenog znanstvenog totaliteta, nerelevantno, anakrono i ometajuće. U takvom totalitetu, gdje je legitimno samo ono što je "novo" i "suvremeno", drugačije se mišljenje često a priori odbija kao znanstveno - ideološki neprihvatljivo. Paradoksalno je da se to događa u demokratskim i pluralističkim društvima gdje je sloboda mišljenja i govora temeljna odrednica njihova postojanja i djelovanja. Odatle se nameće pitanje postoji li alternativa takvom pogledu?

Teorijsko - metodološka polazišta

Disciplinarno približavanje u informacijskim znanostima manifestiralo se od početka šezdesetih godina u traženju najboljih rješenja za iste probleme arhivista, knjižničara i muzealaca. Posljedice tehničkog, a kasnije i informatičkog razvoja uvjetovale su hiperprodukciju zapisa i tiskovina. Potrebno je bilo naći znanstveni odgovor na sve veći broj problema koji se tiču prikupljanja, označavanja, pretraživanja i tumačenja informacija, a rješenje je bilo u pronalaženju nove znanstvene discipline – informacijske znanosti.

Tako je Robert S. Taylor šezdesetih godina prošlog stoljeća ponudio definiciju područja bavljenja informacijskih znanosti kao ...*učenje o svojstvima, strukturi i prijenosu specijaliziranih znanja i učenje o metodama za njihovu korisnu organizaciju i diseminaciju.*¹ Kada govori o specijaliziranim znanjima misli o informacijama, informacijskim sustavima i komunikacijskim procesima. Ovim je sveobuhvatno opisano područje kojim se među ostalim disciplinama bavi i arhivistika.

Razvoj telekomunikacija i sve veća medijska izloženost baštinskih ustanova dovode u početku do spontanog, a kasnije do obvezujućeg zahtjeva za otvaranjem istih javnosti. U informacijskim znanostima to je iskazano kao načelo društvene potrebe. Pokazala se značajna korisnost uporabe elektroničkih računala i telekomunikacija u informacijskim djelatnostima u organizaciji informacija, nadzoru informacija i omogućavanju globalne dostupnosti. Istovremeno se otvorio niz novih organizacijskih, političkih, pravnih, etičkih i ekonomskih pitanja s kojima se informacijske znanosti suočavaju.²

Posljedica promjena uzrokovanih znanstveno – tehničko – kibernetičkim napretkom odrazila se na epistemološko repozicioniranje arhivistike, knjižničarstva i muzeologije. Primjer arhivistike pokazuje kako se ova disciplina izdvojila iz znanstvenog područja humanističkih znanosti odnosno historiografije i zadnjih tridesetak godina etablirala kao informacijska znanost u području društvenih znanosti. Taj disciplinarni zaokret potpuno je opravdan kao odgovor na zahtjeve društvene stvarnosti u kojoj se našla arhivistika.

Nužnost suradnje povjesničara i arhivista

Ne manje važan, a danas čini se potpuno marginaliziran i nevažan, problem je suradnje arhivista s povjesničarima i drugim znanstvenicima. Područje kojim su se arhivisti bavili u prošlosti danas je uglavnom prepusteno povjesničarima. Posljedica pretežnog prihvatanja načela društvene potrebe i sve većeg naglaska na tržišnu orijentaciju baštinskih ustanova ne bi trebala dovesti do nestanka arhivistike kao pomoćne povijesne znanosti.

Stoga je potrebno uspostaviti i održavati ravnotežu između arhivskih ustanova okrenutih javnoj upravi (nadzor, izlučivanje, preuzimanje, sređivanje, korištenje gradiva) i znanstvene djelatnosti arhivista vezane uz povijesna istraživanja.³ Povezanost između arhivista i znanstvenika (povjesničara) potrajala je do početka sedamdesetih godina prošloga stoljeća, ako je suditi po stručnim arhivskim časopisima. Oni su do tada još otvoreni prema člancima historiografske naravi, a ubrzo nakon toga ih više ne nalazimo. Može se zamjetiti i govoriti o svojevrsnom redukcionizmu budući da arhivistika postaje informacijska znanost. Ali to je točno samo na prvi pogled, jer suvremenii arhiv danas je nezamisliv bez povjesničara, arhivista i informatičara.

¹ Taylor, Robert S. *Information sciences*. Library Journal 88. 1963., str. 416.

² Aparac, Tatjana. *Informacijske znanosti: temeljni koncepti i problemi*. Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture: zbornik radova. Hrvatsko bibliotekarsko društvo. Zagreb, 1998., str. 14-28.

³ Nemeth, Krešimir. *O nekim pitanjima organizacije arhivske službe u NR Hrvatskoj*. Arhivski vjesnik. Zagreb, br. 1 (1958), str. 397-399.

No, činjenica ipak jest da je arhivist - povjesničar ustupio mjesto arhivistu - informacijskom stručnjaku. Glavni je razlog tomu pojava informatike i nastajanja arhivske građe kao elektroničkih zapisa te kibernetike kao znanosti o procesima upravljanja informacijama. Arhivi kao ustanove i arhivisti kao stručnjaci postaju oni koji upravljaju informacijama i služe kao javni servisi za korisnike tih informacija.

Spomenimo da je ono što je nekada bilo sastavni dio arhivistike premješteno u područje zanimanja historiografije u sklopu pomoćnih povjesnih znanosti (npr. paleografija, diplomatika, sfragistika, numizmatika). Danas povjesničari podučavaju ove discipline i imaju znanje o tome dok su u arhivima takvi stručnjaci nestali ili su vrlo rijetki. Na nekadašnje područje interesa arhivista, arhiva i arhivistike došle su druge humanističke znanosti, prije svih historiografija. Povlačenje arhivističke znanosti od toga predmeta bavljenja, po prirodnoj nužnosti dovodi da na njeno mjesto dolazi neka druga znanost. Usپoredbe radi to se slaže s davno izrečenim mišljenjem 1852. godine Johna Henrya Newmana: *I observe, then, if you drop any science out of the circle of knowledge, you cannot keep its place vacant for it; that science is forgotten; the other sciencies close up, or, in other words, they exceed theirproper bounds, and intrude where they have no right.*⁴ Ovaj Newmanov uvid trebalo bi uvijek uzimati u razmatranje pri svakom epistemološkom usmjeravanju arhivistike u budućnosti.

Naravno, ovakvom pogledu na arhivistiku može se prigovoriti kao na svojevrsnu redukciju arhivistike, samo na drugi način, jer se promatra s aspekta povjesničara, odnosno kroz znanstvenu paradigmu historiografije, ali isto se može prigovoriti ako se arhivistika promatra samo informacijskom znanstvenom paradigmom. Treba reći da su i jedna i druga paradigma važeće, samo je pitanje mogućnosti i nemogućnosti njihove suradnje. Zato je potrebno isključiti svako znanstveno zatvaranje koje bi sprječilo holistički pristup pozicioniranja arhivistike kao discipline otvorene za suradnju s drugim znanostima.

Možemo se složiti s postmodernističkim mišljenjem kanadskog arhivista Terrya Cooka u vezi s redefiniranjem uloge arhiva u postmodernom društvu kao legitimnom i opravdanom odgovoru na tehnologije i potrebe vremena. Ali to je po Cooku točka prijelaza: *arhivistički teorijski diskurs skreće od proizvoda na proces, od strukture do funkcije, od arhiva na arhiviranje, od zapisa na kontekst zapisa, od prirodnog ostatka ili pasivnog nusprodukta administrativne aktivnosti do sijesno konstruirane i aktivno posredovane arhivalizacije socijalnog pamćenja*⁵, što vodi do potpunog odvajanja od statične paradigmе u promatranju arhivskog gradiva, arhiva i arhiviranja. Možemo drugim riječima reći da time dolazi i do odvajanja arhivista stare historiografsko - arhivističke paradigmе, od arhivista nove informacijsko - arhivističke paradigmе, starih od novih arhivista. Nadalje, Cook govori o totalnom otvaranju arhiva javnosti i fokus interesa arhivista potpuno prebacuje na makrovrednovanje i funkcionalnu analizu, šireći taj postupak na sve socijalne grupe, a ne samo na državne institucije.⁶

⁴ Newman, John Henry. *The Idea of a University*. Washington, D. C. : Gateway Editions, Regenerency Publishing Inc., 1999., str. 67. (Ja promatram, ako ispustite bilo koju znanost iz kruga znanja, ne možete joj čuvati mjesto; ta znanost je zaboravljena; druge znanosti se približavaju, drugim riječima, one šire svoje vlastite granice i mijesaju se tamo gdje nemaju pravo.)

⁵ Cook, Terry. *Archival Science and Postmodernism: New Formulations for Old Concepts*. Archival science 1. Kluwer Academic Publishers. 2001., str. 4.

⁶ Cook, Terry. *Fashionable Nonsense or Professional Rebirth: Postmodernism and the Practice of Archives*. Arhivaria. The Journal of the Association of Canadian Archivists. No. 51. Spring 2001., str. 30-31.

Tu je jasno vidljiva razdjelnica u pristupu predmetu bavljenja arhivistike. Tako će pristaše historiografske paradigme arhivsko gradivo promatrati kao svjedočanstvo prošlog, kao kulturnu baštinu ili kao nešto što utemeljuje identitet. Arhivsko gradivo o tome zrcali ili prenosi informacije istraživaču, a promatra ga se kao predmet koji povezan s drugim takvima predmetima pokušava dati znanje ili svjedočanstvo o prošlosti.

Pristaše informacijske paradigme arhivsko će gradivo promatrati kao dio procesa u kojem je konkretni predmet (arhivsko gradivo) izvan glavnog fokusiranja arhivista. Po Cooku današnja arhivska praksa treba se okrenuti opisu, vrednovanju i odgovornosti.⁷ Dakle, i u promatranju arhivskog gradiva kao dinamičnog procesa ili preciznije rečeno praćenju procesa, poslovnih funkcija, konteksta nastajanja zapisa, ne može se odustati od vrednovanja i opisivanja gradiva. Poseban je problem koliko se kvalitetno može nešto živo i u pokretu vrednovati i opisati u odnosu na ono što je statično. No, unatoč ovako proklamiranome Cookovom zahtjevu pitanje je jesu li današnji arhivisti osposobljeni da opišu sve vrste gradiva koje se nalaze pohranjene u arhivima.

Znanja i vještine za čitanje posebnih vrsta gradiva treba i dalje stjecati u uskoj suradnji katedri za historiografiju i katedri za informacijske znanosti jer uska specijalizacija arhivista i orijentacija arhivistike prvenstveno na upravljanje zapisima moguća je tek nakon opisa nekog zapisa, a opis gradiva moguć je tek nakon njegovog čitanja.

Drugim riječima suradnja povjesničara i arhivista i dalje je potrebna i nezaobilazna jer arhivisti specifične vrste gradiva ne mogu opisati, a povjesničari te vrste gradiva ne mogu koristiti ako to gradivo nije opisano odnosno dostupno za korištenje.

Prilagodba društvenim potrebama

Budući da je već duže od stoljeća kao jedini obrazac mišljenja i znanstvene istine legitiman samo onaj koji se uklapa u informacijsko - ekonomsku znanstvenu paradigmu, onda se nužno po tome i arhivistička znanost mora utemeljiti u znanstveno – tehničko - kibernetičkom procesu proizvodnje i održavanju tako ustrojene društvene stvarnosti, to jest mora sudjelovati u upravljanju informacijama i u stalnom procesu izmjenjivanja i zamjenjivanja svega novim, boljim i naprednjim.⁸

Još je Heidegger 1962. godine primijetio da se spoznaja čovjeka vodi onime što može biti empirijskim predmetom njegove tehnike. Uz pomoć tehnike čovjek se smješta u svijetu i obrađuje ga kroz mnoge načine proizvodnje. Sve znanosti koje su se pojavile stalno određuju i vodi nova temeljna znanost kibernetika koja istražuje procese upravljanja raznim sustavima (biološkim, tehničkim, ekonomskim i dr.). Ova znanost određuje čovjeka kao društveno - radno biće, a teorijski je usmjerena na vođenje planiranja i organiziranja čovjekova rada. Kibernetika pretvara jezik u sredstvo razmjene obavijesti odnosno informacija. Znanosti uzajamno sve odlučnije komuniciraju. Temeljno obilježje znanstvenosti postaje njen kibernetički odnosno tehnički značaj, a tehnika upravlja i obilježava položajem čovjeka u njemu. Znanstvena

⁷ Isto, str. 29.

⁸ Despot, B. *Vidokrug apsoluta*. Sveska druga. CEKADE. Zagreb, 1992., str. 171-173.

istina se mjeri učinkom što je primjenjiv u napretku istraživanja, istina se izjednačuje s učinkovitošću rezultata istraživanja. Interes znanosti usmјeren je sada na kibernetičku funkciju, a ne na traženje ontološkog smisla. Svakom usmјerenju u drugačijem promišljanju: ...*mora biti uskraćeno kako neposredno tako i posredno djelovanje u tehnički - znanstveno obilježenoj javnosti industrijskog doba.*⁹

To je ono obilježje suvremenog društva, što ga je Lyotard iskazao pojmom *performativnosti*, a pri tom se misli na mjerljiv učinak s obzirom na uloženo i dobiveno kao rezultat na kraju.¹⁰ Neodvojivost znanosti od kapitala je uspostavljena od druge polovine 18. stoljeća i na početku industrijske revolucije kada se počinju financirati samo ona istraživanja koja omogućavaju mjerljivost omjera uloženog u istraživanje i dobivenog rezultata (tzv. performativnost). Mogućnost prodaje takvih rezultata kao proizvoda usmјerila je gotovo sva znanstvena istraživanja prema pragmatičnosti.

Istraživanja koja ne mogu dokazati svoj doprinos performativnosti odnosno povećati moć onih koji ih financiraju prestaju biti financirana. Time se napušta istina kao cilj znanstvenog istraživanja u humanističkom smislu, a na njeno mjesto dolazi performativnost. Ne želi se znati istina nego povećati moć.¹¹ Legitimnost takvog pristupa znanosti iskazana je performativnošću. Postmodernizam ima utjecaj i na arhivističke teorije. Stalno se propituje predmet bavljenja arhivistike. Umjesto jedne definicije arhivistika se sagledava interdisciplinarno.¹² Dolazi do bitnog odmaka od tradicionalne kulturno - historijski usmјerene arhivistike. Međutim, već Brothman kao jedan od utemeljitelja postmodernističkih teorija, upozorava da ako arhivist zanemari svoju kulturnu određenost u korist administrativne, a trebalo bi dodati i historiografsku određenost, arhivska će struka izgubiti svoju životnost.¹³

U suvremenoj postmodernoj arhivskoj paradigmi uloga je arhivista da bude djelatni stvaratelj intelektualac kulturnog sjećanja, čime je načinjen odmak od kulturnog selektora i čuvara sjećanja.¹⁴ Ta tvrdnja navodi na pokušaj promišljanja sintagme djelatnog stvaratelja intelektualca kulturnog sjećanja. Dakle, arhivist je djelatni stvaratelj ili netko tko djeluje svjesno umovanjem, njegujući (uzgajajući) pamćenje (uspomene) na sve vrijednosti i djelatnosti nekog društva.¹⁵ Arhivist kao stvaratelj uspomena ne može ne biti njihov tumač, interpretator odnosno tumačenje neke uspomene je preduvjet njenog vrednovanja i njenog opisivanja, kao što vrijedi i obrnuto. Uloga arhivista u ovome slučaju je historiografska, što u kontekstu prethodno spomenute teorijsko - metodološke rasprave ne protuslovi načelu društvene potrebe jer bez historiografskih znanja i vještina nema prezentnosti uspomena javnosti.

⁹ Heidegger, M. *Kraj filozofije i žadaća mišljenja*. Naklada Naprijed. Zagreb, 1996., str. 401-403.

¹⁰ Lyotard, J-F. *Postmoderno stanje : Izvještaj o znanju*. Ibis grafika. Zagreb, 2005., str. 12.

¹¹ Isto, str. 65-69.

¹² Ridener, J. *From Polders to Postmodernism : A Concise History of Archival Theory*. Litwin Books. Duluth, MN, 2009., str. 120.

¹³ Isto, str. 119-120.

¹⁴ Isto, str. 127-130.

¹⁵ Pitanje je može li biti stvaratelj nedjelatan? Stvaranje ili kreiranje posljedica je svijesti, ukoliko nema svijesti onda možemo govoriti o postajanju ili nastajanju, a ne o stvaranju i stvaratelju. Intelektualac kao netko tko umski zahvaća stvar, prema lat. *intellectus* u značenju "um, duh". (Napomena, M. Vuković)

Zaključak

Promatranje arhivskoga gradiva u kontekstu informacijskih znanosti i u kontekstu historiografije kazuje nam o nužnosti teorijskog promišljanja i praktične suradnje ovih dviju disciplina, ali ne samo njih, već i šire. Mogućnost i potreba otklona od svake jednostranosti bilo koje znanstvene paradigme, širenje interdisciplinarnih spoznaja, suradnja među različitim disciplinama samo može doprinijeti produbljivanju spoznaja i kvalitetnijoj prezentaciji arhivskog gradiva.

S obzirom na stvarnost procesa kapitalističke proizvodnje svega pa i znanja, i utjecaja kapitala na sva znanstvena istraživanja, nužna je prilagodba svake znanstvene discipline toj stvarnosti. Time se istraživačka sloboda sužava odnosno biva upravljana tom stvarnošću. To ima za posljedicu da se i svako teorijsko promišljanje arhivistike mora voditi tom činjenicom. Pri tome svako drugačije mišljenje van konteksta kapitala samo ometa i pridonosi oduzimanju legitimnosti financiranja, a time i postojanja određene znanstvene discipline, unatoč tome što takvo mišljenje ima uporište utemeljeno u slobodi kao temeljnoj odrednici demokratskog društva.

Literatura

- Aparac, Tatjana. *Informacijske znanosti: temeljni koncepti i problemi*. Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova. Hrvatsko bibliotekarsko društvo. Zagreb, 1998.
- Cook, Terry. *Archival Science and Postmodernism: New Formulations for Old Concepts*. Archival science 1. Kluwer Academic Publishers. 2001.
- Cook, Terry. *Fashionable Nonsense or Professional Rebirth: Postmodernism and the Practice of Archives*. Arhivaria. The Journal of the Association of Canadian Archivists. No. 51. Spring 2001.
- Despot, Branko. *Vidokrug apsoluta*. Sveska druga. CEKADE. Zagreb, 1992.
- Heidegger, Martin. *Kraj filozofije i zadaća mišljenja*. Naklada Naprijed. Zagreb, 1996.
- Lyotard, Jean-François. *Postmoderno stanje : Izvještaj o znanju*. Ibis grafika. Zagreb, 2005.
- Nemeth, Krešimir. *O nekim pitanjima organizacije arhivske službe u NR Hrvatskoj*. Arhivski vjesnik 1. Zagreb, 1958.
- Newman, John Henry. *The Idea of a University*: Gateway Editions, Regenerry Publishing, Inc. Washington, D. C., 1999.
- Ridener, John. *From Polders to Postmodernism : A Concise History of Archival Theory*. Litwin Books. Duluth, MN, 2009.
- Taylor, Robert S. *Information sciences*. Library Journal. 88., 1963.

Boris MAŠIĆ, dr. sc. Maja ŠOJAT-BIKIĆ
Muzej grada Zagreba

IZAZOVI INTERPRETACIJE - - ULOGA ARHIVSKOGA GRADIVA U MUZEJSKOJ STRUCI

Sažetak:

U radu se tematizira uloga arhivskoga gradiva u muzejskoj interpretaciji. U okviru toga istaknuto je što se sve može smatrati dokumentom, odnosno muzealijom u procesu proizvodnje muzejskog znanja putem muzejske izložbe. Problematizira se fragmentiranost baštine nastale tradicionalnom, funkcionalno uvjetovanom, AKM diferencijacijom. Nadalje, istaknuti su i problemi koji nastaju tijekom istraživačkog rada, a koji su rezultat iste te diferencijacije. Naime, različiti pristupi sabiranju, obradi, dokumentiranju i čuvanju građe, uvriježeni u pojedinim baštinskim zajednicama, nameću nužnost barem minimalnog poznавanja pojedine baštinske prakse kako bi interpretacijski potencijal tematskih muzejskih sadržaja bio maksimalno iskorišten. Takav pristup nerijetko rezultira dvojbama oko adekvatnog medija prezentacije odabrane građe (izvornog / reproduktivnog) s obzirom na posebnosti muzejske u odnosu na druge baštinske struke. Cilj rada je, dakle, ukazati na neophodnost holističkog pristupa AKM djelatnika baštinskoj tematiki te na potrebu prihvaćanja interdisciplinarne paradigme u AKM projektima, a za dobrobit korisnika.

Ključne riječi: baština, korisnik, arhiv, knjižnica, muzej, interpretacija, muzejska izložba.

Uvod

Na upit arhivistica iz Državnoga arhiva u Zagrebu o eventualnom sudjelovanju u radu 4. zagrebačkog arhivskog dana ostao sam, malo je reći, zatečen. Kao prvo, uopće ne znam da se organizira Zagrebački arhivski dan (i to po četvrti put!), a kao drugo, nije mi bilo jasno kako će im koristiti stav muzealca na stručnom skupu arhivista. Međutim, nakon kratkog promišljanja i upoznavanja s temom ... *partnerstvo za razvoj* shvatih da je taj skup pravo mjesto za iznošenje vlastitih promišljanja o muzeju, muzejskoj struci te suradnji arhivista i muzealaca u "muzejskoj proizvodnji znanja". S druge strane, takav skup omogućuje da se pred meritornim auditorijem iznesu problemi s kojima se muzealac susreće tijekom istraživačkoga rada na muzejskim projektima. Svjestan osobnih nedostataka u informacijskome obrazovanju, upitah kolegicu dr. sc. Maju Šojat-Bikić, voditeljicu Informatičkog odjela Muzeja grada Zagreba, ima li volje i vremena za pripremu izlaganja koje bi uključivalo teme o kojima smo nebrojeno puta razgovarali ne samo surađujući na više projekata realiziranih u Muzeju grada Zagreba, već i u slobodno vrijeme, nakon čega su se, kroz žustre razmjene znanja i iskustava,

iskristalizirali jednaki pogledi na ulogu i djelovanje suvremenoga muzeja, zasnovani na sličnom senzibilitetu, začudnom suglasju u viđenju neograničenog interpretacijskog potencijala svega što nas okružuje te shodno tome gotovo identičnome promišljanju o bezbroj komunikacijskih kanala i razina kroz koje muzej može i treba prenosi znanje korisnicima. Kao i svaki put u sličnim situacijama, kolegica Šojat-Bikić "zagrizla je udicu" i upustismo se u pripremu rada čiji je rezultat i ovaj tekst - prerađena verzija izlaganja održanog na iznimno dobro organiziranome skupu u Državnom arhivu u Zagrebu 30. studenoga 2012. godine, s kojeg je Maja Šojat-Bikić morala izostati kako bi sudjelovala na 16. seminaru Arhivi, knjižnice, muzeji, u radionici naslovljenoj *Europeana: put metapodataka baštinskih ustanova do Europeane*.

Specifičnosti muzeja

Pod temeljnim baštinskim ustanovama podrazumijevamo arhive, knjižnice i muzeje. Svaka od ovih ustanova djeluje sukladno načelima vlastite struke, povijesnim zasadama i uobičajenim načinima komunikacije s korisnicima.

Njihova je prvenstvena uloga sačuvati kolektivnu memoriju u vidu materijalne i nematerijalne baštine koju svaka od tih ustanova prikuplja, čuva, obrađuje i komunicira korisnicima. Stoga se i njihovo područje djelovanja u određenoj mjeri preklapa, ali i nadopunjuje, posebice u dijelu prikupljanja i obrade građe. Međutim, sve tri zajednice djeluju unutar baštinskog okruženja u kojem brojne institucionalne ili vaninstitucionalne ustanove, udruge i organizacije pa i privatne osobe, svjesno ili nesvjesno, prikupljaju i čuvaju, a samo poneke od njih i komuniciraju baštinu.

Iz toga okruženja kao nepresušnoga vrela sve tri temeljne baštinske ustanove nadopunjaju svoje čuvaonice živeći u neprestanome strahu od brzine kojom se to okruženje mijenja i odnosi prema svjedočanstvima djelovanja prirode i ljudi. Ponekad su ta svjedočanstva pohranjena u podrumima, koferima, ladicama, vitrinama, policama, računalima..., na tavanima, digitalnim medijima, papiru, filmskoj vrpcu ili fotografijama..., a njihovo je prenošenje u neku od ovih ustanova nerijetko prepusteno slučaju, odnosno senzibilitetu i spoznajnoj razini imatelja o njihovoj baštinskoj vrijednosti.

Pri realizaciji izložbe *Dobro mi došel prijatel – Viki Glovacki* iz Hrvatskoga je društva skladatelja posuđen Oscar Mondial, skulptura dodijeljena festivalu Zagreb '63 kao nagrada za najbolje organizirani europski festival te godine. Skulptura je bila izložena u kontekstu teme o prvome nastupu Vikija Glovackog na zagrebačkome festivalu kada je izveo skladbu *Zadnji fijaker*.

Tek okom znalca, u ovome kontekstu u većini slučajeva mujejskog djelatnika (jer uglavnom muzeji posežu za predmetima iz tog okruženja pri realizaciji izložbenih projekata), naizgled trivijalan predmet može postati muzealija odnosno svjedok

vremena kojeg muzealac rekreira kroz *odnose između predmeta, njihova izvornog okruženja i vremena*.¹

Ovakav pristup predmetu svojstven je samo muzejima, čije je djelovanje određeno ICOM-ovom definicijom muzeja kao *neprofitne stalne ustanove u službi društva i njegova razvijika, otvorene javnosti, koja prikuplja, čuva, istražuje, komunicira i izlaže materijalnu i nematerijalnu baštinu ljudi i njihova okoliša u svrhu naobrazbe, poučavanja i uživanja*.² Ova definicija, derivirana iz prijašnjih koje su se mijenjale shodno razvoju mujejske teorije i prakse, zorno anticipira karakter djelovanja muzeja i njegove specifičnosti u odnosu na druge baštinske ustanove. Muzej *ne poučava, već stvara ozračje koje potiče želju za učenjem*, navodi Kenneth Hudson³. Nadalje, ni arhivi, ni knjižnice ne čuvaju nematerijalnu baštinu, a poglavito u svojoj svrshodnosti nisu definirani kao mjesta za uživanje. Etimologiju ovog potonjeg nalazimo u renesansnom viđenju muzeja kao "kabineta čuda" ili zbirke "lijepih stvari" u vlasništvu kolezionara, u čijim je zbirkama uživao uski krug ljudi. Civilizacijskim napretkom, a možemo reći kako zapadni kulturni krug progres prepoznaje kao unaprijeđenje kulture življenja za što šire slojeve društva, muzeji postaju dostupni većem broju korisnika da bi u zadnjoj trećini 20. stoljeća, kroz prizmu "nove muzeologije", fokus mujejske struke bio preusmjerен s predmeta i zbirki na posjetitelje, odnosno korisnike.

Cijeli postav izložbe *Dobro mi došel prijatel – Viki Glovacki* bio je izведен kreiranjem pozornica na kojima je nastupao Viki Glovacki, od Malih križara na sv. Duhu preko Zavoda za prinudni rad Stara Gradiška do Varietéa

Slijedom toga, muzej je u najširoj javnosti percipiran kao mjesto uživanja u kojem posjetitelj svoje slobodno vrijeme namjenski "troši" na stjecanje znanja za čije je kumuliranje i upravljanje njime dijelom osigurao sredstva kao porezni obveznik (barem

¹ Giaccardi, Elisa. *Memory and Territory: New Forms of Virtuality for the Museum*. Museum and the Web 2004: Proceedings. Archives & Museum Informatics. Toronto, 2004.
Dostupno na: <http://www.museumsandtheweb.com/mw2004/papers/giaccardi/giaccardi.html> [citirano: 2012-12-19]

² *Museum Definition*. ICOM, 2007.

Dostupno na: <http://icom.museum/the-vision/museum-definition/> [citirano: 2012-12-19]

³ Hudson, Kenneth. *Redonner un sens à la notion d'accueil*. Publics et Musées. 4, 1. Paris, 1994., str. 92.

kada je riječ o javnim muzejima). Stoga on dolazi u muzej očekujući u njegovu diskursu doživljaj pri stjecanju tih znanja. S druge strane, gledano s muzeološkog rakursa, doživljaj je produkt kreacije muzealca koji eksponat izdvojen iz konteksta čije je svjedočanstvo, konstelira s drugim eksponatima i muzeografskim pomagalima kako bi - rekreirajući taj kontekst - jezik znanstvenih činjenica "preveo" u većini razumljiv jezik.⁴

Muzejska izložba i umijeće interpretacije

U transliteraciji spomenutih činjenica korištenjem metode interpretacije⁵ muzealcu se pruža nebrojeno mnogo izražajnih sredstava koje primjenjuje tijekom kreiranja primarnoga medija mujejske komunikacije – mujejske izložbe⁶. Samim time i mujejska izložba postaje artefakt, uvjetovan, k tome, vremenom, mjestom te društvenim kontekstom u kojem nastaje. Na određeni način muzealac konstruira prošlost *kako bi je razumjeli u sadašnjosti*⁷ i time njegov *diskurs i umijeće potječe od teatra i filma*⁸.

Na izložbi *Mister Morgen – Ivo Robić* rekreiran je Salon ploča u Bogovićevoj ulici u Zagrebu iz šezdesetih godina 20. stoljeća

Tako viđen muzej postaje *kažalište pamćenja*⁹ te ga je moguće promišljati kao dio izvedbenih umjetnosti u kojima nedvojbeno najvažniju ulogu pri uprizorenju igraju

⁴ Widner Ward, Carolyn; Wilkinson, Alan E. *Conducting Meaningful Interpretation: A Field Guide for Success*. Fulcrum Publishing. Golden, Colorado. 2006., str. 2.

⁵ Tilden, Freeman. *Interpreting Our Heritage*. Third Edition. The University of North Carolina Press. Chapel Hill, NC., 1977.

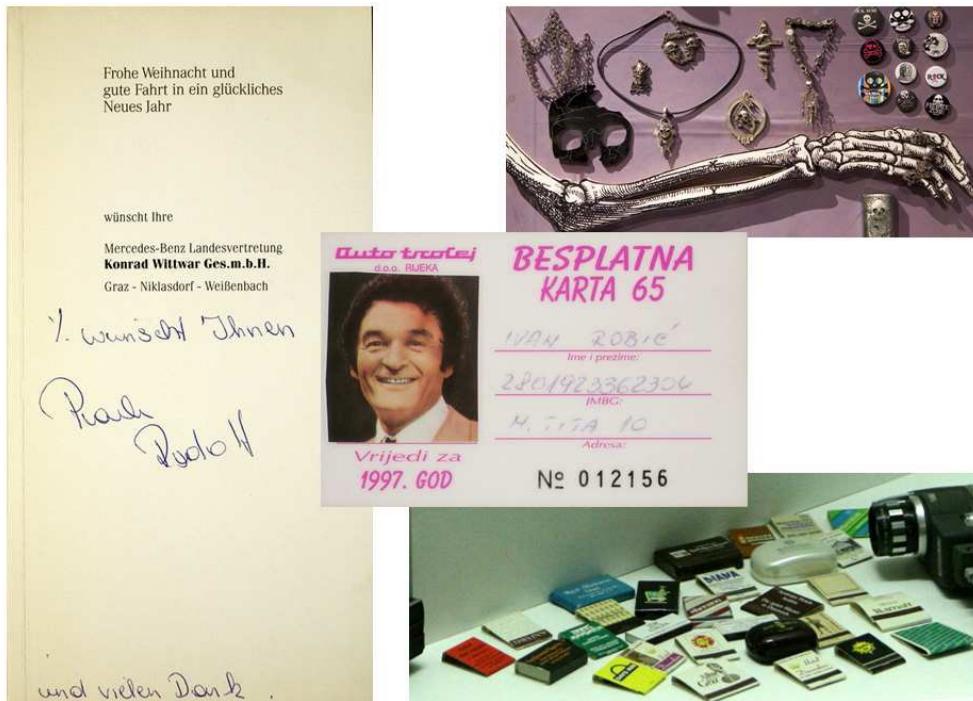
⁶ Dean, David. *Museum Exhibition: Theory and Practice*. Routledge. London, New York. 1996., str. 3.

⁷ Widner Ward, Carolyn; Alan E. Wilkinson. *Conducting Meaningful Interpretation: A Field Guide for Success*. Fulcrum Publishing. Golden, Colorado, 2006., str. 2.

⁸ Šola, Tomislav. *Eseji o muzejima i njihovoj teoriji: prema kibernetičkom muzeju*. Hrvatski nacionalni komitet ICOM. Zagreb, 2003., str. 47.

⁹ Maroević, Ivo. *Baštinom u svijet : Muzeološke teme – Zaštita spomenika – Arhitektura. Petrinja*. Matica hrvatska, Ogranač Petrinja. Petrinja, 2004., str. 59.

talent i imaginacija autora. Od njih dobrom dijelom ovisi kako će posjetitelj percipirati mujejsko znanje prezentirano na nekoj izložbi. Naime, svaka mujejska izložba sadrži znanje o izloženoj temi. Ono se očituje već samim odabirom predmeta, pratećim tekstom i izlagačkim diskursom. To su osnove sintakse jezika kojim se muzealac koristi u kreiranju izložbe. Ukoliko je taj ekspografski jezik šturi, posjetitelj će s izložbe ponekad otici ne znajući ni je li autor izloženih djela živ. Ali taj jezik može biti i bogat jer ima i svojevrsna narječja u vidu zvuka, boje pa i mirisa, dakle, svega onoga što može doprinijeti doživljaju autentičnosti izloženoga sadržaja.

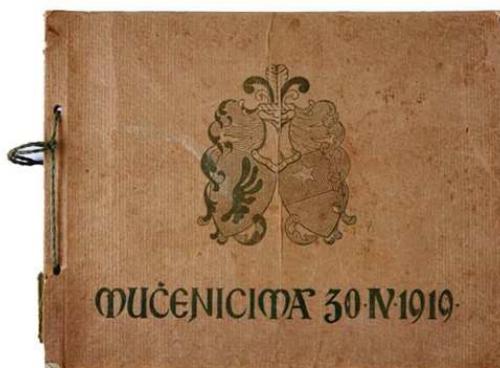

Ponekad su naizgled trivijalni predmeti iz svakodnevice dragocjeni argumenti izloženoga sadržaja i znanja kao, primjerice, sapuni i šibice koje je Ivo Robić donosio sa svojih putovanja, a bili su izloženi u okviru teme *Pjesmom po svijetu*.

Razvidno je, kako ističe Hans-Martin Heinz, da ne možemo govoriti o *normativnoj teoriji izložbe*¹⁰ jer njezina realizacija ovisi o cijelome nizu elemenata: od autorskoga pristupa preko odobrenih sredstava i okruženja u kojem nastaje do ciljne publike i tipa muzeja koji je producira. Tako će, možda, skulptura *Pogrebni genij*, rad nepoznatoga autora, koja se čuva u zagrebačkome Muzeju za umjetnost i obrt, biti izložena u kontekstu figuralne plastike prve polovine 19. stoljeća dok je na izložbi *Mors Porta Vitae – Stara zagrebačka groblja i pogrebi* (MGZ 2011/2012) u kontekstu teme *Poruke simbola na grobljima* bila izložena kao nadgrobni spomenik s Jurjevskoga groblja u Zagrebu, postavljen u spomen pokojne Amalije Thomenkovich. Rezultat je to više značnosti predmeta od kojih pojedina značenja muzealac koristi u specifičnome kontekstu. Međutim, odabrana značenja predmeta samo su dio njegove perceptivne uloge na izložbi i rezultat su autorove spoznajne razine o predmetu, ali predmet govori i sam po sebi. On poruke odašilje formalnim (materijalom, bojom, patinom, ...) kao i sadržajnim

¹⁰ Hinz, Hans-Martin. *Living History Museums. // Thessaloniki: A Crossroads for People and Ideas: Presenting and Interpreting a City in the Museum and Beyond*: ICOM-ICMAH Proceedings. ICOM Greece. Atena, 2002., str. 216.

znakovima (signatura, tekst, žig ...). Stoga se tijekom realizacije izložbe često pojavljuje dilema izlaganja izvornika ili njegova supstituta. Ponekad je muzealcu jednostavnije (kada je riječ o osiguranju i cijeni) izložiti preslik ili faksimil predmeta, posebice kada predmet nije u posjedu mujejske ustanove koja izložbu realizira. Možda je prestroga teza A. Goba i N. Drouguet kako „*diskurs izložbe počiva na autentičnim predmetima [...] osim u interpretacijskim centrima*“, ali činjenica jest, kako ističu, da je autentičan predmet jedna od osobitosti muzeja koja ga diferencira od bilo kakvoga *virtualnog prikaza*¹¹.

Kako se *Pamjatkin Hrama sv. preobraženja Gospodnjeg u Zagrebu* nikada ne iznosi iz svetišta crkve, a iz originalnog foto-albuma *Mučenicima 30. IV. 1919.* nisu mogle biti izložene fotografije, na izložbi *Stara zagrebačka grobљa i pogrebi* korišteni su supstituti izvornika

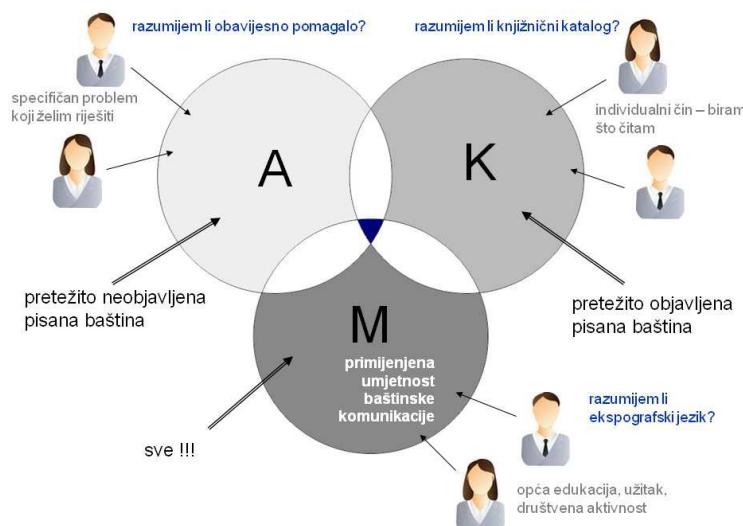
U vremenu novih tehnologija, u kojem industrija zabave pruža pregršt sadržaja za (čak i kvalitetno) korištenje slobodnog vremena, muzeji ostaju mjesta u kojima je autentičan predmet garancija vjerodostojnosti sadržaja i znanja. Stoga i ne čudi što baštinskim ustanovama i dalje vjeruje 90% korisnika¹², a to je podatak koji obvezuje i prednost koju muzej mora koristiti. Korištenje supstituta izvornika nesumnjivo je opravdano u slučajevima kada muzealac nije u mogućnosti doći do izvornika ili na primjer kada njegova fizička dimenzija onemogućuje poimanje poruke koja se pokušava prenijeti, ali to nikako ne bi smjela biti "linija manjeg otpora". Odnosno, razlog izlaganja supstituta ne smije biti, primjerice, jednostavnija realizacija izložbe ili njezin cjelokupni vizualni dojam. Nije li to neetično, posebice u kontekstu prije spomenutog povjerenja publike? Izlaganjem supstituta, korisnik je uskraćen za "draž originala" izražen u njegovim formalnim i sadržajnim datostima - potpuno čitljivim i podrazumijevajućim za stručnjaka. Ali, ne zбуjuje li prosječnog korisnika iz 21. stoljeća, primjerice, plava boja nacrta izrađenog u ozalit tehnici, čiji original nije izložen na izložbi, a posebice kada je kao supstitut izložena njegova fotografija?

¹¹ Gob, André; Drouquet, Noémie. *Muzeologija : Povijest, razvitak, izazovi današnjice*. Antibarbarus. Zagreb, 2007., str. 115-116.

¹² Batt, Chris. *Investing in Knowledge. Museums, Libraries and Archives in the 21st Century*. Dostupno na: http://www.evora.net/bpe/2005Bicentenario/dias/27_out05/textos/chris.pdf, str. 6. [citirano: 2012-12-19]

Funkcionalna diferencijacija AKM ustanova

Izložba nije knjiga ili mrežna stranica ograničena na dvije dimenzije. Njezina jedinstvenost leži u trodimenzionalnom stvaranju memorije na temelju grude, ona je primarni medij muzejske komunikacije kroz koju muzej ostvaruje svoju društvenu ulogu kreiranja i očuvanja identiteta zajednice u kojoj djeluje. Zbog svega toga i možemo reći kako je rad u muzeju primijenjena umjetnost baštinske komunikacije. U tome je i osnovna razlika u komuniciranju baštine između muzeja i drugih temeljnih baštinskih ustanova. Arhivi su definirani kao čuvari svih zapisa koji svjedoče o životu jednog naroda u cjelini, ali i o pojedinačnim segmentima života, bez obzira na vrstu podloge, no, bazirajući se na kontekstu, ne interpretiraju te zapise. S druge strane, knjižnice su *zbirke tiskanih knjiga i periodike ili druge grafičke ili audiovizualne grade¹³* i samo rijetko interpretiraju tu građu. Pružajući korisnicima evidenciju o ljudskim aktivnostima i poslovanjima, *arhivi podupiru upravu i prava pojedinca, organizacija i država¹⁴* stoji u definiciji Međunarodnoga arhivskog vijeća (ICA). Oni su dijelom organi javne uprave u koje prosječan korisnik dolazi kako bi ostvario neka svoja prava. Nasuprot tome, u knjižnici čovjek zadovoljava svoje potrebe za čitanjem i pristupom informacijama sadržanim u knjižničnoj građi čija vrijednost, u većini slučajeva, nije u pojedinačnom primjerku već u znanju i informacijama koje on sadrži.¹⁵

Funkcionalna i korisnička diferencijacija AKM ustanova

Ta funkcionalna diferencijacija baštinskih ustanova dovela je i do diferencijacije korisničkih skupina i njihovih navika, tumači Jennifer Trant: *korištenje knjižnice tipično je individualni čin – korisnici biraju što će čitati izvan ili unutar knjižnice, a nasuprot tome, posjećivanje muzeja često je društvena aktivnost. [...] Posjetitelji često traže opću edukaciju i zabavu – posjet novoj izložbi – umjesto odgovora na specifična pitanja dok korisnici arhiva najčešće imaju specifičan problem ili cilj koji žele riješiti uvidom u arhivske dokumente pa samo istraživači*

¹³ Recommendation concerning the International Standardization of Library Statistics. // Resolutions : Volume 1. UNESCO. Pariz, 1970. Dostupno na:
<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001277/127777eb.pdf>, str. 144. [citirano: 2012-12-19]

¹⁴ ICA Constitution. International Council on Archives, 2012. Dostupno na: <http://www.ica.org/5934/reference-documents/ica-constitution.html> [citirano: 2012-12-19]

¹⁵ Gorman, Michael. *Our Singular Strengths: Meditations for Librarians*. American Library Association. Chicago, London, 1998., str. 56.

pristupaju arhivskome gradivu s ciljem 'pregledavanja' u zadanim okvirima korištenja gradiva.¹⁶ Christine Borgman ističe: *Podjela intelektualnog sadržaja između ove tri zajednice umjetna je podjela prirodnog svijeta koja nužno ne olakšava proces pretraživanja informacija.¹⁷* Ne samo da ne olakšava, nego često i otežava pretraživanje. Naime, od svih temeljnih baštinskih ustanova, muzeji pri diseminaciji znanja kroz izložbe, najčešće posežu za građom o kojoj skrbe ove druge zajednice.

Izložba je rezultat muzealčeva subjektivnoga odabira predmeta koji ovisi o njegovu znanju i ekspografskom stilu. Simplificirano: u narativnom stilskom izričaju eksponat će funkcionirati kao svojevrsna fusnota teze prezentirane na izložbi, dok će, primjerice, u pointiliističkom, sam eksponat biti nositelj teze.

Uloga arhivskoga gradiva u mujejskoj interpretaciji

Kako je već istaknuto, izložba je opredmećeno mujejsko znanje te ona kao i svaki pisani znanstveni rad mora sadržavati i znanstveni aparat. Interpretirajući neki sadržaj muzealac koristi bilo koju građu kako bi potkrijepio autentičnost toga sadržaja.

Ako muzealac iznosi tezu da su samoubojice ukapane izvan posvećenih mjesta, nije li opredmećeni argument za to Knjiga umrlih župe sv. Marka iz 1813. godine, u kojoj se s nadnevkom 15. srpnja navodi smrt Josipe Felbinger, žene arhitekta Bartola Felbingera, koja je zbog samoubojstva morala biti pokopana bez crkvenog obreda kod sv. Jurja u uglu groblja?¹⁸ Ili će, kad bude govorio o pogrebima u Zagrebu tijekom druge polovine 19. stoljeća, propustiti izložiti rukopis Dragutina Hirca *Sprovodi u starom Zagrebu*¹⁹ poglavito ako zna da je otac Dragutina Hirca bio Franjo Hirc, najpoznatiji organizator sprovoda u Zagrebu toga vremena? Iznoseći tezu o početku ukopa na groblju u Parku Grič, muzealac može biti samo sretan što može izložiti prijepis isprave pape Siksta IV. koji je 1473. godine dopustio dominikancima otvaranje novoga samostana na Gradecu s pripadajućim grobljem.²⁰

S druge strane, jedna od najstarijih sačuvanih zagrebačkih potvrda o smrti datirana je 1820. godinom i svjedoči o smrti Suzane Galjuf 1787. godine²¹ te u temi o službenom dokumentiranju smrti ne zahtijeva dodatnu eksplikaciju kao ni jedna od najstarijih sačuvanih zagrebačkih oporuka, ona Jurja Vernića iz 1636. godine²² no samo kada je izložena u u okviru teme koja govori o oporukama. Naime, i ova oporuka kao i drugo arhivsko gradivo, vrednuje se po načelu evidencijske (dokazne) i informacijske vrijednosti, a njena je informacijska vrijednost, osim dokumentiranja volje umrloga, izuzetno velika.

¹⁶ Trant, Jennifer. *Emerging convergence? Thoughts on museums, archives, libraries, and professional training*. Museum Management and Curatorship. 24, 4. 2009., str. 371.

¹⁷ Borgman, Christine L. *From Gutenberg to the Global Information Infrastructure: Access to Information in the Networked World*. The MIT Press Cambridge, Mass. London, 2000., str. 205.

¹⁸ HR-HDA-665, kut. XII, fasc. 18, br. 20

¹⁹ HR-DAZG-839

²⁰ HR-HDA-665, kut. XII, fasc. 18, br. 20

²¹ HR-HDA-716

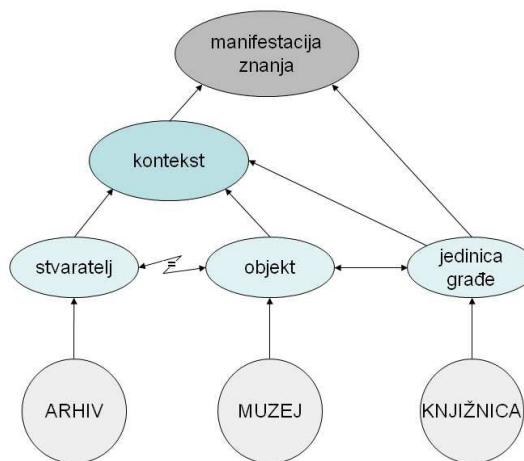
²² HR-DAZG-1 Poglavarstvo slobodnog kraljevskog grada Zagreba, sign. 1698/39a

Riječ je o oporuci koja popisom Verničeve ostavštine (dužnici, biblioteka, namještaj, posude, novac i sl.) te njezinom raspodjelom nasljednicima, u prvi plan postavlja školovanje, zrcaleći jednu od najvažnijih preokupacija Zagrepčana u prvoj polovini 17. stoljeća. Stoga bi, primjerice, na izložbi o povijesti školstva ova oporuka mogla biti fusnota teze o financiranju školovanja u to vrijeme.

Informacijski je sadržajan i zapisnik o saslušanju Vikija Glovackog iz 1951. godine.²³ Iz njega se može iščitati tko i kada je saslušavao Glovackoga zbog čestitanja Božića (na drugoj predstavi u Varietéu 25. prosinca 1951.), njegovo vjersko opredjeljenje, stav tadašnje vlasti prema religiji i još mnogo toga. Zapisnik je svojevrstan odraz duha vremena kao što je i nadahnuti zapis iz Knjige umrlih župe sv. Marije na Dolcu gdje je tadašnji župnik pod nadnevkom 16. travnja 1848. u stihovima unio zapis o smrti latinskog jezika.²⁴ Sva spomenuta arhivska građa, uz mnogo druge, bila je izložena na izložbama *Dobro mi došel prijatel – Viki Glovacki* (MGZ, 2006.) i *Mors Porta Vitae – Stara zagrebačka groblja i sprovodi* (MGZ, 2011./2012.) kako bi doprinijela autentičnosti izloženog sadržaja.

Problemi pri istraživanju

No, potraga za građom nije laka. Samo zahvaljujući nesebičnim i samozatajnim djelatnicima arhiva (HDA, DAZG) spomenuti su dokumenti bili izdvojeni iz arhivskih kutija. Naime, u potrazi za arhivskim gradivom o Vikiju Glovackom ustanovljeno je kako ne postoji osobni fond Glovacki Viki već se gradivo čuva u sastavu fonda Artistička pozornica – Varieté u kojoj je Glovacki nastupao. Iz same Knjige umrlih župe sv. Marka nije razvidno zbog čega je Josipa Felbinger pokopana u uglu groblja već se to saznaje iz pritužbe njezine braće koja se čuva u zapisnicima u sastavu fonda Poglavarstvo slobodnog kraljevskog grada Zagreba. "Knjiški ljudi", kakvi većinom muzealci jesu, nisu naviknuti na takav način pretraživanja.

Zbog različitih baštinskih praksi u prikupljanju i obradi građe često dolazi do informacijskoga šuma u pretraživanju arhivskoga gradiva.

²³ HR-DAZG-226

²⁴ HR-MK-HDA-1284

Naime, muzealac u knjižnicu odlazi ciljano i odabire građu jasno definiranu knjižničnim katalogom koji je struktrom informacija sličan mujejskoj inventarnoj knjizi. No, pri susretu s tradicionalnim arhivskim obavijesnim pomagalima muzealac ostaje nerijetko zbumen njihovom informacijskom struktrom. Naviknutoga na komadno inventiranu građu (naslov, autor, predmetnica, ...) zateknu ga načela stvaratelja (provenijencije i prvobitnoga reda) odnosno arhivski informacijski sustav - rezultat arhivske proizvodnje znanja sadržanog u vodičima, inventarima, regestrama i sl. To su informativna pomagala koja arhivima omogućuju fizičku i intelektualnu kontrolu nad gradivom i pronalaženje dokumenata na temelju kontekstualne informacije o zapisima i stvarateljima te vrsti i vremenskome rasponu gradiva. Muzealac gotovo uvijek traži građu o nekoj određenoj temi, a arhivi se danas sve više prilagođavaju tome izradom svojih tematskih vodiča. Načelo pertinencije sve je prisutnije u arhivskoj struci, a takva bi organizacija arhivskoga gradiva, prema Vlatki Lemić, bila primjerena za korisničko pretraživanje.²⁵

Pretraživanje svedeno na razinu predmeta moguće je u mujejskoj i knjižničnoj struci, dok, kako tumači Arlene Taylor, arhivski fondovi i serije sadrže fizičke jedinice koje mogu biti najrazličitije tematike te bi njihovo klasificiranje narušilo načelo provenijencije, a *klasifikacija bi bila toliko široka da bi na kraju postala besmislena*.²⁶ Stoga je za kvalitetnu mujejsku interpretaciju nužno poznavanje pojedine baštinske prakse. To poznavanje mora biti obostrano premda arhivi u proizvodnji svoga znanja ne koriste dovoljno mujejsku građu. No, kako bi uputili muzealca, kao jednog od korisnika, na adekvatan fond, i arhivi moraju poznavati informacijske osnove djelovanja muzeja. Bez arhiva mujejsko bi znanje bilo siromašnije jer njegova kvaliteta znatno ovisi o muzealčevu snalaženju kroz arhivska obavijesna pomagala te o poznavanju arhivskih fondova, a što je mujejsko znanje kvalitetnije, lakše će i arhivist obraditi kontekst nastajanja arhivskoga gradiva.

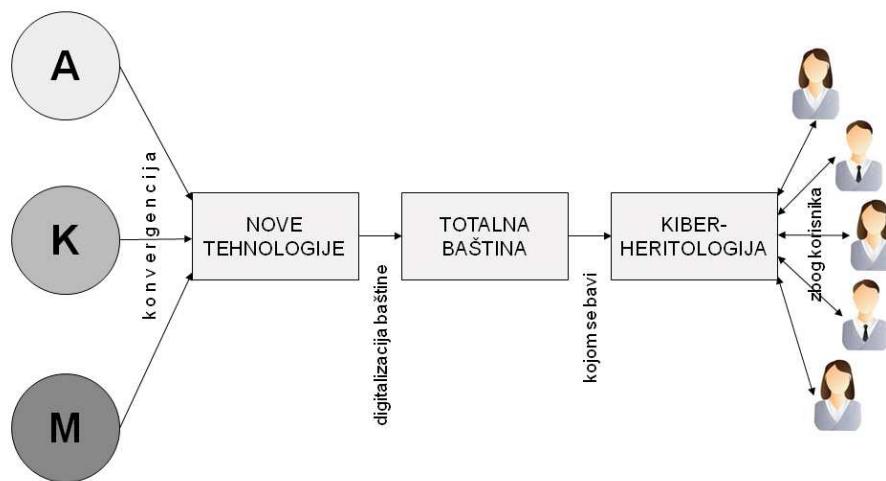
Zaključak: Prema totalnoj baštini

U posljednje je vrijeme zamjetna sve veća konvergencija baštinskih ustanova. Nove će tehnologije prvenstveno putem digitalizacije građe omogućiti stvaranje nacionalnih pa i nadnacionalnih baštinskih baza podataka, što će posredstvom mrežnog okruženja koje je omogućilo najveću demokratizaciju znanja u povijesti čovječanstva dovesti do stvaranja svojevrsne "totalne baštine". Moramo biti spremni na ove izazove jer se u tome slučaju njome neće baviti tradicionalne baštinske ustanove već za to specijalizirani stručnjaci koji će djelovati u sustavu "kiberheritologije", nove znanosti o komunikaciji baštine, čiji će cilj biti otvaranje pristupa svim baštinskim sadržajima u online prostoru. Time će se dati i praktična potpora cijeloživotnom učenju korisnika, definiranom prema četiri UNESCO-ova stupa učenja: **raditi, znati, živjeti zajedno i biti**.²⁷

²⁵ Lemić, Vlatka. *Arhivi i Internet – nove mogućnosti dostupnosti i korištenja arhivskoga gradiva*. Arhivski vjesnik. 45. Hrvatski državni arhiv. Zagreb, 2002., str. 213.

²⁶ Taylor, Arlene G. *The Organization of Information*. Libraries Unlimited, Inc., Englewood, Colorado, 1999., str. 186.

²⁷ *Learning: The Treasure within : Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century : Highlights*. UNESCO. Pariz, 1996. Dostupno na:
<http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001095/109590eo.pdf>, str. 37. [citrano: 2012-03-07]

Prema totalnoj baštini

Na kraju, razvidno je kako sve temeljne baštinske ustanove, arhivi, knjižnice i muzeji, djeluju u cilju prijenosa znanja korisnicima, dakle ostvaruju javni interes i društveni profit. Svaka od njih polazi od osnovnih premsa svoje struke, što ponekad ima za posljedicu "informacijski šum" u međusobnoj komunikaciji. Iz same ICOM-ove definicije muzeja iz 2007. godine vidljivo je kako postoje izvjesne specifičnosti muzeja u proizvodnji i prijenosu toga znanja. Ponajprije je muzej određen percepcijom korisnika kao mesta uživanja i kvalitetnog korištenja slobodnog vremena te za razliku od spomenutih ustanova, koristi metodu interpretacije kojom znanstvene činjenice prevodi u jezik razumljiv što većem broju korisnika. Kako za kvalitetnu interpretaciju nisu dovoljni samo predmeti iz mujejskih čuvaonica, muzealci koriste sva s njima povezana znanja koja se nalaze izvan muzeja u drugim baštinskim ustanovama i širem baštinskom okruženju. Stoga je nužna međusobna suradnja i osnovno poznavanje svake od temeljnih baštinskih struka kako bi muzej ostvario svoju društvenu ulogu – čuvanja i kreiranja identiteta zajednice u kojoj djeluje.

Literatura i izvori

Batt, Chris. *Investing in Knowledge. Museums, Libraries and Archives in the 21st Century*.

Dostupno na:

http://www.evora.net/bpe/2005Bicentenario/dias/27_out05/textos/chris.pdf
[citirano: 2012-12-19]

Borgman, Christine L. *From Gutenberg to the Global Information Infrastructure : Access to Information in the Networked World*. The MIT Press. Cambridge, Mass., London, England, 2000.

Dean, David. *Museum Exhibition : Theory and Practice*. Routledge. London, New York, 1996.

Giaccardi, Elisa. *Memory and Territory: New Forms of Virtuality for the Museum*. Museum and the Web 2004: Proceedings. David Bearman and Jennifer Trant (eds.). Archives & Museum Informatics. Toronto, 2004.

- Dostupno na:
<http://www.museumsandtheweb.com/mw2004/papers/giaccardi/giaccardi.html>
[citirano: 2012-12-19]
- Gob, André; Noémie, Drouquet. *Muzeologija : Povijest, razvitak, izazovi današnjice*.
Antibarbarus. Zagreb, 2007.
- Gorman, Michael. *Our Singular Strengths : Meditations for Librarians*. American Library Association. Chicago, London, 1998.
- Hinz, Hans-Martin. *Living History Museums. // Thessaloniki: A Crossroads for People and Ideas : Presenting and Interpreting a City in the Museum and Beyond*. ICOM-ICMAH Proceedings. ICOM Greece. Atena, 2002.
- Hudson, Kenneth. *Redonner un sens à la notion d'accueil*. Publics et Musées. 4. 1. Paris, 1994., str. 89-99.
- ICA Constitution*. International Council on Archives. 2012. Dostupno na:
<http://www.ica.org/5934/reference-documents/ica-constitution.html>
[citirano: 2012-12-19]
- Learning: The Treasure within : Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century : Highlights*. UNESCO. Pariz, 1996.
Dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001095/109590eo.pdf>
[citirano: 2012-03-07]
- Lemić, Vlatka. *Arhivi i Internet – nove mogućnosti dostupnosti i korištenja arhivskoga gradiva*.
Arhivski vjesnik. 45. Hrvatski državni arhiv. Zagreb, 2002, str. 207-218.
- Maroević, Ivo. *Baštinom u svijet. Muzeološke teme – Zaštita spomenika – Arhitektura*. Petrinja.
Matica hrvatska, Ogranak Petrinja. Petrinja, 2004.
- Museum Definition*. ICOM, 2007. Dostupno na: <http://icom.museum/the-vision/museum-definition/>
[citirano: 2012-12-19]
- Recommendation concerning the International Standardization of Library Statistics. // Resolutions : Volume 1*. UNESCO. Paris, 1970. Dostupno na:
<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001277/127777eb.pdf>
[citirano: 2012-12-19]
- Šola, Tomislav. *Eseji o muzejima i njihovoj teoriji : prema kibernetičkom muzeju*. Hrvatski nacionalni komitet ICOM. Zagreb, 2003.
- Taylor, Arlene G. *The Organization of Information*. Libraries Unlimited. Inc. Englewood, Colorado, 1999.
- Tilden, Freeman. *Interpreting Our Heritage*. Third Edition. The University of North Carolina Press. Chapel Hill, NC, 1977.
- Trant, Jennifer. *Emerging convergence? Thoughts on museums, archives, libraries, and professional training*. Museum Management and Curatorship. 24, 4. 2009., str. 369-387.
- Widner Ward, Carolyn; Alan E. Wilkinson. *Conducting Meaningful Interpretation : A Field Guide for Success*. Fulcrum Publishing. Golden, Colorado, 2006.

Katarina KRAŠEVAC
samozaposlena na področju kulture – arhivistka, Maribor

PISNA KULTURNA DEDIŠČINA GLASBENE PROVENIENCE V SLOVENIJI

Izvleček

Avtorica v dveh sklopih predstavi pisno kulturno dediščino glasbene provenience v Sloveniji, ki do sedaj v slovenskem prostoru še ni bila predmet podrobnih raziskav, in pomen urejanja in popisovanja notnih zapisov. Omeni zvrsti, definicije in ustvarjalce. Dokumentira in posledično ohranja se samo v okviru pravnih podlag veljavne zakonodaje. Zakonodaja, ki se kakorkoli dotika ali opredeljuje pisno kulturno dediščino glasbene provenience pa je tako pogostokrat nedorečena ali nejasna in ne definira vsebine in oblike zapisa niti nosilcev varstva (knjižnice, arhivi, muzeji, inštituti, društva i dr.).

Del prispevka je namenjen predstavitvi raziskave področja urejanja in popisovanja notnih zapisov.

Ker notno gradivo sodi med tako imenovano netipično gradivo za katero ISAD(G) zaenkrat še ni razvil in izdelal posebnih pravil, vsebinska zasnova popisa tako odpira nov prostor na področju arhivske stroke.

Ključne besede: pisna kulturna dediščina glasbene provenience, zakonodaja, ustvarjalci, arhivi, notni zapisi, ISAD(G)

1. Kaj je pisna kulturna dediščina glasbene provenience

Pisno dediščino glasbene provenience bi lahko umestili med kulturno dediščino v širšem smislu, ki jo predstavi že temeljni Zakon o varstvu kulturne dediščine¹: o njej govori kot o dobrini, podedovani iz preteklosti, nastali iz znanj in tradicij na podlagi medsebojnega vplivanja ljudi, prostora in časa. Zanjo pravi² da je nacionalno bogatstvo, ki ima zaradi svojega pomena kulturno vrednost. Je delo umetnice ali umetnika, ustvarjalke ali ustvarjalca, pomembnega za določeno (glasbeno) področje Slovenije. Je izdelek domače ustvarjalnosti oziroma znanja, povezana je z osebnostjo, pojavom ali dogajanjem, pomembnim za slovensko zgodovino oziroma za zgodovino v Republiki Sloveniji.

¹ Zakon o varstvu kulturne dediščine. (2008). Uradni list RS, št. 16.

² Zakon o varstvu kulturne dediščine. (2008). Uradni list RS, št. 16.

Nadaljnji predpisi, ki se kakorkoli dotikajo ali opredeljujejo pisno kulturno dediščino glasbene provenience, so pogostokrat nedorečeni ali nejasni. Ne definirajo vsebine in oblike zapisa niti nosilcev varstva (knjižnice, arhivi, muzeji, inštituti, društva idr.). V mislih imamo Zakon o knjižničarstvu,³ Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah⁴ in Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih.⁵

Nedorečeni ali nejasni pa so nadaljnji predpisi, ki se kakorkoli dotikajo ali opredeljujejo pisno kulturno dediščino glasbene provenience, saj ne definirajo vsebine in oblike zapisa niti nosilcev varstva (knjižnice, arhivi, muzeji, inštituti, društva idr.).⁶ V mislih imamo Zakon o knjižničarstvu,⁷ Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah⁸ in Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih.⁹ Kadar so muzikalije in zvočni zapisi izdani (založeni, objavljeni, izdelani ali razmnoženi) v Republiki Sloveniji, jih obravnavamo kot predmete obveznega izvoda,¹⁰ ki jih zbirajo, sprejemajo in obdelujejo pomembne slovenske knjižnice.¹¹ Knjižnica prav tako lahko prevzema donacije knjižničnega gradiva, ki je po vsebini glasbene provenience in je pomembno po merilih knjižnične stroke:¹²

- notni zapis oziroma notno gradivo je razglašeno za kulturni spomenik¹³ v kolikor je nastalo pred letom 1800,¹⁴
- muzikalije in zvočni zapisi, ki so izdani, objavljeni, izdelani ali razmnoženi v RS, se obravnavajo kot predmeti obveznega izvoda,¹⁵ (zbirajo, sprejemajo in obdelujejo jih pomembne slovenske knjižnice),
- partiture so tisti del premične dediščine, nad katerim se izvaja nadzor nad trgovanjem, izvozom in iznosom.¹⁶

Temeljni arhivski zakon v definiciji dokumentarnega ali arhivskega gradiva, ki ima trajen pomen za znanost in kulturo, zaobjema najširši spekter zapisov, zato bi vanj lahko uvrstili tudi pisno kulturno dediščino glasbene provenience. Dokument (izvoren ali reproduciran) je namreč lahko pisan, risan, tiskan, fotografiran, filman, fonografiran, magnetno, optično ali kako drugače zapisan.

³ Zakon o knjižničarstvu. (2001). Uradni list RS, št. 87.

⁴ Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah. (2010). Uradni list RS, št. 102.

⁵ Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih. (2006). Uradni list RS, št. 30.

⁶ Zakon o knjižničarstvu. (2001). Uradni list RS, št. 87.

⁷ Zakon o knjižničarstvu. (2001). Uradni list RS, št. 87.

⁸ Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah. (2010). Uradni list RS, št. 102.

⁹ Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih. (2006). Uradni list RS, št. 30.

¹⁰ Zakon o obveznem izvodu publikacij. (2006, 2009). Uradni list RS, št. 69, 86.

¹¹ Zakon o obveznem izvodu publikacij. (2006, 2009). Uradni list RS, št. 69, 86

¹² Zakon o knjižničarstvu. (2001). Uradni list RS, št. 87.

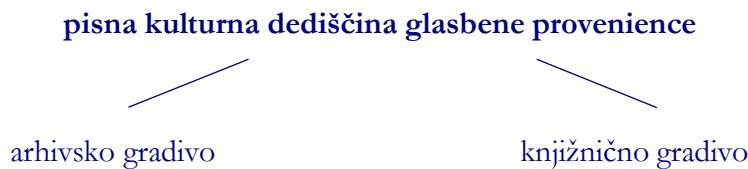
¹³ Zakon o varstvu kulturne dediščine. (2008). Uradni list RS, št. 16.

¹⁴ Zakon o knjižničarstvu. (2001). Uradni list RS, št. 87.

¹⁵ Zakon o obveznem izvodu publikacij. (2006, 2009). Uradni list RS, št. 69, 86.

¹⁶ Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah. (2010). Uradni list RS, št. 102.

Iz navedenih zakonov lahko potemtakem pisno kulturno dediščino glasbene provenience smatramo kot knjižnično gradivo, prav tako pa kot arhivsko:

2. Zvrsti in ustvarjalci pisne kulturne dediščine glasbene provenience

V Sloveniji zakoni pisne kulturne dediščine glasbene provenience jasno ne opredelijo, ampak jo omenjajo ob razlagi določenega člena.

2.1. Definicije posameznih zvrst

- partitura¹⁷ – tiskana ali rokopisna pregledna oblika glasbenega zapisa,
- muzikalije¹⁸ – skupna oznaka za tiskane in pisane note,
- zvočni zapis¹⁹ – elektronska oblika z različnimi načini zapisov na različne nosilce,
- notni zapis²⁰ – pismeni zapis glasbe, ki se je skozi zgodovino spreminja,
- libreto²¹ – besedilo k odrskim glasbenim delom, kantatam in oratorijem,
- zapisi plesnih korakov, med drugim tudi baletov (tabulaturno-črkovni zapisi in opisni zapisi),
- notno gradivo – navaja ga Zakon o knjižničarstvu,²² po vsej verjetnosti zaobjema vse gradivo, povezano z glasbo.

Notni zapis oziroma notna pisava pa se je skozi zgodovino spreminja. Glasbo poskuša utrditi tako, da je berljiva. Merila glasbe opisuje z različnimi sredstvi: tonsko

¹⁷ Tiskan ali ročni zapis večglasne skladbe, ki na ločenem črtovju prikazuje parte za vse izvajalce; razlikuje se od 'parta', ki prikazuje le glasbo za enega izvajalca (ali eno skupino izvajalcev). (Scholes, P. in ostali. score. The Oxford Companion to Music. Latham, A. (Ur.), Oxford Music Online. Oxford University Press. Web. 19 feb. 2013. Pridobljeno 19. 2. 2013 s spletno strani:

<http://www.oxfordmusiconline.com.evirি.ook.sik.si/subscriber/article/opr/t114/e6021>.

¹⁸ Glasba. muzikalije. Cankarjeva založba. Ljubljana, 1987., str. 168.

¹⁹ Natančno določajo formate zapisov, primerne za daljše obdobje. ETZ: Enotne tehnološke zahteve ver. 2.0. Arhiv Republike Slovenije. Ljubljana, 2011., str. 12–13.

²⁰ Glasbena notacija je vizualna manifestacija med seboj povezanih lastnosti zvoka – frekvence, jakosti, trajanja, barve in hitrosti. Znaki, ki navajajo izbiro tonov, njihovo trajanje in način izvajanja, oblikujejo jezikovni sistem, ki ga imenujemo glasbena notacija ali notni zapis. Read, G. *Music notation. A Manual of Modern Practice. Staves.* (2nd ed.). Taplinger Publishing Company. New York, 1979., str. 27.

²¹ Besedilo k odrskim glasbenim delom (operam, operetam itd.), kantatam, oratorijem ipd., kakor tudi scenarij za pantomime in balete. Glasba. libreto. Cankarjeva založba. Ljubljana, 1987., str. 145.

²² Zakon o knjižničarstvu. (2001). Uradni list RS, št. 87.

višino in tonsko trajanje z velikostjo in obliko not, tempo, jakost, artikulacijo itn. z dodatnimi znaki in besedami, ki jih v notaciji pred letom 1800 večinoma še ni.²³

2.2. Ustvarjalci in poustvarjalci

Neposredni ustvarjalci so fizične osebe (umetniki in umetnice), ki sami hranijo bogate zapuščine ali jih predajo v knjižnice ali arhive. Posredni ustvarjalci (naročajo in izvajajo (poustvarjajo) glasbena dela) pa so fizične osebe, pravne osebe javnega in zasebnega prava. V Sloveniji med slednje spadajo javni zavodi in društva kot so npr. Slovenska filharmonija, Slovensko narodno gledališče Opera in balet Ljubljana, Slovensko narodno gledališče Maribor, Kulturno prireditveni center Narodni dom Maribor, Festival Ljubljana, Radio in televizija Ljubljana, Cankarjev dom, Društvo slovenskih skladateljev, Glasbena matica Ljubljana, Glasbena mladina ljubljanska, Festival Maribor.

Vsi posedujejo bogato pisno kulturno dediščino glasbene provenience, ki pa je težko dostopna, po vsej verjetnosti zaradi fizične neurejenosti, neenotnega načina popisovanja in nesledljivosti morebitne izposoje. Že bežen pogled predstavitvenih spletnih strani omenjenih zavodov in društev nam kaže okvirno sliko (ne)prizadevanj za ohranjanje in posredovanje tovrstne dediščine. Glede na javno dostopne podatke ima Društvo slovenskih skladateljev najbolje urejeno in popisano tovrstno gradivo. Po sistemu edicijske številke je bila narejena sistemizacija in standardizacija vsebinskega popisa notnih zapisov ki se hranijo v arhivu, in obrazec za popis hranjenega gradiva.²⁴ Leta 2005 je društvo izdalo Katalog edicij DSS,²⁵ v katerem so popisana vsa glasbena dela, ki jih hrani, z navedbo avtorjev in naslovov skladb. Katalog je bil vsebinsko zasnovan na podlagi praktičnih izkušenj ob delu z gradivom. Za osnovno vodilo ureditve kataloga je služila edicijska številka ki se dodeli notnemu materialu. S tem služi kot osnovni vir informacij za uporabnika in arhivarja. Sicer lahko preko slovenskega informacijskega omrežja COBISS, v katerega so vključene vse knjižnice, načeloma pridemo do gradiva ki je popisano v tem omrežju, nikakor pa ne do gradiva omenjenih ustanov.

²³ Izraz "glasbena notacija" uporabljam za katero kolikoblikovno označevanje zvokov in tišin, ki jih predvajamo kot glasbo. Veja odstopanja v zapisu se pojavijo z dramatičnimi spremembami dobe ali vira, odločilne tehnične razlike pa se lahko pojavijo glede na izvajalski medij (orkester, elektronika, klaviature, vokal ipd.), slog ali žanr (kadenca, simfonija, blues ipd.), okoliščine izvajalca (braillov zapis, elementarni didaktični zapis ipd.) in glede na eksperimentalnost v vokalni in instrumentalni rabi in tehniki (Cageova glasba za prepariran klarin, Bartókove razširitev igranja godalne tehnike). Pryer, A. notation. The Oxford Companion to Music. Latham, A. (Ur.), Oxford Music Online. Oxford University Press. Web. 19 feb. 2013. Pridobljeno 19. 2. 2013 s spletno strani: <http://www.oxfordmusiconline.com.evir.ook.sik.si/Subscriber/article/opr/t114/e4761>.

²⁴ Avtorica standardizacije popisa, sistemizacije popisa in ureditve arhiva je Mojca Jevnikar-Zajc. Obrazec je namenjen natančnemu popisu enote (skladba).

²⁵ Urednica izdaje kataloga je univ. dipl. bibliotekarka Mojca Jevnikar-Zajc. Med letoma 2004–2009 je bila zaposlena v Društvu slovenskih skladateljev kot arhivarka. Uredila in popisala je kompletен arhiv muzikalij in zvočnih zapisov. V uvodu k izdaji je podrobno pojasnila vsebinsko zasnovu kataloga: *Katalog Edicij DSS 2005 – 2006* zajema podatke o izdanah in založenih delih slovenskih skladateljev pri društvu v preteklih 60 letih. Katalog obsega osem poglavij. Razlaga pojmov in opombe k izdaji v I. poglavju služijo za lažje rokovanje s katalogom. Osrednjih šest poglavij (II. do VII.) vključuje popis del, sezname in popis zgoščenk. Popis del prinaša temeljne podatke o posameznem delu (naslov, vsebino, leto nastanka, trajanje, zasedbo, edicijsko številko in obliko notnega zapisu ter razpoložljiv audio posnetek). Urejen je po abecednem redu skladateljev, v okviru posameznega skladatelja pa so naslovi del prav tako urejeni po abecedi. V primeru več enakih glavnih naslovov (simfonija, sonata...) so ti razvrščeni po letu nastanka. Sledijo štirje sezname, ki služijo kot pomoč pri iskanju del po različnih parametrih. Jevnikar-Zajc, M. *Katalog edicij DSS*. Društvo slovenskih skladateljev. Ljubljana, 2005.

Muzikološki inštitut ZRC SAZU je edina ustanova v Sloveniji, ki pa žal le evidentira pisno kulturno dediščino glasbene provenience dveh vrst: glasbene rokopise, nastale v obdobju 1600–1850, in posamezne tiske, nastale pred letom 1800, podatke pa pošilja v centralno redakcijo RISM v Frankfurt, ti pa so objavljeni na spletni strani RISM (Répertoire international des sources musicales).²⁶

3. Pomen popisovanja pisne kulturne dediščine glasbene provenience

Za (slovensko) pisno glasbeno kulturno dediščino je pravilno dokumentiranje in arhiviranje izjemnega pomena, še posebej, ker (še) nimamo tovrstnega arhiva ki bi po obstoječih standardih varoval in hranil (slovensko) glasbeno dediščino.

Dokumentira in posledično ohranja pa se lahko samo v okviru pravnih podlag veljavne zakonodaje. Arhivski fondi dokumentirajo življenje posameznikov, predvsem pa njihovo delovanje na različnih področjih znanosti, umetnosti in kulture.

Strokovna obdelava arhivskega gradiva, urejanje in popisovanje je ena od najpomembnejših nalog arhivske stroke in v strokovnem pogledu tudi ena najzahtevnejših. Popisi fondov so narejeni po večstopenjskem popisovanju arhivskega gradiva, ki upošteva navodila splošnih mednarodnih standardov za arhivsko popisovanje in strokovno obdelavo arhivskega gradiva. Splošna pravila, ki pokrivajo področje popisovanja, so znotraj mednarodne arhivistike kar najširše uporabna, vendar za popis notnih zapisov, ki zaradi svoje vsebinske specifičnosti potrebujejo posebno obravnavo še niso izdelana.

Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport Republike Slovenije²⁷ je oktobra 2012 finančno podprlo moj avtorski projekt s katerim želim izpostaviti problem pomena urejanja in popisovanja tudi netipičnega arhivskega gradiva: muzikalij²⁸. Nanaša se na področje evidentiranja, zbiranja in strokovnega obdelovanja arhivskega gradiva (notnih zapisov), izdelovanja vodnikov, inventarjev in drugih pripomočkov za uporabo arhivskega gradiva (notnih zapisov); hrانjenja in materialnega varovanja arhivskega gradiva (notnih zapisov), ki se popisuje po Splošnih mednarodnih standardih za arhivsko popisovanje.²⁹

Način urejanja in popisovanja arhivskega gradiva je neodvisen od vrste in obsega popisnih enot, vsekakor pa se navezuje na že omenjena pravila.

²⁶ Mednarodni popis glasbenih virov – RISM () je projekt pod okriljem mednarodne neprofitne organizacije ustanovljene 1952. leta v Parizu. Namen projekta je evidentiranje glasbenih pisnih virov (rokopisi in tiski), ki jih hranijo knjižnice, arhivi, samostani, šole in zasebniki. Trenutno v projektu sodeluje 34 držav. Répertoire International des Sources Musicales. Pridobljeno 19. 2. 2013 s spletno strani: <http://www.rism.info/>

²⁷ Realiziran bo oktobra 2013, izsledki in povzetek projekta bodo objavljeni v strokovni literaturi.

²⁸ V nadaljevanju "notni zapisi".

²⁹ ISAD(G): General International Standard Archival Description. Ottawa, 1994. Second Edition. Ottawa, 2000. Druga izdaja Splošnih mednarodnih standardov za arhivsko popisovanje. Prevedla in pripravila Olga Pivk. Arhivi. XXIII. Št. 2. 2000., str. 117–128.

Novost je tako arhivsko popisovanje notnih zapisov (na stopnji serije, podserije, združenih dokumentov in dokumentov), ki je/bo s tem postal del procesa, s katerim se:

- zagotovi izdelava natančnih in razumljivih popisov,
- olajša hranjenje, materialno varovanje in iskanje
- izboljša izmenjava informacij o arhivskem gradivu (notni zapisi),
- omogoči izboljšavo v izmenjavi strokovnih podatkov na lokalni in mednarodni ravni,
- pridobi za uporabnike lažji, natančnejši in hitrejši dostop do informacij preko spleta ali v klasični obliki, kamor spadajo arhivski popisi, inventarji in arhivski vodniki.

Projekt s tem odpira nove segmente v arhivski stroki, ki do danes še niso bili predstavljeni, za arhivsko stroko pa so izjemno pomembni.

4. Zaključek

Pisno dediščino glasbene provenience bi lahko umestili med kulturno dediščino v širšem smislu, ki jo predstavi že temeljni Zakon o varstvu kulturne dediščine. Nadaljnji predpisi, ki se kakorkoli dotikajo ali opredeljujejo pisno kulturno dediščino glasbene provenience, so pogostokrat nedorečeni ali nejasni. Ne definirajo vsebine in oblike zapisa niti nosilcev varstva (knjižnice, arhivi, muzeji, inštituti, društva idr.). Notni zapis oziroma gradivo je razglašeno za kulturni spomenik, v kolikor je nastalo pred letom 1800, muzikalije in zvočni zapisi, izdani v RS, se obravnavajo kot predmeti obveznega izvoda (zbirajo, sprejemajo in obdelujejo jih pomembne slovenske knjižnice), partiture pa so tisti del premične dediščine, nad katerim se izvaja nadzor nad trgovanjem, izvozom in iznosom.

Temeljni arhivski zakon v definiciji dokumentarnega ali arhivskega gradiva, ki ima trajen pomen za znanost in kulturo, zaobjema najširši spekter zapisov, zato bi vanj lahko uvrstili tudi pisno kulturno dediščino glasbene provenience. Dokument (izvoren ali reproduciran) je namreč lahko pisan, risan, tiskan, fotografiran, filman, fonografiran, magnetno, optično ali kako drugače zapisan.

Glede na navedene zakone lahko potemtakem pisno kulturno dediščino glasbene provenience smatramo kot knjižnično, prav tako pa kot arhivsko gradivo.

V Sloveniji zakoni pisne kulturne dediščine glasbene provenience jasno ne opredelijo, ampak jo omenjajo ob razlagi določenega člena. Omenjeni so: partitura, muzikalije, notno gradivo, zvočni zapis, notni zapis, libreto, zapisi plesnih korakov.

Glasbo ustvarjajo tako neposredni kot posredni ustvarjalci. V Sloveniji med slednje spadajo javni zavodi in društva, kot so npr. Slovenska filharmonija, Slovensko narodno gledališče Opera in balet Ljubljana, Slovensko narodno gledališče Maribor, Kulturno prireditveni center Narodni dom Maribor, Festival Ljubljana, Radio in televizija Ljubljana, Cankarjev dom, Društvo slovenskih skladateljev, Glasbena matica Ljubljana, Glasbena mladina ljubljanska, Festival Maribor.

Vsi posedujejo bogato pisno kulturno dediščino glasbene provenience, ki pa je težko dostopna, po vsej verjetnosti zaradi fizične neurejenosti, neenotnega načina popisovanja in nesledljivosti morebitne izposoje. Glede na javno dostopne podatke ima Društvo slovenskih skladateljev najbolje urejeno in popisano tovrstno gradivo. Po sistemu edicijske številke je bila narejena sistemizacija in standardizacija vsebinskega popisa muzicij ki se hranijo v arhivu in obrazec za popis hranjenega gradiva. Leta 2005 je društvo izdalo Katalog edicij DSS, v katerem je popisalo vsa glasbena dela ki jih hrani, z navedbo avtorjev in naslovov skladb. Katalog je bil vsebinsko zasnovan na podlagi praktičnih izkušenj ob delu z gradivom. Za osnovno vodilo ureditve kataloga je služila edicijska številka, ki se dodeli notnemu materialu. S tem služi kot osnovni vir informacij za uporabnika in arhivarja. Muzikološki inštitut ZRC SAZU je edina ustanova v Sloveniji, ki pa žal le evidentira pisno kulturno dediščino glasbene provenience dveh vrst: glasbene rokopise, nastale v obdobju 1600–1850, in posamezne tiske, nastale pred letom 1800, podatke pa pošilja v centralno redakcijo RISM v Frankfurt, ti pa so objavljeni na spletni strani RISM (Répertoire international des sources musicales).

Za (slovensko) pisno glasbeno kulturno dediščino je pravilno dokumentiranje in arhiviranje izjemnega pomena, še posebej, ker (še) nimamo tovrstnega arhiva, ki bi po obstoječih standardih varoval in hranil (slovensko) glasbeno dediščino.

Dokumentira in posledično ohranja pa se lahko samo v okviru pravnih podlag veljavne zakonodaje. Arhivski fondi dokumentirajo življenje posameznikov, predvsem pa njihovo delovanje na različnih področjih znanosti, umetnosti in kulture.

Strokovna obdelava arhivskega gradiva, urejanje in popisovanje, je ena od najpomembnejših nalog arivistike in v strokovnem pogledu tudi ena najzahtevnejših. Popisi fondov so narejeni po večstopenjskem popisovanju arhivskega gradiva, ki upošteva navodila splošnih mednarodnih standardov za arhivsko popisovanje in strokovno obdelavo arhivskega gradiva. Splošna pravila, ki pokrivajo področje popisovanja, so znatno mednarodne arivistike kar najširše uporabna, vendar za popis notnih zapisov, ki zaradi svoje vsebinske specifičnosti potrebujejo posebno obravnavo, še niso izdelana.

Novost je tako arhivsko popisovanje notnih zapisov (na stopnji serije, podserije, združenih dokumentov in dokumentov), ki je/bo postalo s tem del procesa, s katerim se zagotovi izdelava natančnih in razumljivih popisov, olajša hranjenje, materialno varovanje in iskanje izboljša izmenjavo informacij o arhivskem gradivu (notni zapis), omogoči izboljšavo v izmenjavi strokovnih podatkov na lokalni in mednarodni ravni, uporabniki pa se na ta način omogoči lažji, natančnejši in hitrejši dostop do informacij preko spleta ali v klasični obliki, kamor spadajo arhivski popisi, inventarji in arhivski vodniki.

5. Viri in literatura

Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah. (2010).

Uradni list RS, št. 102.

Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva. (2006). Uradni list št. 86.

Zakon o knjižničarstvu. (2001). Uradni list RS, št. 87.

- Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih. (2006). Uradni list RS, št. 30.
- Zakon o obveznem izvodu publikacij. (2006, 2009). Uradni list RS, št. 69, 86.
- Zakon o varstvu kulturne dediščine. (2008). Uradni list RS, št. 16.
- Glasba*. Cankarjeva založba. Ljubljana, 1987.
- Jevnikar - Zajc, Mojca. *Katalog Edicij DSS*. Društvo slovenskih skladateljev. Ljubljana, 2005.
- Slovenija*. Zakoni itd. Predpisi o kulturi. Uradni list Republike Slovenije. Ljubljana, 2008.
- Žontar, Jože. *Arhivska veda v 20. stoletju*. Arhiv Republike Slovenije. Ljubljana, 2003.
- Read, G. *Music notation. A Manual of Modern Practice (2nd ed.)*. Taplinger Publishing Company. New York, 1979.
- ETZ: Enotne tehnološke zahteve ver 2.0* Arhiv Republike Slovenije. Ljubljana, 2011:
- Michels, U. (prev. Kuret, P., Škulj, E.). *Glasbeni atlas*. Mladinska knjiga. Ljubljana, 2002.
- Pryer, Anthony; Latham, A. (Ur.) *The Oxford Companion to Music*. Oxford Music Online. Oxford University Press. Pridobljeno 19. 2. 2013 s spletno strani:
<http://www.oxfordmusiconline.com.eviri.ook.sik.si/Subscriber/article/opr/t114/e4761>.
- Scholes, P, in ostali. Latham, A. (Ur.). *The Oxford Companion to Music*. Oxford Music Online. Oxford University Press. Pridobljeno 19.2. 2013 s spletne strani:
<http://www.oxfordmusiconline.com.eviri.ook.sik.si/Subscriber/article/opr/t114/e6021>.
- Répertoire International des Sources Musicales*. Pridobljeno 19.2. 2013 s spletne strani:
<http://www.rism.info/en/organisation.html>. Pridobljeno 19. 2. 2013 s spletne strani: <http://www.arhiv.mk.gov.si/>.
- Répertoire international de littérature musicale (popis muzikološke literature)*. Pridobljeno 19.2. 2013 s spletne strani: <http://mi.zrc-sazu.si/sl/strani/mednarodno-sodelovanje#>.
- Mednarodni popis glasbenih virov- RISM (Répertoire International des Sources Musicales)*. Pridobljeno 19.02. 2013 s spletne strani: <http://www.rism.info/>
- Muzikološki inštitut ZRC SAZU*. Pridobljeno 19. 2. 2013 s spletne strani: <http://mi.zrc-sazu.si/sl/zbirke#v>.

dr. Aleksander ŽIŽEK
Zgodovinski arhiv Celje

RAZISKOVANJE CEHOV CELJA, MARIBORA IN PTUJA KOT POPOTOVANJE MED ARHIVI IN MUZEJI

Izvleček

Avtor v svojem prispevku na primeru raziskave zgodovine obrtnih združenj (cehov) v predmodernih štajerskih mestih Celje, Maribor in Ptuj v obdobju 1732–1860, govori o nujnosti povezovanja različnih institucij ki hranijo arhivsko gradivo oziroma materialno dediščino subjektov raziskave.

Glavnino arhivskega gradiva cehov ki jih je obdelal v svoji primerjalni raziskavi, hranijo odgovarjajoči zgodovinski oziroma pokrajinski arhivi – Zgodovinski arhiv Celje, Pokrajinski arhiv Maribor in Zgodovinski arhiv na Ptuju, manjši del pa tudi Štajerski deželnki arhiv v Gradcu v Avstriji. Predmete materialne dediščine omenjenih strokovnih in verskih združenj je moč najti v muzejih omenjenih mest.

Da bi si ustvarili kar najbolj objektivno podobo o delovanju in pomenu cehov, je treba poseči po arhivskih virih različne provenience, ki so bili večinoma še neobdelani in neobjavljeni – zlasti to velja za najrazličnejše cehovske knjige. Dobro-došla pomoč na začetku raziskave so bile sicer redke, a toliko dragocenejše objave zlasti nekaterih cehovskih redov (za Maribor v seriji Gradivo za zgodovino Maribora Jožeta Mlinariča, za Ptuj pa objave posameznih redov in drugi članki Marije Hernja Masten). Vire za preučevanje obrti in cehovske organizacije lahko namreč razdelimo v naslednje osnovne skupine: a) normativni akti, ki so regulirali obrt na državnem, (med)deželnem ali lokalnem nivoju (obrtni redi, obrtna pravila posameznih cehov), b) dokumentacija cehov oziroma obrtnikov (vajeniške, pomočniške, mojstrske in blagajniške knjige, knjige zapisnikov, potne knjižice, korespondenca), c) dokumentacija upravnih in sodnih organov, ki obravnava obrtnike in cehe (magistratni zapisniki, sodni zapisniki, kupoprodajne pogodbe, načrti).

Po približno petih letih raziskav je nastalo delo, ki združuje in interpretira glavnino arhivskega gradiva cehov, ki ga hranijo omenjeni arhivi. Delo izhaja iz virov prve skupine (normativnih aktov), ki jih ilustrira z gradivom iz druge in tretje skupine relevantnih virov za cehovsko preteklost. Transkribirane in interpretirane cehovske knjige so v študiji na voljo uporabnikom in strokovnim delavcem v arhivih ter raziskovalnih institucijah kot "odprtakodna" informacija. Na osnovi arhivskega gradiva je bilo moč izvesti tudi najrazličnejše primerjave med cehi in obrtniki posameznih mest. Objava študije v knjižni obliki je omogočila tudi predstavitev nekaterih najbolj reprezentativnih in najlepših primerkov cehovske materialne kulture, ki jih hranijo Pokrajinski muzej Celje, Pokrajinski muzej Maribor in Pokrajinski muzej Ptuj — Ormož, s čemer smo v projekt vključili še relevantne varuhe premične kulturne dediščine.

Ključne besede: ceh, obrt, materialna dediščina, arhiv, muzej

Uvod

Za najstarejši ceh na Slovenskem štejemo ljubljanski krznarski ceh, ki je bil ustanovljen leta 1370, kar je za naše pojme zelo zgodaj, v primerjavi z nekaterimi, ustanovljenimi v 12. (ribiški ceh v Wormsu 1106) in 13. st. pa s precejšnjo zamudo; vendorle so tudi cehi na Slovenskem v času svojega obstoja, ki se je – kasnejšemu nastanku primerno, zavlekel še precej v moderni čas, prešli vse razvojne faze. Njihov razvoj je šel od stopnje, ko so s svojo organiziranostjo in mobilizacijsko silo predstavljeni (skupaj s cerkvenimi bratovščinami) nekakšno sidro ali element stabilnosti v razdrobljeni in konfuzni stvarnosti, do obdobja, ki ga obravnavam, ko je bil ta čas že zelo oddaljen, cehi pa so včasih že predstavljeni oviro mestnim ali deželnim oblastem, ki so skušale razvoj gospodarstva usmeriti po bližnjici, ki je cehovska pravila, zlasti pa miselnost cehovskih članov niso dopuščali.

Značilnost zgodnjega novega veka ki večinoma sovпадa s časom prosvetljenega absolutizma in modernizacijskih procesov v upravi (tako na državnih kot lokalnih ravni) je izrazito povečanje števila virov ki nam lahko predstavijo stanje tedanjega gospodarstva – torej tudi obrti in cehovstva. Potenciranje versko-bratovščinske vloge cehov, ki jo je spodbudilo vzdušje zmagovite protireformacije v drugi polovici 16. st. je prekinilo obdobje **prosvetljenega absolutizma**. Razen z **obrtnim redom iz leta 1732** pa je habsburška država v obravnavanem obdobju še s številnimi drugimi, pretežno zakonskimi akti pa tudi z drugačnimi spodbudami, temeljito posegla v tedaj že preraščeno cehovsko organizirano obrt. Dva glavna cilja državnega poseganja v obrt sta nedvomno bila *uskajevanje obstoječega obrtnega* (nenapisanega in napisanega) *prava* z novimi državnopravnimi akti in novim državnim mehanizmom (temelječim na moderni absolutistično-centralistični državni ureditvi) ter *intenzivna komercializacija obrti* (tržna orientacija določenih panog – sprostitev cehovskega okvirja za tekstilno in kovinsko "industrijo"). "Podržavljanje" obrtnih zadev se kaže že od prvega člena omenjenega obrtnega reda dalje. Na najnižjem nivoju je skrb za *obrtne žadove* v prvi vrsti prevzel mestni magistrat, ki je delegiral *obrtne komisarje*,¹ njemu nadrejen urad v gospodarsko-upravnih zadevah pa je bila po letu 1748 *kresija*.² Upravne enote so prevzemale vse več obveznosti v notranjem življenju cehov – poleg vloge pri *nadzoru delovanja skladnic* (cehov) in *discipliniranju članstva* je lokalna uprava nastopala tudi kot revizor zaključnih računov ter posrednik pri *medsebojnem komuniciranju cehov*.³ Vsi cehi so bili izenačeni.⁴ Omejevanje števila obrtnih delavnic je bilo seveda v temeljnem nasprotju z novimi

¹ Mestni svet je funkcioniral kot prvostopenjsko obrtno oblastvo že v srednjem veku. § 1 *Cehovski sestanki naj se v bodoče ne vodijo brez vednosti predpostavljenih gospok (oblasti) ter brez sodelovanja z njihove strani določenega komisarja. Komisarje naj v mestih imenuje magistrat izmed svojih uslužbencev, v ostalih krajih pa drugi...* Handwerksgenrale und Fundamentalpatent (dalje: OR 1732). Wien vom 16. November 1731.

Vollständige Sammlung aller seit dem Jahre 1729 bis gegenwärtig ergangenen Generalien und Verordnungen für sämmtliche Innungen und Zünfte In systematisch – chronologischer Ordnung; im Verlage bei Johann Georg Gastl, Kunst- und Buchhändler in der Sattlergasse. Brünn, 1793., str. 3-18 (avtorjev prevod).

² § 2 ...*Kaznovanje izključno obrtnih prestopkov in nobenih drugi jurisdikciji pridržanih žader se lahko izvaja le v naravnosti obrtnega komisarja, ki mora preiskavo opraviti brezplačno. Izrečena denarna kazzen v obrtnih prestopkih ne sme presegati 2 goldinarja (fl). Pomembnejše žadove je tako in tako treba naznaniti krajevni gosposki. Cehi morajo tudi poslej, zlasti v sporih svojih članov, posredovati svoje pritožbe v zveži s stroko oblasti, pod katero spada obtoženi mojster ali pomočnik in v žadovi ne smejo odločati sami. Oblast bo obe strani zaslišala ter odločila, upoštevaje ta patent in druge privilegije, v kolikor le-ti niso v nasprotju s tem patentom.*

³ § 6 *Ravno tako ne sme noben ceh komunicirati s cehom v drugem kraju brez posredništva predpostavljenih oblasti, še manj smejo to početi mojstri ali pomočniki sami. Kazzen za kršitev tega določila je 20 tolarjev. (40 goldinarjev).*

⁴ § 6 je odpravljalo razlikovanje med glavnimi, četrtnimi in stranskimi/podružničnimi skladnicami.

gospodarskimi smernicami, zato so morali cehi poslej svoj formalni pristanek podeliti vsakomur, ki je dobil dovoljenje od državnih oblasti,⁵ zlorabljati pa niso smeli niti za nekatere obrti obveznih mojstrskih izdelkov (za njihovo izdelavo se je moral novi mojster pogosto celo zadolžiti).⁶ Reforme prosvetljenega absolutizma so v obrti ostale nekje na polovici poti, saj je državi po smrti glavnih nosilcev (Marije Terezije in Jožefa II.) in angažiranosti v zunanjih konfliktih (napoleonske vojne...) zmanjkalo volje in moči za temeljitejši poseg v stare obrtne strukture, nekatere še krepko cehovske panože pa so si s svojimi zaslugami pri vojnih naporih podaljšale organizacijski status quo.⁷

Obрtniki kot prevladujoči sloj prebivalstva v tedanjih trgih in mestih so s svojim življnjem in delovanjem puščali sledove v vsej pahljači oblastnih struktur (uprava, sodstvo, cerkveni subjekti), enako pa je bilo tudi z obrtniškimi združenji – cehi.

Na kratko lahko torej povzamemo, da je obdobje zgodnjega novega veka za preučevanje cehovske zgodovine precej ugoden čas, saj sta modernizacija in birokratizacija državne uprave poskrbela za nabor izvrstnih virov, tako v upravno-sodni kakor tudi sami cehovski sferi.

Vire za preučevanje obrti in cehovske organizacije lahko razdelimo v naslednje osnovne skupine:

- a) normativni akti, ki so regulirali obrt na državnem, (med)deželnem ali lokalnem nivoju (obrtni redi, obrtna pravila posameznih cehov)

Ta vrsta virov je dejansko precej splošna in ohlapna. Pri normativnih aktih za ozemlje celotnega cesarstva ali dežele gre za osnovne predpise s tega področja, ki so večinoma že dobro znani, obdelani in objavljeni. Predpisi za posamezne cehe oziroma obrtnike so nastajali na osnovi prej omenjenih splošnih norm, izstavitelji (deželni kneži, v starejših obdobjih celo mestni sveti) pa so jih oblikovali zelo tipsko in uniformirano. Pogosto so nižje rangirani (četrtni, stranski) cehi preprosto prevzeli pravila nadrejenega (glavnega – deželnega). Ob primerjavi posameznih zapisov pravil lahko sledimo razvoju obrtne zakonodaje.

⁵ § 13 najprej označi in popiše nekatere zlorabe, ki so se razpasle med cehovskimi obrtniki, med njimi: f) da [cehi] ne puste že poročenemu mojstru do jusa [opravljati samostojno obrt], ali pa da še neporočenemu pomočniku ne dovolijo doseči mojstrstva prej, kot se poroč 'v ceb' [z vdovo, mojstrovo hčerjo], g) da ne puste do mojstrstva mojstra, ki se je izselil in ne tudi odkupil [vklojučl v ceb], pri tem pa spregledajo tiste, ki se poroče z mojstrovo hčerjo ali vdovo; da vztrajajo pri omejenem številu mojstrov in sposobnim mojstrom ne puste zaposliti več pomočnikov, kot jih imajo njihovi somojstri ... Torej določanje števila mojstrov in pomočnikov ni odvisno od cehov, pač pa od deželnoknežjih oblasti, ki jim je treba posredovati tovrstne prošnje. Dovolj je, da za vajenca jamči en pošten mešan. Tistem, ki se poroč z mojstrovo vdovo ali hčerkko, oblast/gospoška spregleda izdelavo mojstrskega izdelka. Cehovske spone se je dalo obiti tudi s posebno kategorizacijo fabrik" – njen lastnik je bil kot fabrikant seveda izvzet iz cehovske prisile. Fabrika je v času prebujanja tržnega gospodarstva pogosto označka za necehovski proizvodni obrat (delavnico), ne pa za tipičen velik gospodarski obrat s številnimi zaposlenimi. Zöllner, Erich. *Geschichte Österreichs*, str. 285.

⁶ § 12 Izdelavo nekoristnih in dragih "mojstrskih izdelkov" kot tudi vse nepotrebno krašenje in potrato naj oblast omeji. V primeru spora glede uspeha mojstrskega dela naj razsodi ceb v kakem drugem kraju (tja naj posljejo izdelek) ali pa razumni domačini. Mojster, ki je v nekem kraju že izdelal mojstrski izdelek, je ob selitvi drugam oprščen izdelave novega, razen v primeru, ko je to po mnenju gospoške/oblasti nujno. Mojstrskih izdelkov ni treba izdelovati tudi mojstrom, ki kupijo jus (eingekauft Meister) in tistim, ki jih tega oprstita dvor in komora.

⁷ Zöllner, Erich. *Geschichte Österreichs*; str. 364.

- b) dokumentacija cehov oziroma obrtnikov (vajeniške, pomočniške, mojstrske in blagajniške knjige, knjige zapisnikov, potne knjižice, spričevala, korespondenca ceha z oblastvi in drugimi cehi)

Gre za dokumentacijo, ki je izboren vir prve roke. Nastajala je namreč z delovanjem konkretnega obrtnega združenja. Razen avtentičnih zapisov delovanja cehov (zapisniki) vsebuje ta kategorija virov tudi vrsto pomagal za demografske raziskave obrtništva, saj vpisi v mojstrske, pomočniške in vajeniške knjige poleg imena in priimka obrtnika pogosto razkrivajo tudi njegov rojstni kraj, podatke o starših, bivališču... Potne knjižice včasih omogočajo rekonstrukcijo celotnega pomočniškega popotovanja, ki je bilo v nekaterih obrteh pogoj za dosego mojstrstva. Vpogled v gmotno substanco ceha ponujajo blagajniške knjige in letna finančna poročila, ki razkrivajo strukturo prejemkov in izdatkov. Čeprav se je v cehovskem gradivu korespondenca ohranila predvsem v obliki konceptov odgovorov, je moč že s temi podatki nekoliko rekonstruirati odnose med cehom in mestno oblastjo ali med posameznimi istovrtnimi cehi različnih mest.

- c) dokumentacija upravnih in sodnih organov, ki obravnava obrtnike in cehe (magistratni zapisniki, sodni zapisniki, kupoprodajne pogodbe, načrti delavnic in naprav)

Obrtniki in njihova združenja so sklepali najrazličnejše pravne posle, ki so jih morali potrditi ali zgolj evidentirati pred ustreznim organom, nemalokrat pa so se znašli tudi v sodnih postopkih. Tovrstni viri so zanimivi zlasti za raziskave posameznih obrtnikov (obrtniških družin – bivališča, premoženje), cehovskega premoženja (nepremičnin – denimo mesarskih cehov, ki so imeli skupne pašnike), pa tudi za raziskave tehnologije posameznih obrti (načrti stavb, strojev in naprav).

Raziskovalni problem – primerjalna študija cehov treh štajerskih mest: Celja, Maribora in Ptuja

Moja leta 1998 končana raziskava o celjskih cehih,⁸ mi je razkrila dotej še precej neizkoriščen potencial arhivskega gradiva cehov v Zgodovinskem arhivu Celje. Po pregledu arhivskih pomagal sosednjih arhivov in razpoložljive literature pa se je pokazalo, da je v Pokrajinskem arhivu Maribor in Zgodovinskem arhivu na Ptuju na voljo dovolj arhivskega gradiva za primerjalni pregled vsaj večine cehov štajerskih mest, ki so delovali med letoma 1732 in 1860.

Vsekakor je moje delo pri raziskavi štajerskih cehov precej olajšala objava cehovskih redov, za kar je v Mariboru poskrbel Jože Mlinarič,⁹ za Ptuj pa so na voljo transkripcije in regesti številnih cehovskih redov in listin, katerih avtorica je bivša arhivistka Marija Hernja Masten iz Zgodovinskega arhiva na Ptuju.

⁸ Žižek, Aleksander: *Rokodelci mojega mesta. Drobci iz delovanja celjskih cehov v času krepitve centralne deželnoknežje oblasti*. Zgodovinski arhiv Celje. Celje, 2000.

⁹ Mlinarič, Jože: *Dokumenti mariborskih cehov*. Gradivo za zgodovino Maribora. XVIII. zvezek. Pokrajinski arhiv Maribor. Maribor, 1992.

Izbor obdobja, ki sem ga v svoji raziskavi sklenil obdelati, je zaradi z obrtnim redom iz leta 1732 uveljavljene cehovske discipline (tudi pri vodenju evidenc) zagotovil vsaj normativne pogoje za poenotenje vseh običajno vodenih cehovskih knjig (mojstrskih, pomočniških, vajeniških in blagajniških).

Po približno petih letih raziskav je nastalo delo, ki združuje in interpretira glavnino arhivskega gradiva cehov, ki ga hranijo omenjeni arhivi.¹⁰ Delo izhaja iz virov prve skupine (normativnih aktov), ki jih ilustrira z gradivom iz druge in tretje skupine relevantnih virov za cehovsko preteklost. Transkribirane in interpretirane cehovske knjige so v študiji na voljo uporabnikom in strokovnim delavcem v arhivih ter raziskovalnih institucijah kot "odprtakodna" informacija. Na osnovi arhivskega gradiva je bilo moč izvesti najrazličnejše primerjave med cehi in obrtniki posameznih mest.

Objava študije v knjižni obliki je omogočila tudi predstavitev nekaterih najbolj reprezentativnih in najlepših primerkov cehovske materialne kulture, ki jih hranijo Pokrajinski muzej Celje, Pokrajinski muzej Maribor in Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, s čemer smo v projekt vključili še relevantne varuhe premične kulturne dediščine. Med predmeti materialne kulture, ki so vezani na cehovstvo in obrt velja omeniti zlasti cehovske vrče in skrinje (blagajne), katerih raba je spremljala cehovske sestanke, skupščine in ostale družabnosti, posebnost pa v slovenskem merilu predstavlja upodobitev sestanka ptujskega usnjarskega ceha iz leta 1769. Precej večji nabor teh predmetov je vezan na izdelke cehovske obrti – pohištvo, oblačila, obutev ter orodje, stroje in naprave, ki so služili cehovskim obrtnikom, a jih tokrat nismo uporabili, ker nam je šlo prvenstveno za predstavitev delovanja cehov in ne obrti same.

Čeprav ima uvrstitev muzejskih predmetov v monografijo prvenstveno ilustrativno funkcijo, lahko bralcu tudi to dejstvo ponudi prvo in osnovno informacijo o tem, da gre gradivo cehovskega izvora seveda iskati tudi v muzejih.

Pregled virov za zgodovino cehovstva v slovenskih arhivih

Barvitost in bogastvo cehovskega gradiva se razen v štajerskih arhivih pokažeta tudi na vseslovenski ravni, kjer poleg pričakovanih arhivov (ZAL z enotami), srečamo kot pomembnega imetnika tega gradiva tudi Arhiv Republike Slovenije.

S pomočjo javno dostopnih evidenc (vodnikov po fondih in zbirkah slovenskih arhivov ter aplikacije Siranet)¹¹ sem tudi za 4. zagrebški arhivski dan pripravil orientacijski seznam popisanega cehovskega gradiva, ki ga hranijo naši arhivi. Ta popis je seveda samo približna orientacija in prva informacija o gradivu, ki je prav gotovo še veliko bogatejše, saj gre pri opisanem le za vire iz prve in druge skupine gradiva za preučevanje zgodovine obrti in cehovstva.

Zgodovinski arhiv Celje:

Gradivo cehov je v Arhivu uvrščeno v zbirko:

SI_ZAC/0786 Zbirka cehovskih dokumentov (1692-1937).

¹⁰ Žižek, Aleksander. *Skrivno življenje cehov. Cehi Celja, Maribora in Ptuja med letoma 1732 in 1859.* Zgodovinski arhiv Celje. Celje, 2012.

¹¹ <http://www.siranet.si/suchinfo.aspx> (21. 1. 2013).

[Cesar Leopold prepove šušmarsko peko kruha in zaščiti celjski pekovski ceh]
1700, avgust 18., Gradec (SI_ZAC/0786_00011)

[Jožef I. potrdi pravila pekovskega ceha]
1706, januar 30., Dunaj (SI_ZAC/0786_00001)

[Marija Terezija potrdi pravila pekovskega ceha]
1759, junij 2., Dunaj (SI_ZAC/0786_00002)

1793 *Protokol zum Meister werden und aufdingen dern Boecken in der Staett Zilly*
[Mojstrska knjiga pekovskega ceha 1793-1870] (SI_ZAC/0786_00052)

1793 *Protokoll zum aufdingen und freysbröchen dern Böcken handwerk*
[Pomočniška in vajenska knjiga pekovskega ceha 1793-1890] (SI_ZAC/0786_00053)

Protokoll für die Lehr Briefe ein zu tragen sindt 1805
[Pomočniška knjiga pekovskega ceha 1805 do 1830] (SI_ZAC/0786_00054)

Wir Carl der Sechste von Gottes gnaden...

[Karel VI. potrdi pravila celjskih mesarjev] 1718, december 14., Dunaj
(SI_ZAC/0786_00068)

[Marija Terezija potrdi pravila ceha mesarjev]
1770, december 22., Dunaj (SI_ZAC/0786_00007)

[Marija Terezija potrdi pravila mesarskega ceha]
1770, december 22., Dunaj (prepis: 1814, november 7., Celje, SI_ZAC/0786_00032)

Landgerichts Herrschaft Obermuhregg
[Zapisnik zaslisanja] 1806, november 14., Cmurek (SI_ZAC/0786_00077)

Meister Buch für das ehrsame Fleischer Handwerk der kaiserlich königlicher Kreisstadt zu Zilly für das Jahr 1816

[Knjiga mojstrov mesarskega ceha od 1816 do 1831] (SI_ZAC/0786_00055)

Auflage Buch für das ehrsame Fleischer Handwerk zu Zilli angefangen vom Jahre 1816 bis
[Knjiga prispevkov mesarskega ceha od 1816 do 1831] (SI_ZAC/0786_00056)

Aufding und Freysprechen Buch für das ehrsame Fleischer Handwerk in der kaiserlich königlichen Kreisstadt Zilly angefangen vom Jahre 1816 bis

[Pomočniška knjiga mesarjev od 1816 do 1831] (SI_ZAC/0786_00057)

Protokol des Fleischerhandwerks zu Zilly zugleich Journal
[Cehovska knjiga mesarjev 1832-1889] (SI_ZAC/0786_00058)

Meister-Aufding- Freysprech- und Auflag-Protokoll des Fleischer Handwerks in Cilli.
Angefangen im Jahre 1844

[Cehovska knjiga mesarjev 1844-1884] (SI_ZAC/0786_00059)

[Sporazum med pekovskim cehom in celjskim mestnim svetom]
1711, januar s. d., Celje (SI_ZAC/0786_00073)

Fleischer=Innung Ausgaben
[Knjiga izdatkov mesarske skladnice 1869-1878] (SI_ZAC/0786_00081)

Schleisches Opus des Cillier Creiss
Štajerski deželni arhiv Gradec; arhivski fond R(eprezentanca) & K(omora), Sach
112/VI. Extract der Gewerb Steuer Bey der Landtsfürstlichen Statt Cilly in No. 6
Extract deren Hauß und Grundt Steuern Bey der Landtsfürstl(ichen.) Statt Cilly.

[Karel VI. potrdi pravila zidarjev, kamnosekov in tesarjev]
1739, avgust 1., Dunaj (SI_ZAC/0786_00004)

[Marija Terezija potrdi pravila ceha zidarjev, kamnosekov in tesarjev]
1758, april 27., Dunaj (SI_ZAC/0786_00006)

Maurer, Steinmötz- und Zimmer Gesellen Auflag Buch. Anno 1778
[Pomočniška knjiga prispevkov gradbeniškega ceha od 1778 do 1806]
(SI_ZAC/0786_00061)

Aufdin- Freisprech- und Meister Buch. Anno 1780
[Cehovska knjiga gradbenikov od 1780 do 1855] (SI_ZAC/0786_00062)

[Cesar Jožef I. potrdi pravila celjskega usnjarskega ceha]
1706, februar 27., Dunaj (SI_ZAC/0786_00083)

[Cesarica Marija Terezija potrdi pravila združenega celjskega usnjarskega ceha]
1757, avgust 13., Dunaj (SI_ZAC/0786_00084)

[Knjiga usnjarskega ceha 1796-1891]
(SI_ZAC/0786_00051)

Kauf und Schiermbrief über das sogenannte Zakanische Ledrer Gerechtsame...
[Zaščitno pismo] 1792, februar 23., Žalec (SI_ZAC/0786_00080)

[Cehovska pravila tkalcev]
1729, avgust 12., Celje (SI_ZAC/0786_00012)

[Marija Terezija potrdi pravila lončarskega ceha]
1746, marec 29., Dunaj (SI_ZAC/0786_00003)

[Marija Terezija potrdi pravila mizarjev, ključavniciarjev, ostrogarjev, urarjev in puškarjev]
1756, avgust 20., Dunaj (SI_ZAC/0786_00005)

Freysprechungs Buch des Tischler und hierzu einverleibten Handwerks anfangen vom Jahre 1805
[Pomočniška knjiga ceha mizarjev, ključavniciarjev, urarjev, puškarjev in ostrogarjev od 1805 do 1839] (SI_ZAC/0786_00063)

[Marija Terezija potrdi pravila celjskih barvarjev]
1760, maj 19., Gradec (SI_ZAC/0786_00009)

Protocoll der Stadt cillerischen Schoen- und Schwarz Faerber Viertl Laade
[Knjiga celjske četrtnje skladnice barvarjev] (SI_ZAC/0786_00014)

[Marija Terezija potrdi pravila klobučarjev]
1750, oktober 31., Dunaj (SI_ZAC/0786_00008)

Aufding und Freisprech Protokoll. 1844
[Pomočniška knjiga ceha kovačev in kolarjev od 1844 do 1884] (SI_ZAC/0786_00064)

[Pravila čevljarskega ceha v Celju]
Dunaj, 28. maja 1757 (prepisano v Celju, 7. 11. 1814)

Von dem chyrurgischen gremio der kais. könig. Kreisstadt Cilli
[Učno pismo kirurga Martina von Mauritzperga] 1823, december, 24., Celje
(SI_ZAC/0783/00082)

[Pekovska zadruga v Celju 1732-1929] (SI_ZAC/0816)

Pokrajinski arhiv Maribor:

Gradivo cehov je uvrščeno v zbirko: SI_PAM/0891 **Zbirka gradiva cehov** (1624-1954) z izjemo gradiva gremija kirurgov: SI_PAM/1877 **Kirurški gremij za mariborsko okrožje** (1776-1873).

Protocol-ordnung eines ehrsamen Handtwerk deren burgerlichen Böcken in der Landtsfürstlichen Stat Mahrburg Anno 1769.

[Maribor. Peki. Protokol 1769-1859] (SI_PAM/0891)

Handwerks Protocol deren bürgerlichen Fleischhakbern in der Statt Mahrburg Anno 1756

[Maribor-Mesarji-Protokol 1756-1879] (SI_PAM/0891)

Rechnungs Buch des ehrsamen Fleischer Handtwerk albier in Mahrburg

[Blagajniška knjiga mariborskega mesarskega ceha 1788-1850] (SI_PAM/0891)

[Mojstrska knjiga mariborskega gradbeniškega ceha 1749-1869] (SI_PAM/0891, a. š. 2)

Maurer Zunft Marburg Gesellen Vormerkung d: i: Auflagen

[Pomočniška knjiga mariborskega ceha gradbenikov 1852-1857]

[Maribor Gradbeniki - zidarji, kamnoseki, Indeks 1852-1857] (SI_PAM/0891)

Aufding und Freysprech-Protocoll der vereinten Steinmetz und Maurer... in Marburg... Jahre 1854.

[Maribor. Gradbeniki, zidarji, kamnoseki. Protokol 1853-1874] (SI_PAM/0891)

[Blagajniška knjiga mariborskih usnjarskih pomočnikov 1692-1884] (SI_PAM/0891)

Aufding und fraysaq Protocoll eines ehrsamen Bindter Handwerk 1785

[Vajeniška knjiga sodarskega ceha v Mariboru]

[Maribor. Sodarji. Protokol 1785-1841] (SI_PAM/0891)

Auflag Prothocoll von Stadt und Gay Meister eines Ehrsamen Vasbinder Handtwerk 1785

[Protokol mariborskega ceha sodarjev – knjiga. 1785-1841] (SI_PAM/0891)

Handwercks-Ordnung deren Marckt- und Gey Meistern zu St. Lorenzen in der Wüsten in Unter Steyer zu der Herrschaft Fahl gebörig

[Obrtni red lovrenških krojačev]

1756, februar 28., Maribor (prepis: 1756, avgust 10., Maribor) (SI_PAM/0891)

Den neünden Jenner 1705ten regierungs Commission N: die Schneider Maister von Mahrburg contra N: die Schneider Maister von Straß

[Pravda med mariborskimi in krojači iz Strassa]

1708, februar 17., Gradeč (SI_PAM/0891)

Einschreib Buch der Kleidermacher Gesellen zu Marburg, über alles ein kommen, und ausgaben vom Jahr 1827

[Pomočniška računska knjiga mariborskikh krojačev 1827-1863]

[Maribor. Krojači. Protokol 1827-1863] (SI_PAM/0891)

Rechnungs Journal bei der Müllnerzunft zu Marburg angefangen vom 13ten Juny 1816.

[Računska knjiga mariborskega mlinarskega ceha 1816-] (SI_PAM/0891)

Protokoll der Töpferinnung zu Marburg 1640-1850

[Maribor-Lončarji Protokol 1630-1850] (SI_PAM/0891)

[Maribor. Mizarji. Protokol 1672-1855] (SI_PAM/0891)

Aufding und Freysprech Protocol deren Bürgerlichen Tischler Meistern in der Landesfürstlichen Stadt Mahrburg. Anno 1779

[Mizarji. Maribor. Knjiga. 1779-1871] (SI_PAM/0891)

Protocoll über die zum Behufe der Pflege kranker Gesellen gemachten Auflagen der Tischlergesellen in der K. k. Kreisstadt Marburg

[Maribor. Mizarji. Register 1825-1847] (SI_PAM/0891)

Register deren Stadt und Land-Meistern eines gesamten ehrsamen Handtwerks deren Bürgerlichen Tischler in der Landesfürstlichen Stadt Mahrburg den richtigen Erlag der Jährlichen Auflaage betreffend. 1776

[Mizarji. Register 1776-1873] (SI_PAM/0891)

Geld Empfangs Protocoll der Löblich Chyrurgischen Viertl Laade deß Mahrburger Creyß von 30ten Aug. 776

[Blagajniška knjiga mariborskega kirurškega ceha]

[Kirurški gremij za mariborsko okrožje. Protokol 1776-1834] (SI_PAM/1877)

Protokoll für das chyrurgische Gremium in Marburg

[Protokol mariborskega kirurškega gremija 1835-1873]

[Kirurški gremij za mariborsko okrožje. Protokol 1835-1873] (SI_PAM/1877)

Lehr Jungen Freysprechungs Protocoll der Löblich Chyrurgischen viertl Laade des Mahrburger Creyß von 20 august 1776

[Vajeniška knjiga kirurškega ceha v Mariboru]

[Kirurški gremij za mariborsko okrožje. Protokol – učenci 1776-1837] (SI_PAM/1877)

Objavljeni:

Cesar Ferdinand III. potrdi mariborskim pekom njihov obrtni red; 1637, junij 5., Praga.

(Mlinarič, Jože: Dokumenti mariborskih cehov. Gradivo za zgodovino Maribora. XVIII. zvezek. PAM. Maribor, 1992, str. 137. in nasl.)

Cesarica Marija Terezija potrjuje cehu mariborskih mesarjev obrtni red. 1772, junij 26., Dunaj.

(Mlinarič, Jože: Dokumenti mariborskih cehov. Gradivo za zgodovino Maribora. XVIII. zvezek. PAM. Maribor, 1992, str. 77-87.)

Cehovski red mariborskih zidarjev, kamnosekov in tesarjev cesarja Karla VI. 1718, september 28., Dunaj;

(Mlinarič, Jože: Dokumenti mariborskih cehov. Gradivo za zgodovino Maribora. XVIII. zvezek. PAM. Maribor, 1992, str. 212-224.)

Cesar Ferdinand III. potrjuje mariborskim usnjarjem njihov cehovski red. 1645, marec 2., Praga. J.

(Mlinarič, Jože: Dokumenti mariborskih cehov. Gradivo za zgodovino Maribora. XVIII. zvezek. PAM. Maribor, 1992, str. 186-207.)

Cesar Karel VI. potrjuje cehu mariborskih sodarjev od svojih prednikov potrjeni red. 1720, junij 15., grad Laxenburg.

(Mlinarič, Jože: Dokumenti mariborskih cehov. Gradivo za zgodovino Maribora. XVIII. zvezek. PAM. Maribor, 1992, str. 170-185.)

Potrditev cehovskih pravil graških krojačev za rabo v Mariboru.

(Mlinarič, Jože: Dokumenti mariborskih cehov. Gradivo za zgodovino Maribora. XVIII. zvezek. PAM. Maribor, 1992, str. 35-39.)

Cesar Ferdinand II. potrjuje mariborskim mlinarjem njihov obrtni red. 1624, november 13., Dunaj.
(Mlinarič, Jože: *Dokumenti mariborskih cehov. Gradivo za zgodovino Maribora. XVIII. zvezek. PAM. Maribor, 1992, str. 98-116.*)

Cesar Leopold I. potrjuje članom mariborskega lončarskega ceha obrtni red, potrjen od cesarja Ferdinanda III. dne 17. maja 1651 in od nadvojvode Ferdinanda II. dne 7. septembra 1602. 1662, november 24., Dunaj.

(Mlinarič, Jože: *Dokumenti mariborskih cehov. Gradivo za zgodovino Maribora. XVIII. zvezek. PAM. Maribor, 1992, str. 48-67.*)

Cehovski red mariborskih mizzarjev. 1753, junij 6., Dunaj (Marija Terezija).
(Mlinarič, Jože: *Dokumenti mariborskih cehov. Gradivo za zgodovino Maribora. XVIII. zvezek. PAM. Maribor, 1992, str. 88-97.*)

Podkovni kovači 1716; 1716, januar 4., Dunaj.
(Mlinarič, Jože: *Dokumenti mariborskih cehov. Gradivo za zgodovino Maribora. XVIII. zvezek. PAM. Maribor, 1992, str. 154-169.*)

Cesar Ferdinand II. potrjuje mariborskim čevljarjem njihov dopolnjeni cehovski red; 1631, marec 27., Dunaj.
(Mlinarič, Jože: *Dokumenti mariborskih cehov. Gradivo za zgodovino Maribora. XVIII. zvezek. PAM. Maribor, 1992, str. 1-14.*)

Cesar Jožef I. potrjuje mariborskemu čevljarskemu cehu cehovska pravila. 1707, november 23., Dunaj.
(Mlinarič, Jože: *Dokumenti mariborskih cehov. Gradivo za zgodovino Maribora. XVIII. zvezek. PAM. Maribor, 1992, str. 17-20.)*

Cesarica Marija Terezija potrjuje članom mariborskega ceha, ki živijo v mestu in zunaj njega, cehovska pravila; 1757, februar 5., Dunaj.
(Mlinarič, Jože: *Dokumenti mariborskih cehov. Gradivo za zgodovino Maribora. XVIII. zvezek. PAM. Maribor, 1992, str. 21-34.)*

Razen mariborskega, hranijo tudi arhivsko gradivo cehov iz Ljutomera in Slovenj Gradca.

Zgodovinski arhiv na Ptiju:

Zgodovinski arhiv na Ptiju ima gradivo posameznih cehov uvrščeno v ločene fonde:

SI_ZAP/0223 Čevljarski cehi v Ptiju (1757-1863)

SI_ZAP/0434 Zidarski, tesarski in kamnoseški ceh v Ptiju (1657-1883)

SI_ZAP/0436 Kovaški ceh v Ptiju (1705)

SI_ZAP/0437 Krojaški ceh v Ptiju (1700-1874)

SI_ZAP/0438 Krznarski ceh v Ptiju (1701)

SI_ZAP/0439 Lončarski ceh v Ptiju (1566-1861)

SI_ZAP/0440 Mesarski ceh v Ptiju (1711-1887)

SI_ZAP/0441 Mlinarski ceh v Ptiju (1745-1830)

SI_ZAP/0442 Sodarski ceh v Ptiju (1611-1860)

SI_ZAP/0443 Ceh tkalcev v Ptiju (1714-1745)

SI_ZAP/0444 Usnjarski ceh v Ptuju (1638-1877)

Cehovski red mesarskega ceha v Ptuju (pred 1711)
(SI_ZAP/0440-CR-11)

Handwerks Buch der bürgerlichen Fleischer Zunft in der k.k. Kammer Stadt Pettau, enthaltet alle sowohl Stadt- als auch Landt Meister 1792

[Vpisna knjiga mojstrov mesarskega ceha na Ptuju 1763-1866] (SI_ZAP/0440 CK-8)

Handwerks Buch der Bürgerlichen Fleischer Zunft in der k.k. Kammer Stadt Pettau, enthaltet alle Aufding und Freysprechungen der Lehrjungen. 1792

[Vpisna knjiga sprejetih in izučenih vajencev mesarskega ceha na Ptuju 1794-1887]
(SI_ZAP/0440 CK-13)

[Spisi mesarskega ceha 1782-1884.] (SI_ZAP/0440 CS-1-M)

[Cehovski red zidarskega ceha v Gradcu]
1698, marec 3., Gradec (prepis) (SI_ZAP/0434 CR-5)

[Cehovski red zidarjev, tesarjev in kamnosekov na Ptuju]
s. d. (SI_ZAP/0434 CR-6)

[Cehovski red zidarjev, tesarjev in kamnosekov na Ptuju]
1717, januar, 6. Dunaj (SI_ZAP/0434 CR-15)

[Cehovski red zidarjev, tesarjev in kamnosekov na Ptuju]
1761, julij, 28. Dunaj (SI_ZAP/0434 CR-19)

[Spisi zidarskega, kamnoseškega in tesarskega ceha] (SI_ZAP/0434, CS-2-Z)

Maister Buch...

[Cehovska knjiga zidarskega, tesarskega in kamnoseškega ceha v Ptuju 1698-1873].
(SI_ZAP/0434 CK-2)

Einschreib Buch der auf laag und quatember Geldt 1720

[Vpisni register mojstrov in pomočnikov ceha zidarjev, tesarjev in kamnosekov na Ptuju 1720-1837] (SI_ZAP/0434 CK 3)

Einschreib Buch vor Auff Tingen vndt Freysagen 1757 L-S

[Vpisna knjiga sprejetih in izučenih vajencev zidarskega, tesarskega in kamnoseškega ceha v Ptuju 1757-1804] (SI_ZAP/0434 CK-5)

Aufding, Freysprech, Auflags Prothocoll der Maurer, Steinmetz und Zimmer Zunft zu Pettau vom Jahre 1799

[Vpisna knjiga sprejetih in izučenih vajencev zidarskega, tesarskega in kamnoseškega ceha na Ptuju 1799–1883] (SI_ZAP/0434 CK-15)

Prothocoll über das Aufdingen und Freysprechen der Lehrjungen bei der bürgerlichen Maurer und Steinmetzer Innung zu Pettau, vom Jahre 1834 an

[Vpisna knjiga sprejetih in izučenih vajencev združenja zidarjev in kamnosekov v Ptaju 1834-64] (SI_ZAP/0434 CK-20)

[Cehovski red usnjarskega ceha v Ptuju]
1638, december 24., Dunaj (SI_ZAP/0444 CR-3)

Zunft Buech der Bürgerlichen Leder in Pettau mit Anfang des Jahr 1810

[Cehovska knjiga usnjarjev v Ptuju 1810-1870] (SI_ZAP/0444 CK-16)

[Cehovski red krznarskega ceha v Gradcu]
1701, november 2., Gradec (SI_ZAP/0438 CR-9)

[Cehovski red sodarskega ceha v Ptuju]
1611, maj 20., Ptuj (SI_ZAP/0442 CR-2)

[Cehovski red sodarskega ceha v Gradcu]
1714, julij 11., Dunaj (SI_ZAP/0442 CR-13)

[Cehovski red sodarskega ceha v Gradcu]
1744, december 5., Dunaj (SI_ZAP/0442 CR-16)

[Cehovska knjiga sodarskega ceha v Ptuju, 1791-1857]
(SI_ZAP/0442 CK-12)

[Cehovski red krojaškega ceha v Ptuju]
1700, september 11., Dunaj (SI_ZAP/0437 CR-7)

Einschreib-Buch Hern Stadt Meister von Jahr 1754 Renovirt durch Hern Vorsteher Georg Landvogt im Jahre 1845

[Vpisna knjiga mojstrov krojaškega ceha v Ptuju 1754-1867]. *Protocol eines ehrsamens Handwerck deren Purgerlichen Schneider Maister in der Landtsfürstlichen Stadt Pettau so auf gericht worden Anno 1754* (SI_ZAP/0437 CK-4)

Maister Buch angefangen im Jahr 1788 und Renovirt durch Herrn Obervorsteher Georg Landvogt im Jahre 1845 [Vpisna knjiga podeželskih mojstrov krojaškega ceha v Ptuju 1788-1864] (SI_ZAP/0437 CK-11)

Aufding- und Freisprechen der Lehrjungen des Hern Stadt- und Landmeister vom Jahr 1795 und Renovirt durch Hern Vorsteher Georg Landvogt im Jahre 1845

[Vpisna knjiga sprejetih in izučenih vajencev krojaškega ceha v Ptuju 1798-1874]
(SI_ZAP/0437 CK-14)

[Cehovski red tkalcev platna v Ptuju]
1712, oktober 26. (prepis: 1714, februar 11., Gradec) (SI_ZAP/0443 CR-14)

[Cehovski red tkalskega ceha v Gradcu]
1745, julij 5., Dunaj (prepis: Gradec, 29. marca 1765) (SI_ZAP/0443 CR-17)

Anfang und Ende sted in Gottes Hände Anno 1780

[Vpisna knjiga mlinarskega ceha v Ptuju 1780-1830] (SI_ZAP/0441 CK-9)

[Cehovski red lončarskega ceha v Ptuju]
1577, maj 8., Ptuj (SI_ZAP/0439 CR-1)

[Cehovski red lončarskega ceha v Ptuju]
1639, april 22., Gradec (SI_ZAP/0439 CR-4)

[Cehovski red lončarskega ceha v Ptuju]
1701, julij 9., Dunaj (SI_ZAP/0439 CR-8)

[Vpisna knjiga pomočnikov lončarskega ceha v Ptuju 1786-1826]
(SI_ZAP/0439 CK-10)

Einschreib Register anno 1566 – des Ehrsamen Handwerkhs der Hafner geseelen, Ist Renouiert und von Neun abgeschrieben worden, Im Jahr 1643isten den 12. Augusti

[Vpisni register pomočnikov lončarskega ceha v Ptuju 1566-1785]
(SI_ZAP/0439 CK-1)

[Cehovski red čevljarskega ceha na Ptuju]
1757, julij 2., Dunaj (SI_ZAP/0223 CR-18)

Das puech deren Einkauften Geymestern des Ehrsamen Schumacher Handtberg in der Statt Pettau so von 1778 Errichtet worden

[Vpisni register podeželskih čevljarjev, ki so bili sprejeti v čevljarski ceh na Ptuju 1757-1811] (SI_ZAP/0223 CK-6)

Schuster

[Cehovska knjiga čevljarskega ceha v Ptaju 1759-1863] (SI_ZAP/0223 CK-7)

[Vpisna knjiga podeželskih mojstrov čevljarskega ceha v Ptaju 1811-1845]
(SI_ZAP/0223 CK-17)

[Cehovski red kovačev Ptuja, 1705]
(SI_ZAP/0436 CR-10)

Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL) – Enota Ljubljana:

Pekovski ceh Ljubljana, LJU-113, 1701-1826

(vajeniška knjiga 1743-1826, računska knjiga 1701-1723); 16. st. prvi podatki o pekovskem cehu, 1552 kruharna na Starem trgu; po 1661 20 pekovskih mojstrov v Ljubljani, 1809 ceh ukinjen;¹²

Rokavičarski ceh Ljubljana, LJU-112, 1724-1833

(privilegiji in normalije 1770-72, pogodbe in potrdila 1763-1803, izpiski iz krstnih knjig 1724-73, sodni proces med rokavičarskim in krznarskim cehom 1731-43, korespondenca 1741-1833, računi in potrdila 1741-92); v 15. st. omemba torbarjev (bili so tudi rokavičarji), 1652 omenjen prvi rokavičar, v 18. st. v mestu 3-4 rokavičarji (delali tudi torbe, mošnjičke, nahrbtnike, izdelke iz irhovine – spori s krznarji); 1809 ceh ukinjen;¹³

Usnjarski in čevljarski ceh Višnja Gora, GRO-46, 1573-1948

(cehovska pravila 1754, cehovske obravnave in volitve 1772-1808, evidenca članstva 1746-59, register 1759-1938, mojstri 1772-86, mojstri 1832-65, članstvo 1832-1915, pomočniki 1773-1829, vajenci 1772-1823, računovodstvo 1772-1879) – del fonda je v ARS kot AS 527!¹⁴

Sadnikarjeva zbirka Kamnik, KAM-105, 1300-1900

(cehovski dokumenti 1478-1818: pravila listine, diplome, korespondenca)¹⁵

ZAL – Enota Novo mesto:

Čevljarski in usnjarski ceh Novo mesto, NME-107, 1708-85

(pravila 1708, zapisniki, sprejemi)¹⁶

Usnjarski in čevljarski ceh Metlika, MET-14, 1851-1909

(pristojbine - prispevki)¹⁷

¹² Vodnik ZAL. Gradivo in razprave. 11. Ljubljana, 1992., str. 159.

¹³ Vodnik ZAL. Gradivo in razprave. 11. Ljubljana, 1992., str. 159.

¹⁴ Prav tam; str. 275.

¹⁵ Prav tam; str. 327.

¹⁶ Prav tam; str. 359.

¹⁷ Prav tam; str. 359.

ZAL – Enota Škofja Loka:¹⁸

Cehi Škofja Loka, ŠKL-128, 1659-1869

(prepovedi obrti, kupne pogodbe, spričevala)

Kovaški ceh Škofja Loka, ŠKL-126, 1568-1867

(ustan. sredi 15. st.; mojstrska, vajeniška knjiga, spisi)

Lončarski ceh Škofja Loka, ŠKL-124, 1522-1940

(ustan. 1511; evidenca članov, nakladna knjiga, računovodstvo,
2 urbarja)

Barvarski ceh Škofja Loka, ŠKL 128, 1827-31

(potni list, spričevalo)

Čevljarski ceh Škofja Loka, ŠKL-125, 1591-1930

(ustan. 1459; evidenca članov, urbarji, spisi)

Mesarski ceh Škofja Loka, ŠKL-128

(pravila 1659)

Pekovski ceh Škofja Loka, ŠKL-127, 1651-1783

(potrditve pravil, pravde, evidenca pomočnikov)

Arhiv Republike Slovenije:¹⁹

Barvarski ceh v Ljubljani, AS 502, 1660-1883

(2 cehovska reda: 1660, 1676; potrditve CR, mojstrske, pomočniške,
vajeniške, računske knjige, spričevala, korespondenca)

Barvarski ceh v Tržiču, AS 525, 1780, 1786

(2 pritožbi)

Ceh kosarjev in motikarjev v Tržiču, AS 526, 1719-1848

(2 cehovska reda: 1719, 1748 (prepis 1763), cehovska knjiga)

Ceh malih čolnarjev na Ljubljanici, AS 512, 1755-1836

(2 cehovska reda: 1755, 1771, pritožba)

Ceh steklarjev v Ljubljani, AS 515, 1697-1768

(cehovski red 1697, cehovske knjige)

Čevljarski ceh v Kranju, AS 497, 1743

(cehovski red)

Čevljarski ceh v Krškem, AS 500

(nedatiran koncept cehovskega reda)

Čevljarski ceh v Ljubljani, AS 503, 1707

(cehovski red)

Čevljarski ceh v Radljah, AS 520, 1683, 1747

(2 potrditvi cehovskega reda)

Čevljarski in usnjarski ceh v Višnji Gori, AS 527, 1566-1790

(register, blagajniška knjiga, dopisi; ceha sta bila od leta 1790 ločena)

¹⁸ Prav tam; str. 452.

¹⁹ Vodnik po fondih in zbirkah ARS. II. knjiga. Ljubljana, 1999., str. 236-252.

- Gostilničarski ceh v Kranju, AS 498, 1767-1869
(knjiga mojstrov, knjiga pomočnikov, spričevala, korespondenca)
- Irharski ceh v Ljubljani, AS 504, 1802-1862
(učna pisma, potrdila)
- Jermenarski ceh v Ljubljani, AS 505, 1720
(škofovska listina)
- Ključavničarski ceh v Celovcu, AS 490, 1754
(cehovski red)
- Ključavničarski ceh v Gradcu, AS 494, 1637, 1732
(cehovska reda)
- Ključavničarski ceh v Ljubljani, AS 506, 1527-1887
(knjige članov, zapisnikov, računske knjige, korespondenca)
- Klobučarski ceh v Ljubljani, AS 507, 1607-1830
(cehovski red, potrditvi pravil)
- Klobučarski ceh v Novem mestu, AS 518, 1635-1831
(cehovski red, učna pisma, korespondenca)
- Kovaški ceh v Višnji Gori, AS 528, 1512-1853
(ustanovno pismo, članske knjige, računski knjigi)
- Krojaški ceh v Ivniku, AS 493, 1839
(spričevalo)
- Krojaški ceh v Kranju, AS 499, 1660
(potrditev cehovskega reda)
- Krojaški ceh v Krškem, AS 501, 1399-1731
(bratovščinska knjiga)
- Krojaški ceh v Ljubljani, AS 509, 1662-1866
(članske knjige, računska knjiga, knjiga kazni)
- Krojaški ceh v Novem mestu, AS 519, 1776
(pogodba o združitvi s krojaškim cehom v Višnji Gori)
- Krojaški ceh v Radljah, AS 521, 1782-1839
(učna pisma)
- Krojaški ceh v Radovljici, AS 522, 1695
(potrditev pravil)
- Krojaški ceh v Vuzenici, AS 530, 1781
(mojstrsko pismo)
- Krznarski ceh v Ljubljani, AS 510, 1673, 1749
(2 cehovska reda)
- Lončarski ceh v Ljubljani, AS 511, 1722
(cehovski red)
- Lončarski ceh v Šentlenartu, AS 524, 1660-1830
(cehovska knjiga, 2 pismi)
- Mesarski ceh v Ljubljani, AS 513, 1751
(cehovski red)
- Milarski in svečarski ceh v Celovcu, AS 491, 1755
(cehovski red)

- Pasarski ceh v Ljubljani, AS 514, 1675-1854
(protokol, pravila, spisi)
- Pekovski ceh v Kamniku, AS 495, 1657, 1683
(2 cehovska reda)
- Sodarski ceh v Schwanenstadt, AS 523, 1856-1858
(protokol, nakladna knjiga)
- Strojarski ceh v Ljubljani, AS 516, 1718-1869
(2 cehovska reda, pomočniška pravila, registri članov, računska knjiga)
- Usnjarski ceh v Višnji Gori, AS 529, 1791-1860
(dopisi)
- Usnjarski in čevljarski ceh v Cerknici, AS 492, 1721-1800
(bratovščinska knjiga, spisi)
- Usnjarski in čevljarski ceh v Kostanjevici, AS 496, 1709-1760
(cehovski red, protokol, računska knjiga)
- Vrvarski ceh v Ljubljani, AS 517, 1676-1801
(cehovska knjiga, spričevalo)

Razen tega gradiva srečamo na Primorskem (npr. v Izoli) bratovščine s podobnim poslanstvom (zlasti versko, a tudi strokovno povezovalno funkcijo). Takšno gradivo je denimo najti v Pokrajinskem arhivu Koper (SI PAK KP 282 (Bratovščine v Izoli 1670-1940)).

Literatura:

Handwerksgenerale und Fundamentalpatent. Wien vom 16. November 1731. Vollständige Sammlung aller seit dem Jahre 1729 bis gegenwärtig ergangenen Generalien und Verordnungen für sämtliche Innungen und Zünfte In systematisch – chronologischer Ordnung. Verlage bei Johann Georg Gastl, Kunst- und Buchhändler in der Sattlergasse. Brünn, 1793.

<http://www.siranet.si/suchinfo.aspx>

Mlinarič, Jože. *Dokumenti mariborskih cehov.* Gradivo za zgodovino Maribora. XVIII. zvezek. PAM. Maribor, 1992.

Vodnik po fondih in zbirkah Arhiva Republike Slovenije. II. knjiga, Ljubljana 1999.

Vodnik po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva Maribor. Pokrajinski arhiv Maribor. Maribor, 2009.

Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva na Ptuju. Zgodovinski arhiv na Ptuju. Ptuj, 2009.

Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Gradivo in razprave. 11. Ljubljana, 1992.

Zöllner, Erich. *Geschichte Österreichs.* 8. Auflage. Verlag für Geschichte und Politik. Wien. R. Oldenbourg Verlag. München, 1990.

Žižek, Aleksander. *Rokodelci mojega mesta. Drobci iz delovanja celjskih cehov v času krepitve centralne deželnoknežje oblasti.* Zgodovinski arhiv Celje. Celje, 2000.

Žižek, Aleksander. *Skrivno življenje cehov. Cehi Celja, Maribora in Ptuja med letoma 1732 in 1859.* Zgodovinski arhiv Celje. Celje, 2012.

3. Otvoreni, interdisciplinarni i intersektorski pristup

Katarina HORVAT
Državni arhiv u Zagrebu

SURADNJA ARHIVISTA I ISTRAŽIVAČA – PRIMJERI DOBRE PRAKSE U DRŽAVNOM ARHIVU U ZAGREBU

Sažetak

U nastojanju da arhivsko gradivo učine što dostupnijim i atraktivnijim za potencijalne istraživače, arhivisti moraju slijediti trendove, osluškivati potrebe i želje te izlaziti u susret svojim korisnicima. U izlaganju će se prikazati suradnja između arhivista i istraživača na primjerima dobre prakse Državnog arhiva u Zagrebu, kao što su izdavanje tematskih vodiča, digitalizacija određenog dijela gradiva, održavanje tečajeva o načinu istraživanja u arhivu, izrada posebnih popisa arhivskog gradiva i njihovo objavlјivanje na službenoj internet stranici, sudjelovanje arhiva kao partnera u stručnim istraživačkim projektima. Rad će se osvrnuti i na povratnu informaciju o korisnosti ovih arhivskih pothvata.

Ključne riječi: Državni arhiv u Zagrebu, projekt, arhivist, istraživač

1. Projekti Državnoga arhiva u Zagrebu

Kako bi izašli u susret istraživačima, djelatnici Državnog arhiva u Zagrebu¹ proteklih su nekoliko godina proveli veći broj projekata kao što su posebna izdanja obavijesnih pomagala, predavanja arhivskih djelatnika, izložbe i drugo, a u ovome će tekstu biti opisani neki od njih.²

- Predavanja za rodoslovce.

Tijekom 2007. i 2008. održana su dva predavanja za rodoslovce.³ Prilikom ovih susreta prisutne smo rodoslovce upoznali s potencijalnim arhivskim izvorima i metodama istraživanja genealogije u našem arhivu. Za potrebe predavanja izrađen je depljan *Mali priručnik za istraživače – rodoslovce*, koji je i danas dostupan u čitaonici Državnog arhiva u Zagrebu.

¹ Ovaj tekst govori o proizvodima i uslugama arhivskih djelatnika koji rade na obradi arhivskog gradiva, prvenstveno obavijesnim pomagalima namijenjenima istraživačima (najčešće povijesti).

² Više o publikacijama u Državnom arhivu u Zagrebu vidi na <http://www.daz.hr/web/izdanja/> / [citirano: 2012-12-23]

U razdoblju od zadnjih nekoliko godina u Državnom arhivu u Zagrebu održano je i više predavanja o arhivima i arhivskom gradivu, namijenjenih učenicima i studentima te je postavljen i veći broj izložbi. Više o izložbama vidi na <http://www.daz.hr/web/galerija/izlozbe/skrnjica>, <http://www.daz.hr/web/galerija/izlozbe/100-godina-arhiva>, <http://www.daz.hr/web/galerija/izlozbe/kronika-ivana-persica-i-dr>. / [citirano: 2012-12-23]

³ Predavanja su održana na inicijativu Hrvatskoga rodoslovnog društva "Pavao Ritter Vitezović".

- Predavanja za studente povijesti.

U razdoblju 2007. – 2012. održano je nekoliko predavanja za studente povijesti na kojima smo im opisali osnovna obilježja arhiva kao ustanove te prikazali osnovne smjernice za istraživanja u arhivu.

Primijećeno je da su ovakvi susreti arhivskih djelatnika i (potencijalnih) korisnika uvijek bili dobrodošli ne samo za rođoslovce ili studente već i za arhivske djelatnike (u ovim slučajevima to su bili uglavnom djelatnici zaposleni na obradi gradiva) koji su tako dobili priliku da u neposrednome kontaktu saznaju više o interesima svojih korisnika kao i o problemima na koje nailaze u svome istraživanju.

Veći projekti za pomoć istraživačima su i posebna izdanja arhivskih obavijesnih pomagala Državnog arhiva u Zagrebu:

1. **Zagrebačka enciklopedija Ivana Ulčnika**, analitički inventarni popis raznih povijesno značajnih pojmova, uglavnom vezanih uz povijest Zagreba, poredanih abecednim redom, koji upućuju na pripadajuću bilješku, novinski isječak ili fotografiju, što ga čini vrlo preglednim i atraktivnim pomagalom za istraživače.⁴
2. **Vodič kroz fondove i zbirke Državnog arhiva u Zagrebu**, sv. 1.,⁵ pruža pregled cijelokupnog arhivskog fundusa Državnog arhiva u Zagrebu (sa stanjem krajem 2007. godine) kroz petnaest elemenata opisa. Uz Vodič su objavljena i pripadajuća abecedna kazala predmeta, osoba i mjesta te tematsko predmetno kazalo.⁶ Kazala olakšavaju pretraživanje prvog sveska Vodiča. Vodič kroz fondove i zbirke Državnog arhiva u Zagrebu, sv. 2, obuhvatio je dva elementa opisa izostavljena u prvom svesku: Dopunske izvore i Bibliografiju (za fondove i zbirke prikazane u prvom svesku) te cijelovite opise novih akvizicija pristiglih u Arhiv nakon 2007. godine.⁷
3. **Izvori za povijest zdravstva u Državnom arhivu u Zagrebu od sredine 19. do sredine 20. stoljeća**, 1. i 2. knjiga,⁸ tematski vodič koji uključuje cijelovite preglede svih fondova klase F. Zdravstvo i socijalne ustanove, kao i opis gradiva relevantnog za istraživanja povijesti zdravstva, koje se može naći kroz ostale fondove i zbirke.
4. **Izvori za povijest obitelji Jelačić u Državnom arhivu u Zagrebu**,⁹ tematski vodič koji, uz potpuni inventarni popis fonda HR-DAZG-825 Obitelj Jelačić daje

⁴ Horvat, Katarina; Topolovec Rozga, Mihaela, Molnar, Branka. *Zagrebačka enciklopedija Ivana Ulčnika*. Zagrebačko arhivističko društvo i Državni arhiv u Zagrebu. Zagreb, 2007. Ovdje se radi o inventarnom popisu zbirke koju je za života sakupio i sastavio Ivan Ulčnik. Više na <http://www.daz.hr/web/izdanja/79-zagrebacka-enciklopedija-ivana-ulcenika>. [citirano: 2012-12-22]

⁵ *Vodič kroz fondove i zbirke Državnog arhiva u Zagrebu*, sv. 1. Državni arhiv u Zagrebu. Zagreb, 2008. Više na <http://www.daz.hr/web/izdanja/76-vodic>. [citirano: 2012-12-22]

⁶ Više o tome vidi na <http://www.daz.hr/web/izdanja/77-kazala>. [citirano: 2012-12-22]

⁷ Više o tome vidi na <http://www.daz.hr/web/izdanja/137-vodic2-svezak>.

⁸ Horvat, Katarina; Molnar, Branka. *Izvori za povijest zdravstva u Državnom arhivu u Zagrebu od sredine 19. do sredine 20. stoljeća*, 1. i 2. knjiga. Državni arhiv u Zagrebu. Zagreb, 2011.
<http://www.daz.hr/web/izdanja/138-izvori-za-povijest-zdravstva-1> i
<http://www.daz.hr/web/izdanja/139-izvori-za-povijest-zdravstva-2>. [citirano: 2012-12-22]

⁹ Molnar, Branka, Horvat, Katarina; Gulić, Mirjana. *Izvori za povijest obitelji Jelačić u Državnom arhivu u Zagrebu*. Zagrebačko arhivističko društvo. Zagreb, 2012. Više o tome vidi <http://daz.hr/zad/izvori-za-povijest-obitelji-jelacic-u-drzavnome-arhivu-u-zagrebu/>. [citirano: 2012-12-22]

i pregled gradiva vezanog uz pojedine članove obitelji Jelačić, njihove posjede i druge nekretnine, kroz cijelokupan fundus Državnog arhiva u Zagrebu.

Navedeni tematski vodiči predstavljaju i pokušaj arhivista da usmjeri istraživače na cijelovitije pretraživanje arhivskog fundusa u svojim istraživanjima neovisno o kojoj se temi istraživanja radi, koristeći metodu analogije s pretragom po cijelokupnom fundusu, kakva je korištena u navedenim vodičima.

Značajan projekt je i **OLiVA – Online vodič Državnog arhiva u Zagrebu**¹⁰ (online izdanje Vodiča kroz fondove i zbirke sv. 1 i sv. 2, u kojem su kazala zamjenjena opcijom pretraživanja teksta *full text search*). OLiVA ima i mogućnost svakodnevnog ažuriranja podataka, tako da je ubrzo nakon svoje objave na internetu sadržavala novije podatke od tiskane verzije. OLiVA je osim cijelovitog pregleda arhivskog fundusa, obogaćena i dodatnim sadržajima pod rubrikom Izdvojeno, za koje smo pretpostavljali da će biti posebno zanimljivi istraživačima. To su sljedeći sadržaji:

1. Kazalo osoba¹¹
2. Kazalo župa čije se matične knjige pohranjene u Državnom arhivu u Zagrebu¹²
3. Shematizam katoličkih župa Zagrebačke nadbiskupije¹³
4. Popis matičnih knjiga u Državnom arhivu u Zagrebu (po dekanatima)¹⁴
5. Izvodi iz matičnih knjiga¹⁵

Državni arhiv u Zagrebu sudjelovao je kao partner u velikom projektu Muzeja grada Zagreba **Zagrebačka industrijska baština: povijest, stanje, perspektive**. Do sada su završene dvije faze ovog projekta: prva koja obuhvaća razdoblje 1862. - 1918. i druga koja obuhvaća razdoblje 1918. – 1945. Državni arhiv u Zagrebu pružio je pomoć pri istraživanju za potrebe realizacije studijskih izložbi *Modernizacija na periferiji Carstva: Zagrebačka industrijska baština 1862. - 1918. i Industrijski centar države: Zagrebačka industrijska baština 1918. - 1945.*¹⁶, a koje su bile okosnice prvih dviju etapa Projekta.

¹⁰ Online vodič dostupan je od studenoga 2008. na adresi: <http://www.daz.hr/vodic/>.

¹¹ Interni projekt arhivskih djelatnika zaposlenih u I. odjelu za obradu i sređivanje arhivskog gradiva Državnog arhiva u Zagrebu koji je započeo 2008., a nastao je prilikom kompilacije podataka o raznim osobama, do kojih su ti djelatnici došli pretraživanjem inventarnih popisa i istraživanjem arhivskoga gradiva. Sva imena upućuju na broj fonda i signaturu dokumenta unutar fonda (pismo, personalni dosje i dr.) u kojem se navedeno ime spominje. Više na: <http://www.daz.hr/vodic/izdvojeno/kazalo-osoba>.

¹² Abecedni popis župa čije se matične knjige čuvaju u Državnom arhivu u Zagrebu, s naznakom kojem dekanatu pripadaju. Više na: <http://www.daz.hr/vodic/izdvojeno/maticne-knjige/1210-kazalo-upa-ije-su-matice-knjige-pohranjene-u-dravnom-arhivu-u-zagrebu>.

¹³ Abecedni popis mjesta iz razdoblja 1868. - 1907. s naznakom kojom župi pripadaju. Popis je izrađen samo za mjesta čije se matice čuvaju u Državnom arhivu u Zagrebu. Više na: <http://www.daz.hr/vodic/izdvojeno/maticne-knjige/1209-shematizam-katolikih-upa-zagrebake-nadbiskupije>.

¹⁴ Analitički inventarni popis matičnih knjiga koje se čuvaju u Državnom arhivu u Zagrebu. Više na: <http://www.daz.hr/vodic/izdvojeno/maticne-knjige>.

¹⁵ Analitički popis izvoda iz matičnih knjiga koji se nalaze u Zbirci Arhivalija. Više na: <http://www.daz.hr/vodic/izdvojeno/maticne-knjige/1212-izvodi-iz-maticnih-knjiga>

¹⁶ Više na <http://www.mgz.hr/hr/izlozbe/modernizacija-na-periferiji-carstva-zagrebacka-industrijska-bastina-1862-1918,200.html>, <http://www.mgz.hr/hr/izlozbe/Industrijski%20centar%20dr%C5%BEave:%20zagreba%C4%8Dka%20industrijska%20ba%C5%A1tina%201918.-1945.,463.html>. Uz voditelja projekta, djelatnika

Planirana treća faza obuhvatiće razdoblje 1945. - 1991. Državni arhiv u Zagrebu bio je partner na pripremi izložbe *Industrijski centar države: zagrebačka industrijska baština 1918.-1945.* Dio posla kojeg su obavili djelatnici Državnog arhiva u Zagrebu odnosio se na pomoć pri izboru i pripremu gradiva relevantnog za istraživanje industrijske baštine iz cjelokupnog fundusa Arhiva. Između ostalog, rezultat ove suradnje je i velika količina digitaliziranog izabranog arhivskog gradiva koje će biti na raspolaganju novim istraživačima ove problematike.

Međutim, kako su na naše proizvode reagirali istraživači kojima su namijenjeni?

2. Kako pratimo interes korisnika?

2.1. Zahtjevi za korištenjem gradiva

Interes korisnika pratimo prvenstveno preko njihovih zahtjeva za korištenjem arhivskoga gradiva. Ti su zahtjevi vidljivi svim stručnim djelatnicima Državnog arhiva u Zagrebu preko interne elektroničke evidencije stranaka i zahtjeva - *Lectora*.¹⁷ Ova elektronička evidencija korisničkih zahtjeva (za korištenjem gradiva, za fotokopijama gradiva i dr.) daje mogućnost izrade statistika o korištenju gradiva, što uvelike može pomoći stručnim djelatnicima kod odlučivanja o dalnjoj obradi arhivskog gradiva.

Naravno, uvjet za točne statističke podatke o korištenju arhivskog gradiva su ispravno popunjene zahtjevnice od strane arhivskih djelatnika koji zahtjeve izrađuju i arhivskih djelatnika koji iste rješavaju (što potpuniji podaci o traženom gradivu i istraživačkoj temi, kao i točan broj i naziv fonda te signatura gradiva koje je pripremljeno).

Usporedbom broja zahtjeva za gradivom zdravstvenih ustanova¹⁸ iz 2011. i 2012. možemo vidjeti značajan porast potražnje za tim gradivom u 2012. godini. Godine 2011. bilo je svega sedam zahtjeva za tim gradivom, dok je 2012. godine bilo 35 zahtjeva za tim gradivom (od toga se 15 zahtjeva odnosilo na jednu stranku).

Ipak, povećanje broja zahtjeva ne mora nužno značiti i utjecaj novog obavijesnog pomagala, može se raditi i o nekom drugom čimbeniku (kao, na primjer, o trenutnoj zanimljivosti istraživačke teme, odnosno trendu u historiografiji).

Usporedba broja zahtjeva za korištenjem gradiva iz fonda Obitelj Jelačić prije i poslije objavljanja tematskog vodiča *Izvori za povijest obitelji Jelačić u Državnom arhivu u Zagrebu* ne pokazuje porast korištenja gradiva fonda Obitelj Jelačić nakon objave tematskog vodiča. Vodič je promoviran u lipnju 2012. Te je godine bilo ukupno šest zahtjeva za gradivom iz tog fonda, od kojih samo jedan nakon promocije Vodiča.

Muzeja grada Zagreba, na projektu je sudjelovalo i nekoliko istraživača – volontera, većinom studenata povijesti.

¹⁷ O Lectoru vidi: Molnar, Branka: *Lector: web aplikacija čitaonice Državnog arhiva u Zagrebu*. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. 7. zbornik referatov dopolnilnega izobraževanja s področja arhivistike, dokumentalistike in informatike v Radencih 2. - 4. aprila 2008. Pokrajinski arhiv Maribor, Maribor, 2008., str. 417–430.

¹⁸ Ovdje se radi samo o podacima za korištenje gradiva iz fondova podklase F.1. Zdravstvene ustanove i službe.

Sama činjenica da je za određeni fond (ili više njih) objavljeno novo obavijesno pomagalo ne mora nužno značiti i da je to obavijesno pomagalo dostupno svima koji bi za njega mogli biti zainteresirani, kao ni da su svi zainteresirani dobili informaciju o njegovu postojanju (ovo u velikoj mjeri ovisi o dobroj komunikaciji između arhiva i srodnih ustanova, prvenstveno arhiva, knjižnica i muzeja, kao i svih ostalih ustanova koje bi bile zainteresirane za objavljena obavijesna pomagala).

2.2. Online vodič Državnog arhiva u Zagrebu (OliVA)

Uz podatke o fondovima i zbirkama, Online vodič Državnog arhiva u Zagrebu daje i podatke o broju pregleda (*klikova*) na pojedini fond, zbirku ili dodatni sadržaj pod rubrikom Izdvojeno. Prema podacima od 19. studenoga 2012., najveći su broj pregleda imali sljedeći sadržaji:¹⁹

1. Shematizam katoličkih župa Zagrebačke nadbiskupije (4415)
2. Kazalo župa čije su matične knjige pohranjene u Državnom arhivu u Zagrebu (3207)
3. Obitelj Jelačić (3083)
4. Porezna uprava za grad Zagreb (2974)
5. Izvodi iz matičnih knjiga (2278)
6. Bolnica za zarazne bolesti u Zagrebu (2210)
7. Zakladna bolnica u Zagrebu (2037)
8. Obitelj Deželić (1996)
9. Skupština općine Velika Gorica (1993)
10. Bolnica milosrdnih sestara u Zagrebu (1926)

Vidljivo je da se među deset najpregledavnjih sadržaja nalaze spomenuti sadržaji koji su dodani online Vodiču (Shematizam župa, Kazalo župa i Izvodi iz matičnih knjiga) kao i nekoliko fondova čiji su opisi objavljeni u ranije spomenutim tematskim vodičima (Obitelj Jelačić, zatim nekoliko fondova zdravstvenih ustanova: Bolnica za zarazne bolesti u Zagrebu, Zakladna bolnica u Zagrebu, Bolnica milosrdnih sestara u Zagrebu). Velik su broj pregleda imali i neki drugi sadržaji kod kojih pregled nije skupni, nego je iskazan po manjim cjelinama (pojedina inicijalna slova prezimena kod Kazala osoba i pojedini dekanati kod pregleda matičnih knjiga).²⁰ Nažalost, nije bilježena statistika o broju pregleda ovih fondova prije objave tematskih vodiča.

¹⁹ Vodič je dostupan putem interneta od studenoga 2008. godine te u vrijeme pisanja ovoga članka većina fondova i zbirkama ima svega nekoliko stotina pregleda. Samo 40 fondova ima preko 1000 pregleda.

²⁰ Ti sadržaji nisu ušli u navedenu *top-listu* iako bi bili na vrhu kad bi se zbrojili svi pregledi po cjelinama.

Zanimljivo će biti pratiti povećanje pregleda prije i poslije objave budućih tematskih vodiča. Sigurno je da se u ponekim pregledima radilo o neizravnome pristupu stranicama Vodiča (na primjer, tražeći podatke o današnjoj Poreznoj upravi za grad Zagreb ili Bolnici za zarazne bolesti u Zagrebu).

U planu je postavljanje Google Analytics usluge na Online Vodič kako bi se ubuduće moglo pomnije pratiti na koji su način korisnici došli na Vodič i koliko su se na njemu zadržali. Na taj bi se način s većom sigurnošću moglo ustanoviti radi li se o posjetiteljima koji su ciljano tražili i našli sadržaje koje opisuje Vodič ili su samo slučajno otvorili neku od njemu pripadajućih stranica.

3. Anketa

Kako bi se donekle provjerila korisnost i razumljivost arhivskih obavijesnih pomagala, provedena je mala anketa među istraživačima u Državnom arhivu u Zagrebu. Anketa nije bila anonimna. Anketni upitnik s pitanjima u vezi s obavijesnim pomagalima i informiranjem stranaka u Arhivu osobno je uručen ili poslan e-mailom određenom broju istraživača od kojih su ga do 30. studenoga 2012. osmorica ispunila. Iako je anketni upitnik ispunio i jedan istraživač arhitekt, u obradu anketnih rezultata ušli su samo odgovori osmero istraživača raznih područja povijesti.

Anketa je na svako od pitanja nudila nekoliko odgovora koje su istraživači trebali zaokružiti (u slučaju da je bio samo jedan mogući odgovor) ili vrednovati ocjenom od 1 do 5 (kada je trebalo valorizirati ponuđene odgovore).

Zbog ovako malog uzorka, ova anketa može služiti samo kao neobvezujući orijentir za daljni rad na obradi gradiva, ali i kao početak istraživanja povratne informacije o obavijesnim pomagalima od strane istraživača u arhivima.

Rezultati ankete do 30. studenoga 2012. bili su sljedeći:

1. Na pitanje *Na koji način ste dobili informaciju o tome u kojem ćete arhivskom gradivu (fondu / zbirki) istraživati?*²¹ najviše su bodova dobili odgovori ovim redoslijedom:

od drugih stručnih djelatnika Državnog arhiva u Zagrebu (28)²²,
iz literature (25),
od djelatnika u Čitaonici Državnog arhiva u Zagrebu (23),
usmena informacija od drugog istraživača (19),
preko online Vodiča Državnog arhiva u Zagrebu (14).

²¹ Mogući odgovori, koje je sve trebalo ocijeniti ocjenom (bodovima) od 1 do 5, bili su sljedeći: a) *iz literature*, b) *usmena informacija od drugog istraživača*, c) *preko online Vodiča Državnog arhiva u Zagrebu*, d) *od djelatnika u Čitaonici Državnog arhiva u Zagrebu*, e) *od drugih stručnih djelatnika Državnog arhiva u Zagrebu* i f) *nešto drugo (što?)*. Kod ovog pitanja nisu uzeti u obzir odgovori dvojice ispitanika jer nisu ocijenili sve ponuđene odgovore, nego samo neke.

²² Ovo se može objasniti time da su svi anketirani u određenom razdoblju surađivali s autoricom ankete pa su od nje dobivali informacije o tome u kojim arhivskim fondovima / zbirkama da istražuju.

2. Na pitanje *Kako biste ocijenili razumljivost i korisnost obavijesnih pomagala Državnog arhiva u Zagrebu koja koristite za istraživanje?*²³ odgovoreno je kako slijedi:

*tematski vodič (npr. Izvori za povijest zdravstva u Državnom arhivu u Zagrebu, Izvori za povijest obitelji Jelačić u Državnom arhivu u Zagrebu) (33),
Vodič za fondove i zbirke Državnog arhiva u Zagrebu (knjiga) (29),
inventari novijeg datuma (28),
inventari starijeg datuma (24),
Vodič za fondove i zbirke Državnog arhiva u Zagrebu (online verzija) (24).*

3. Na pitanje *Smatrate li da su signature gradiva u inventarima jasno naznačene?*²⁴ petero ispitanih odgovorilo je *da*, jedan *ne*, a dvoje da su *ponekad* jasno naznačene.

4. Na pitanje *Znate li kako treba pravilno citirati pojedini dokument iz arhivskog fonda?*²⁵ troje je ispitanih odgovorilo *da*, dvoje *ne*, a troje da znaju *ponekad*.

5. Na pitanje *Razumijete li arhivističku terminologiju koja se koristi u opisu arhivskog fundusa? (termini kao što su: fond, zbirka, klasifikacija arhivskih fondova i zbirki, inventar, inventarni popis)*²⁶ dvoje ispitanika je odgovorilo *Razumijem sve*, troje *Razumijem uglavnom*, dvoje *Razumijem, ali povremeno bi mi dobro došlo objašnjenje*. Ni jedan ispitanik nije odgovorio *Uglavnom ne razumijem*.

6. Na pitanje *Na što biste htjeli da arhivisti obrate više pažnje prilikom izrade obavijesnih pomagala?*²⁷ najviše bodova dobio je odgovor:
na detaljniji opis sadržaja fonda (30), a zatim odgovori:
na detaljniji inventarni popis gradiva (29),
na detaljnije upućivanje na povezane fondove (dopunski izvori) (27),
na detaljniji opis u povijesnoj bilješci o stvaratelju fonda (istorijat ustanove / osobe / obitelji) (20).

²³ Mogući odgovori, koje je sve trebalo ocijeniti ocjenom od 1 do 5, bili su sljedeći: a) *inventari starijeg datuma*, b) *inventari novijeg datuma*, c) *tematski vodič* (npr. Izvori za povijest zdravstva u Državnom arhivu u Zagrebu, Izvori za povijest obitelji Jelačić u Državnom arhivu u Zagrebu), d) *Vodič za fondove i zbirke Državnog arhiva u Zagrebu (knjiga)*, e) *Vodič za fondove i zbirke Državnog arhiva u Zagrebu (online verzija)*. Ovdje treba uzeti s rezervom pojmove *inventari starijeg datuma* i *inventari novijeg datuma* jer su neprecizno određeni. Nije uzet u obzir odgovor jednog istraživača koji je ocijeno samo jedan ponuđeni odgovor.

²⁴ Mogući odgovori, od kojih je trebalo odabratи jedan, bili su a) *da*, b) *ne* i c) *ponekad*.

²⁵ Mogući odgovori, od kojih je trebalo odabratи jedan, bili su: a) *da*, b) *ne* i c) *ponekad*.

²⁶ Mogući odgovori, od kojih je trebalo odabratи jedan, bili su: a) *Razumijem sve*, b) *Razumijem uglavnom*, c) *Razumijem, ali povremeno bi mi dobro došlo objašnjenje* i d) *Uglavnom ne razumijem*. Jedan ispitanik nije odgovorio na ovo pitanje.

²⁷ Mogući odgovori koje je sve trebalo ocijeniti ocjenom od 1 do 5, bili su sljedeći: a) *na detaljniji opis u povijesnoj bilješci o stvaratelju fonda (istorijat ustanove / osobe / obitelji)*, b) *na detaljniji opis sadržaja fonda*, c) *na detaljnije upućivanje na povezane fondove (dopunski izvori)*, d) *na detaljniji inventarni popis gradiva* i e) *nešto drugo (što?)*. Više odgovora moglo je imati istu ocjenu. Dvoje ispitanika nije dalo ocjene svim odgovorima tako da njihovi odgovori nisu uzeti u obzir.)

7. Na pitanje *Na što biste (kao korisnik – istraživač) željeli da arhivisti usmjere svoj daljnji rad?*²⁸ najviše su bodova dobili sljedeći odgovori:

- na detaljnija obavijesna pomagala (34),*
- na izradu tematskih vodiča za pojedine istraživačke teme (32),*
- na objavljivanje što više obavijesnih pomagala na internetu (31).*

Najmanje bodova dobio je odgovor *na detaljnije konzultiranje sa strankama u čitaonici arhiva (24).*

Zaključak

Arhivisti moraju pratiti trendove u suvremenim istraživanja i truditi se da idu u korak s njima. Kvalitetnim radom na obradi i opisu gradiva arhivisti potiču nova istraživanja jer kvalitetnija i detaljnija obavijesna pomagala mogu značiti i veće korištenje opisanog arhivskog gradiva. Suradnja arhivista i istraživača te praćenje korisnosti arhivskih obavijesnih pomagala nužna je zbog povratne informaciju o korisnosti i razumljivosti tih obavijesnih pomagala. Potreba praćenja korisnosti naših obavijesnih pomagala i drugih projekata novi je element u težnji ka izvrsnosti u arhivskoj djelatnosti.

²⁸ Mogući odgovori koje je sve trebalo ocijeniti ocjenom od 1 do 5, bili su sljedeći: a) *na detaljnija obavijesna pomagala*, b) *na objavljivanje što više obavijesnih pomagala na internetu*, c) *na detaljnije konzultiranje sa strankama u čitaonici arhiva*, d) *na izradu tematskih vodiča za pojedine istraživačke teme* i e) *nešto drugo (što?)*. Jedan ispitanik nije dao ocjenu svim odgovorima tako da njegov odgovor nije uzet u obzir.

dr.sc. Željko DUGAC
Odsjek za povijest medicinskih znanosti HAZU

ARHIVISTI I POVJESNIČARI ZDRAVSTVA I MEDICINE: SURADNJA I NADOPUNJAVANJE

Sažetak

U ovom su prikazu iznesene neke do sada manje poznate činjenice o istraživanjima povijesti zdravstva i medicine početkom 20. stoljeća, koje je provodio povjesničar i arhivist Janko Barle (1869. - 1941.) te o jednoj novoj orijentaciji arhivista unutar Državnog arhiva u Zagrebu spram fondova vezanih uz zdravstvo i medicinu. Istraživanja interdisciplinarnih područja traže kompleksniju suradnju te širi uvid u arhivske fondove od uobičajenih povijesnih istraživanja. Istraživanja povijesti zdravstva i medicine u svojoj osnovi pripadaju istraživanjima za čije je provođenja potrebna suradnja šireg kruga stručnjaka, od općih povjesničara preko povjesničara medicine i zdravstva pa do povjesničara znanosti općenito. Kada je riječ o proučavanjima iz povijesti zdravstva i medicine, suradnja s arhivističkim stručnjacima od presudnoga je značaja. Iako je glavnina dokumenata koji se tiču zdravstva i medicine u najvećem broju slučajeva pohranjena u fondovima određenih zdravstvenih nadleštava, zdravstvenih ustanova, društava, udruženja i sl., za dublje i slojevitije istraživanje utjecaja zdravstvenih tema u društvu te, općenito, svakodnevnicu nezaobilazno je korištenje tematskih vodiča koji slojevito i sveobuhvatno predstavljaju tematsku skupinu i njezine poveznice.

Ključne riječi: arhivistika, tematski vodič, povijest zdravstva, povijest medicine, Janko Barle, Državni arhiv u Zagrebu

Uvod

Zanimanje arhivista i povjesničara za povijest zdravstva i medicine nije novo i ima u nas svoju tradiciju iako su istraživanja na tome području tijekom 20. stoljeća većinom bila vođena od strane liječnika. U ovome će prikazu iznijeti neke do sada manje poznate činjenice o istraživanjima povijesti zdravstva i medicine, koja je početkom 20. stoljeća provodio povjesničar i arhivist Janko Barle (1869. - 1941.) te o jednoj novoj orijentaciji arhivista Državnog arhiva u Zagrebu spram fondova vezanih uz zdravstvo i medicinu nakon više od sto godina od korištenja dokumenata iz povijesti zdravstva i medicine od strane Janka Barlea. Kao ravnatelj nadbiskupske pisarnice na Kaptolu te kaptolski kanonik Barle se susreo s brojnim dokumentima o zdravstvenim prilikama u prošlosti, posebice u gradu Zagrebu. Nakon njega su brojni istraživači koristili arhivske fondove vezane uz zdravstvo i povijest medicine, konačno, oblikovala se i sama povijest medicine kao struka, no sami zdravstveni fondovi do naših dana uglavnom nisu bili obrađeni, a ni prezentirani na istraživačima zadovoljavajući način.

Pionirski korak

Iako je uvriježeno mišljenje kako su naši povjesničari okrenuli svoje zanimanje od politike, ratova i diplomacije prema svakodnevnome životu i drugim temama tek u drugoj polovici ili čak pri kraju 20. stoljeća, potaknuti među ostalim, istraživačkim orijentacijama škole Annales¹ koja je imala značajan utjecaj i izvan Francuske, analiza razvoja istraživanja povijesti medicine daje dodatno saznanje. Naime, kao što je to bilo i na nekim drugim područjima, i ovdje su prije no što su se formirali neki novi i dominantni smjerovi u historiografiji, postojala istraživanja i istraživači koji se nisu obazirali na ustaljene smjerove te su radili na temama i materijalima koji nisu bili za to doba uobičajeni. Jedan je od takvih smjerova svakako proučavanje povijesti zdravstva i medicine. Kako je korištenje arhivskih fondova ključno u povijesnim znanostima tako je nužno i povijest zdravstva i medicine tražila isti alat.

U tome je smislu pionirski korak Janka Barlea, svećenika, muzikologa, folklorista, pisca, povjesničara i arhivista koji se početkom 20. stoljeća bavio poviješću zdravstva i medicine. On svoje rasprave iz područja povijesti zdravstva i medicine objavljuje već 1901. godine u Liječničkome vjesniku, glasilu hrvatskih liječnika.² U istome je glasilu sve do 30-ih godina 20. stoljeća objavljivao svoja povjesno medicinska istraživanja. Bio je svojevrstan kuriozitet da je jedan svećenik, povjesničar vičan arhivskim istraživanjima ušao u područje povijesti zdravstva i medicine te konačno objavio svoje rade u tadašnjem medicinskom glasilu. Barle istraživanja iz povijesti zdravstva i medicine ujedno postavlja kao jednakopravna ostalim povjesnim istraživanjima budući da je metodologija njegova rada obuhvaćala svu onu metodologiju koju je historiografska disciplina koristila i za druge teme, dakle prije svega analizu originalnih arhivskih izvora. Tako je Barle dao znanstveni kredibilitet jednoj povjesnoj grani koja u to doba još zapravo nije postojala. Njegova su pionirska istraživanja nedvojbeno utjecala na to da se polako oblikovala jasna znanstvena disciplina kojom će se u 20. stoljeću uglavnom baviti liječnici, često puta amateri i ljubitelji, ali s vremenom i oni kojima će to postati osnovna profesija. Tijekom 20. stoljeća su se sporadično tome

¹ Godine 1929. pokrenut je časopis *Annales d'Histoire Economique et Sociale*.

² Janko Barle 1901. godine objavljuje tekstove pod općim naslovom *O zdravstvu staroga Zagreba*, u kojima kroz osam nastavaka piše od bolnicama, ubožnicama, kupalištima, liječnicima i ljekarnicima (Barle, Janko. *O Zdravstvu starog Zagreba*. Liječnički vjesnik. 23. Zagreb, 1901., str: 163-167, 207-213, 248-252, 259-302, 344-351, 386-390, 435-440, 482-490.) Pod istim naslovom Barle i u sljedećem godištu Liječničkoga vjesnika iz 1902. godine donosi niz članaka u kojima nastavlja pisati o temama vezanim uz zdravstvena pravila i liječničke knjige, zatim o raznim toplicama (Topusko, Slavetić, Varaždinske, Daruvar, Lipik, Stubičke itd.), o načinima liječenja kod starih liječnika te o raznim bilješkama i, kako sam navodi, sitnicama na koje je naišao, primjerice o carskim rezovima i ujedu bijesnog psa. (Barle, Janko. *O Zdravstvu starog Zagreba*. Liječnički vjesnik. 24. Zagreb, 1902., str: 21-24, 54-57, 95-100, 137-140, 172-176.) U Liječničkome vjesniku iz 1903. Barle piše članak pod naslovom *Stare liječničke sjedoće* na osnovu petnaest dokumenata koje su izdali liječnici između 1800. i 1846. godine, a koji se uglavnom odnose na različite sudske procese. Nekoliko povjesnih crtica iz Varaždinskih toplica Barle objavljuje u istome glasilu 1904. godine (Janko, Barle. *Nekoliko povjesnih crtica iz Varaždinskih toplica sa slikom*. Liječnički vjesnik. 26. Zagreb, 1904., str. 322-328, 364-374.) U Liječničkome vjesniku iz 1906. Barle objavljuje članak o kugi u okolini Požege, a sljedeće 1907. godine objavljuje studiju o ranarnicima i ljekarnicima iz franjevačkoga reda. (Janko, Barle. *Kuga u požeškoj okolini god 1739*. Liječnički vjesnik. 28. Zagreb, 1906., str 386-387.; Janko, Barle. *Ranarnici i ljekarnici iz franjevačkog reda*. Liječnički vjesnik. 29. Zagreb, 1907., str. 8-14, 35-38, 66-69, 111-115.) U Liječničkome vjesniku 1931. godine Barle objavljuje članak *Nešto iz prošlosti zakladne bolnice u Zagrebu*. (Barle, Janko. *Nešto iz prošlosti zakladne bolnice u Zagrebu*. Liječnički vjesnik. 53. Zagreb, 1931., str. 319-337.) Za izradu navedenih članaka Barle se koristi izvornim arhivskim dokumentima iz Nadbiskupijskog arhiva, zagrebačkoga gradskog arhiva za koji navodi da se nalazi u to doba u Državnem arhivu u Zagrebu te iz arhiva tadašnjeg JAZU-a.

području priključivali i opći povjesničari da bi se do danas oblikovala jasna disciplina unutar historiografske struke koja je našla svoje mjesto u edukaciji povjesničara i s kojom se konačno povjesničari i bave.

Uz to što je javnosti prezentirao teme iz povijesti medicine i zdravstva kao zanimljive i pažnje vrijedne te ujedno utjecao i na stručno profiliranje jedne struke prema povijesti, Barle je zasigurno utjecao i na formiranje stavova o potrebi očuvanja i prikupljanja građe iz povijesti zdravstva i medicine te time arhivističkoj struci dao svojevrsni poticaj.

U vrijeme Barleova djelovanja, Zemaljski je arhiv (Hrvatski državni arhiv) vodio Emil Laszowski (1868. - 1949.) za kojega također možemo reći da je imao sklonost prema zdravstvenim temama. Prije studija prava Laszowski se okušao i na medicini u Gratzu. Laszowski je osim toga bio i autor nekoliko za povijest zdravstva i medicine zanimljivih radova objavljenih u Liječničkome vjesniku i Glasu apotekarstva.³ Suradnje arhivista i povjesno-medicinske struke je nedvojbeno bilo. O tome svjedoči i zahvala prvoga profesora povijesti medicine Luje Thallera (1891.- 1949.) iskazana u predgovoru *Povijesti medicine u Hrvatskoj i Slavoniji od godine 1770. do 1850.* upućena direktoru arbora g. Laszowskom za pomoć i mnoge savjete.⁴

Tematski vodič

Zanimljivo je za primijetiti kako je od Barleovih ranih radova pa do danas prošlo nešto više od sto godina i kako je sada, za razliku od Barleovog vremena, posve samostalna i formirana arhivistička znanost istoj temi posvetila pažnju sukladno vremenu i svome razvoju. Tako se od početka 20. stoljeća i doba povijesne arhivistike odnos prema dokumentu vezanom uz povijest zdravstva i medicine gradio i nadopunjavao da bi u ovome stoljeću dosegao novi oblik u predstavljanju dokumenta. Današnji izraz tog razvoja su svakako tematski vodiči koji s jedne strane korisniku arhivske građe daju potpunu informaciju o građi koja mu je na raspolaganju, a s druge strane prelaze okvir pomoćnoga sredstva u radu znanstvenika te na osnovu svoga sadržaja poprimaju karakter znanstvenoga djela unutar arhivističke znanosti.

U međuratnom se razdoblju povijest medicine oblikovala kao samostalna disciplina, prije svega zaslugom liječnika.⁵

³ Laszowski, Emil. *Uspomena na nepoznatog hrvatskog alkemistu.* Glas apotekarstva. 4. 7. Zagreb, 1922., str., 185-188; Laszowski, Emil. *Dr. Matija Križaj zemaljski liječnik u Zagrebu i njegova porodica.* Liječnički vjesnik. 65. 3. Zagreb, 1943., sr. 70-73; Laszowski, Emil. *Lječilište vodom kod sv. Žaveru.* Stari i novi Zagreb. 1. 2. Zagreb, 1925., 40-43; Laszowski, Emil. *Mineralno kupalište u Zagrebu kojeg se još sjećaju stariji Zagrebčani.* Jutarnji list. 25. 8950. Zagreb, 1936., str. 5; Laszowski, Emil. *Odredbe gradske protiv kuge g. 1646.* Omladina. 5. 10. Zagreb, 1922., str. 229; Laszowski, Emil. *Zagrebačka nadriiračara god. 1825.* Stari i novi Zagreb. 1. Zagreb, 1925., str. 3-4, 118-119; etc.

⁴ Thaller, Lujo. *Povijest medicine u Hrvatskoj i Slavoniji od godine 1770. do 1850.* Prestini. Karlovac, 1927.

⁵ Međuratno je razdoblje postavilo osnove brojim znanstvenim disciplinama pa tako i povijest medicine i zdravstva. U nas je 1927. godine Lujo Thaller imenovan prvim sveučilišnim profesorom, dvije godine kasnije 1929. je na Johns Hopkins sveučilištu u Baltimoreu osnovan Institut za povijest medicine kojeg od 1932. vodi jedan od najznačajnijih povjesničara medicine uopće Henry Sigerist. On zajedno s Lujom Thallerom i Andrijom Štamparom 1938. organizira međunarodni kongres za povijest medicine u tadašnjoj Kraljevini Jugoslaviji, a 1939. pokreće do danas najprestižniji časopis iz povijest medicine *Bulletin of the History of Medicine.* Dakle, iako je jedan od pionira povijesti medicine – Janko Barle bio svećenik i povjesničar, glavnina su istraživača bili liječnici i to od međuratnog doba kada su djelovali Lujo Thaler i Vladimir Bazala pa tako i nakon Drugog svjetskog rata kada djeluju liječnici - povjesničari

Tako internist, ali i doktor filozofije Lujo Thaller postaje prvi sveučilišni profesor povijesti medicine na Medicinskom fakultetu sveučilišta u Zagrebu. Svoj je radni vijek Thaller posvetio dokazivanju kako je povijest medicine znanost ravnopravna ostalim znanostima.⁶

Posve je jasno da je i arhivistika znanost budući da su se u drugoj polovici 20. stoljeća promijenile paradigme unutar same arhivske struke, ali i njezina praktična uloga. Prikupljanje, čuvanje i prezentiranje građe važne za znanost i općenito kulturu neminovno je imalo svoju evoluciju. Neminovalno je bilo da se od obavijesnih pomagala razvije čitav niz novih derivata koji su u svojoj složenosti poprimili potpuno nove kvalitativne i kvalitativne značajke, da se inkorporiraju novi informacijski mediji te da se, što je osobito značajno, proizvedu izvorna znanstveno-istraživačka djela.⁷

Korištenje arhivskih fondova dalo je kredibilitet jednoj novoj i mlađoj disciplini, kao što je to u prvoj polovici 20. stoljeća bila povijest medicine, da postane jasna i nedvojbena sastavnica golemoga korpusa historiografskih znanosti. S druge strane, na primjeru obrade i prezentiranja građe iz povijesti medicine i zdravstva arhivistika danas daje značajan doprinos razvoju same znanosti te istraživačima stavlja u ruke alat koji je u svojoj osnovi znanstveno-istraživačko djelo i kao takvo terminološki, metodološki, konačno i paradigmatski posve usklađeno sa supstratom koji generira.

Nova i proširena zanimanja istraživača rezultirala su i promjenom interesa za vrste izvora, prije svega za izvore koji se nekada nisu smatrali građom od osobita značenja, te za izvore koji nisu klasičnoga pisanog oblika. Tako različiti bolnički izvještaji, povijesti bolesti, izvještaji sanitarnih referenata, zdravstvenih prosvjetitelja, zatim vizualni materijali i medicinska efemera postaju zanimljivi za pisanje *malih povijesti* koje su dublje i plastičnije ušle u svakodnevnicu obična čovjeka koji se rađa, boluje, liječi, konačno umire. On više nije samo brojka u statističkom prikazu dobivena iz pregleda maticnih knjiga kao izvora koji je nekad isključivo dominirao svješću istraživača, već se zanimanje usmjerava na mnogo raznorodnije izvore iz kojih se ljušti življa i cjelovitija

medicine Lavoslav Glesinger, Mirko Dražena Grmek (proveo posebno zanimljiva istraživanja arhivskih dokumenata u Državnome arhivu u Zadru), Vladimir Dugački, Biserka Belicza, Nikola Korin, itd.

Dominantna uloga liječnika u povijesti medicine i zdravstva u drugoj polovici 20. stoljeća na neki je način obilježila strukturu istraživača, teme istraživanja i metodiku rada.

⁶ Glesinger, Lavoslav. *Prof. dr. Ljubo Thaller i počeci nastave povijesti medicine na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu*. Lječnički vjesnik. 10. Zagreb, 1978., str. 571-573. Belicza, Biserka. *Ljubo Ljudevit pl. Thaller (1891-1949), utemeljitelj i promotor povijesti medicine kao akademске discipline u Hrvatskoj*. Medicus. 7. 1998., str. 277-285.

⁷ U ranijoj je arhivskoj praksi bila prisutna usmjerenost pojedinih arhivista na neke grupe fondova, te arhivistima kao da nije bilo dovoljno biti "samo arhivist" već su se nastojali baviti pojedinim granama povijesti koja se mogla pisati temeljem njihovog proučavanja fondova koje su obrađivali. U toj je fazi često puta bilo prisutno nesnalaženje i svojevrsna izmješanost postupaka i metoda arhivista i znanstvenih istraživača te se gubila jasna profesionalna i stručna usmjerenost jer su arhivisti često nastojali pisati povijest istražujući fondove koje su sredivali i opisivali i pritom ponekad zanemarivali stručne poslove, a da se i ne spominje kako su ti isti fondovi za to vrijeme bili najčešće zatvoreni za ostale istraživače. Današnje doba traži posve drugačiji odnos. Uz to, posve se nametnula orijentiranost arhivista spram informacijskih znanosti i sukladno tome snalaženje u opisu svake vrste građe te pronalaženje novih i originalnih znanstveno-istraživačkih postupaka, različitih od postupaka istraživača koji koriste njihovu građu. (usp. Molnar, Branka. *Obrada i opis arhivskoga gradiva obiteljskih i osobnih fondova*. http://www.pokarhmb.si/fileadmin/www.pokarhmb.si/pdf_datoteke/Radenci2005/R-2005-MOLNAR.pdf; Molnar, Branka. *Primjena ISAD(G) standarda prilikom izrade inventara*. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja. 4. 1. Maribor, 2005, str. 382-387.).

slika. Ti će izvori reći kako se pristupa bolesniku, kako ga se liječi, kakav se instrumentarij koristi, ili u kako uređenoj čekaonici bolesnik čeka pregled, što čita iz zdravstvenih parola postavljenih po zidovima zdravstvenih ustanova, konačno kako je odjeveno osoblje koje se o njemu brine.⁸ Sve su to izazovi novih istraživanja na koje je znao odgovoriti Državni arhiv u Zagrebu koji je odlučio predstaviti izvore iz područja povijesti zdravstva i medicine u svoj slojevitosti i obilju mogućnosti.

Publikacije Izvori za povijest zdravstva u Državnom arhivu u Zagrebu od sredine 19. do sredine 20. stoljeća, knjiga 1 i 2⁹ su prvorazredni alati za istraživanje zdravstvene situacije u gradu Zagrebu, a poslijedično i šire, zagrebačkih medicinskih i socijalnih ustanova te za ono istančano istraživanje slojevitosti ljudske svakodnevice i male povijest jednoga bolesnika ili medicinskoga djelatnika.

U navedenim su publikacijama predstavljeni fondovi najznačajnijih zdravstvenih ustanova i službi u gradu Zagrebu (Zakladne bolnice, Bolnice milosrdnih sestara, Bolnice za zarazne bolesti, Kraljevske zemaljske ortopediske bolnice, Merkurova sanatorija, Gradskoga dječjeg ambulatorija i Školske poliklinike u Zagrebu) te fondovi socijalnih i zdravstveno-socijalnih ustanova (Centralnoga prihvatilišta za djecu, Dječjega doma Josipovac, Okružnoga ureda za osiguranje radnika, Prihvatališta za trahomatoznu djecu, Središnjeg ureda sestara pomoćnica i Uprave dječjih kolonija u Zagrebu). Dakle, predstavljena je sveobuhvatna konfiguracija zdravstvene službe od bolničke pa sve do preventivne i socijalne. Ujedno se istraživači usmjeravaju na ostale izvore koji sadrže relevantne spise iz područja uprave i javne službe, pravosuđa, odgoja i obrazovanja, znanosti, gospodarstva i bankarstva, društava, udruženja, te vlastelinskih, obiteljskih i osobnih arhivskih fondova. Svako pojedino poglavlje osim što opisuje sadržaj i strukturu fonda, predočuje i historijat stvaratelja gradiva, dakle prikaz povijesti ustanove ili službe čijim je djelovanjem nastala dokumentacija u sastavu fonda.¹⁰

Izvori za povijest zdravstva upućuju i na neprocjenjivo vrijedan vizualni materijal koji se čuva u Državnom arhivu u Zagrebu. Knjiga 2 je posebice posvećena toj vrsti izvora koji se, kako je već spomenuto, u suvremenim istraživanjima sve više cijene i koriste, što je jasno prepoznato te sukladno tome postavljeno kao jednakovrijedna sastavnica. Posebice je istraživačima korisna iznimno pregledno i znanstveno utemeljeno načinjena podjela tematskih skupina na: Zdravstvene i zdravstveno socijalne ustanove i službe: Arhitektura, Oprema i interijer, Osoblje, pacijenti i štićenici; zatim Bolesti, prevencija i edukacija, Ljekarništvo i Kupališta.

⁸ Usp: Dugac, Željko. *Kako biti čist i zdrav: zdravstveno prosvjećivanje u međuratnoj Hrvatskoj*. Srednja Europa. Zagreb, 2010.

⁹ Horvat, Katarina; Molnar, Branka. *Izvori za povijest zdravstva u Državnom arhivu u Zagrebu od sredine 19. do sredine 20. stoljeća, knjiga 1 i 2*. Državni arhiv u Zagrebu. Zagreb, 2011.

¹⁰ U razgovoru s kolegicom Brankom Molnar ikristalizirale su se moje predodžbe o ulozi arhivista u današnjem kontekstu znanstvenog istraživanja te sam između ostalog promijenio ustaljene predodžbe o brojnim problemima na tome području, između ostalog o radu na tzv. historijatu stvaratelja. U tome kontekstu historijat stvaratelja više nisam promatrao kao pisanje klasične znanstvene studije, kao što je to bilo ranije. On se oblikovao temeljem dokazanih činjenica koje iznose pregled povijesti, djelatnosti i ustroja određene jedinice, s ciljem da se uspostavi struktura fonda, odnosno rasporedi gradivo u fondu poštujući organske veze prilikom njegova nastajanja. Na taj je način historijat stvaratelja s jedne strane pružao jasniji uvid u samu temu, a sa druge otvorenije mogućnosti kritičnog istraživanja.

Ovaj pristup obradi i prezentaciji arhivske građe posve je kompatibilan logici znanstveno-istraživačkog rada te mu daje smislenu kvalitetu povezujući problematiku zdravstvene ustanove ne samo sa osnovnom medicinskom funkcijom već i s njezinim vizualnim identitetom. Bolest se povezuje s uvjetima života i socijalnom problematikom, konačno s promidžbom koja će dovesti do prevencije. Oblikujući dvije izdvojene kategorije – Ljekarništvo i Kupališta, istaknuta je ne samo znanstvena i medicinska nužnost tog izvora već i društvena slojevitost života grada.

Ono što je ne manje važno je i racionalizacija vremena koju daje ovakav oblik prezentacije gradiva. Dok istraživači povijesti zdravstva i medicine u brojnim drugim ustanovama lutaju među fondovima i troše vrijeme na lociranje dokumenata, u Državnome je arhivu u Zagrebu doista taj dio procesa znanstveno-istraživačkoga rada sveden na minimum s krajnjim ciljem jednostavnog dobivanja točno željenog dokumenta.¹¹

Zaključak

Od Barleovih arhivskih proučavanja povijesti zdravstva i medicine grada Zagreba pa do današnjih tematskih vodiča kroz zdravstvene su se fondove gradile nerazdvojne veze arhivista, općih povjesničara i povjesničara medicine, profilirale su se struke i istraživači i konačno nastajala značajna istraživanja. Od povjesne arhivistike i korištenja dokumenta u deskriptivne svrhe razvili su se novi pristupi dokumentu i njegovoj ulozi te su se proširili načini korištenja istog u različitim vrstama znanstvenih istraživanja. I dok su povjesničari koristili dokumente prije svega u sadržajnome smislu, arhivistička je znanost pronašla nove načine znanstvene obrade dokumenta. Izvori za povijest zdravstva u Državnom arhivu u Zagrebu su u tome smislu dali posve drugačije svjetlo na pitanje znanstveno-istraživačkoga rada arhivista. Oni su primjer kako pristupiti znanstvenom istraživanju unutar garbarta arhivske struke, ustanove i konačno arhivskoga fonda te osmislti dizajn istraživanja koji neće ući u sadržajni integritet dokumenta koji je uvijek najzanimljiviji i najvredniji za korisnika koji će doći (da možda iskoristim naziv sekundarnog istraživača, ako je arhivist onaj primarni), već će ga istražiti, oblikovati i predstaviti kao perfektan alat za dane/druge oblike znanstveno-istraživačkog rada.

¹¹ Važno je spomenuti još jedno pitanje vezano uz etiku znanstveno-istraživačkoga rada koje bi se moglo javiti u ovakvoj situaciji visoke transparentnosti arhivskih fondova koje nude tematski vodiči, te suverenog forsiranja racionalizacije vremena i širenja opsega publiciranja, sukladno tome i broja korisnika. Radi se dakle o pitanju – hoće li istraživači iskriviti valjanost tog novog dobrog arhivističkog alata te svoj rad svesti na korištenje samo onoga što je posebno istaknuto, zanemarujući širi kontekst?

4. Primjena novih komunikacijskih tehnologija

dr. Miroslav NOVAK
Pokrajinski arhiv Maribor

ARHIVISTIČNI PROBLEMI ZAJEMANJA PODATKOV V SODOBNE ARHIVSKE INFORMACIJSKE SISTEME

Izvleček

Arhivisti so skozi relativno dolgo obdobje strokovnih aktivnosti razvili uspešne metode in načine popisovanja arhivskega gradiva v tradicionalnem oz. "papirnem okolju" (popisi, inventarji, kartoteke, sezname itd.). Vedno pogosteje se pojavlja vprašanje, ali je ta logika uporabna tudi v elektronskem okolju. Znano je namreč, da se oblikovanje in uporaba informativnih pomagal v kompleksnih arhivskih informacijskih sistemih nekoliko spremeni, kar zahteva ustrezno odzivnost tudi arhivskih strokovnih delavcev. V prispevku bom skušal opozoriti na nekatere probleme in hkrati s tem tudi na rešitve v zvezi s popisovanjem arhivskega gradiva v okviru sodobnih arhivskih informacijskih sistemov.

Ključne besede: terminologija, standardizacija, popisovanje arhivskega gradiva, arhivski informacijski sistemi

1. Uvod

Skozi zgodovino poslovanja z dokumenti so bili razviti mnogi strokovni postopki, metode in prakse za upravljanje, ohranjanje in uporabo arhivskega gradiva. Osrednje entitete teh aktivnosti predstavljajo informativna pomagala, ki temeljijo na papirni in njej podobnih tehnologijah. Njihova skupna značilnost je ta da so **vsebinski metapodatki organizirani in obdelani na metodološko primerljiv način v skladu s tehnološkimi omejitvami**.

Stabilnost zaporedja vsebin in preglednost njihovih predstavitev, priročnost, robustnost, predvsem pa nizka potreba po energiji za njihovo ponovno reproduciranje predstavlja le nekaj dobrih lastnosti arhivskih pomagal v papirni obliki. Njihova največja pomanjkljivost pa je da le minimalno omogočajo poizvedovanje po polnem besedilu v obliki kazal; tehnološko napredne oblike organizacije vsebin, povezljivost vsebin itd. v tem kontekstu niso mogoče.

Uvajanje sodobnih informacijskih tehnologij v profesionalne arhivske ustanove se kaže na različne načine. Običajno se uresničuje kot vzpostavljanje in izgradnja bolj ali manj obsežnih podatkovnih zbirk, predvsem v segmentu popisovanja arhivskega gradiva. Glede na tehnološke, organizacijske in druge vire arhivskih ustanov so mnoge arhivske podatkovne zbirke vsaj v enem delu tudi dostopne preko spletja. To omogoča izvajanje neposrednih primerjav rešitev tako na tehnološkem kot tudi vsebinskem nivoju (prim.: Novak, 2007).

V javno dostopnih računalniško podprtih arhivskih informacijskih sistemih¹ moremo zaznati velike razlike že pri nezahtevnem poizvedovanju. Uporabnika lahko tako preseneti že dejstvo da razlike niso tako izrazite zaradi uporabljenih različnih tehnoloških rešitev. Običajno je pri teh sistemih na razpolago nezahteven iskalnik, kar omogoča izvajanje različnih osnovnih oz. pripravljalnih poizvedovanj. Veliko večji problem kot uporabniški vmesnik pa predstavlja dojemanje vsebin opisov popisnih enot arhivskega gradiva.

V tem kontekstu gotovo preseneča dejstvo da kljub standardom za popisovanje arhivskega gradiva obstajajo tako velike razlike med posameznimi opisi. Primerjava istovrstnih opisov v različnih sistemih pa pokaže na "razvito inovativnost" arhivskih strokovnih delavcev pri kreiranju zapisov. Ta pogosto ni prilagojena zakonitostim izgradnje velikih računalniško podatkovnih zbirk, ampak predvsem sistemom za predstavitev opisov popisnih enot v okviru papirnih tehnologij. Še več, predstavitev posameznih popisnih enot je izvedena na tak način, da so podatki na nivoju razumevanja posredovanih vsebin pogosto le pogojno uporabni. To pa pomeni, da tovrstni zapisi lahko postanejo informacije samo pod pogojem natančnega poznavanja arhivskega gradiva, zlasti pa ob podpori drugih klasičnih arhivskih informativnih pomagal ali neposredno pridobljenih informacij od pristojnih arhivskih strokovnih delavcev.

Drugo spoznanje v zvezi z uporabnostjo produktov arhivskega strokovnega dela pa je, da analiza problematičnih zapisov kaže na načelno skladnost s strokovnim standardom ISAD(g). To dejstvo ne zagotavlja nujno kvalitete samega produkta. Tako obstajajo zapisi, ki so z načelnega stališča skladni z mednarodnimi arhivskimi strokovnimi standardi, vendar niso zadovoljivo informativni ali so po svoji informativni vrednosti nelogični, celo zavajajoči. Njihova analiza kaže na precej globlje arhivske strokovne probleme, ki so povezani z zajemanjem podatkov o popisnih enotah vse od oblikovanja signature, naslova, določanja nivoja pa do oblikovanja izvlečka vsebine popisne enote, arhivske strokovne terminologije in še bi lahko naštevali. Na drugi strani pa so znani zapisi, ki niso popolnoma skladni z zgoraj omenjenim standardom, ampak npr. z nacionalnim standardom, vendarle zagotavljajo uporabniku visoke informacijske potenciale. Pri tem velja še ena ugotovitev, da tisti arhivski informacijski sistemi, ki so oblikovani po vzoru knjižničnih informacijskih sistemov in implementirajo določena strokovna pravila zajemanja podatkov, generirajo veliko kvalitetnejše, predvsem pa uporabniško razumljivejše opise arhivskih enot kot tisti, ki temeljijo na obstoječi, predvsem "interni" evropski praksi popisovanja arhivskega gradiva.

2. Problemi

Znano je, da partikularizem in subjektivizacija rešitev na področju temeljnih segmentov arhivskega informacijskega sistema delujeta nanj entropično, kar na dolgo dobo nikakor ni sprejemuljivo. Prav zato lahko iz zgornjih izhodišč povzamemo naslednje arhivistične probleme zajemanja podatkov v sodobnih arhivskih informacijskih sistemih:

¹ Obravnavani sistemi so na razpolago na spletni strani z naslovom Izbrani tuji arhivski informacijski sistemi. S spletnne strani <http://www.siranet.si//povezave.htm> [sneto 20. 11. 2012.]

- Problem **kodificiranega razumevanja osnovnih arhivskih strokovnih pojmov** v različnih arhivskih strokovnih skupinah in tudi med generacijami. Tipičen takšen problem se pojavlja že z razumevanjem pojma "arhivsko popisovanje". Analiza rezultatov arhivskega strokovnega dela v segmentu popisovanja namreč pokaže mnoge odklone in le redki so tisti opisi arhivskih vsebin, ki so skladni z definicijo v standardu ISADg2. V tej zvezi je potrebno izpostaviti, da je odprtih še veliko drugih temeljnih arhivskih strokovnih terminov znotraj stroke, ki jih je potrebno redefinirati. Ob tem je potrebno preveriti tudi njihove opredelitve v odnosu do že uveljavljene uporabe na področju bibliotekarstva, muzealstva, dokumentalistike itd.
- Drugi relativno velik arhivski strokovni problem se pojavlja pri **oblikovanju nivojev popisovanja arhivskega gradiva**. Pomanjanje ustreznih metod in postopkov vodi do subjektivnega reševanja problemov njihovega oblikovanja (Novak, 2012b). Tako na videz akademska razprava v zvezi z opredeljevanjem nivojev popisovanja postane zelo konkretna v postopkih razvrščanja opisov glede na pozicije popisnih enot v strukturi ter preverjanja zaporedja opisov istega nivoja in s tem povezanega linearne razvrščanja.
- Tretji relativno velik arhivski strokovni problem predstavlja **oblikovanje signature** popisne enote. Ta je v skladu s standardom opredeljena dokaj ohlapno. Hkrati s tem pa je tudi obvezen element opisa popisne enote. Analiza pojavnih oblik signatur pokaže velika odstopanja od standardnih zahtev. Obstajajo celo sistemi ali deli sistemov, v katerih je popolnoma ignorirana uporaba kakršnih koli signatur (prim.: Novak, 2012a).

Signatura igra pomembno vlogo v sistemu prikazovanja pseudolinearizirane strukture in obvladovanja linearne zaporedja zapisov znotraj nivoja popisnih enot ter nenazadnje določanja horizonta nivoja popisovanja v strukturi. V sistemu služi tudi kot referenčna vrednost mnogim sistemskim vrednostim, npr. številu zapisov določenega nivoja, numerični vrednosti določanja strukture zapisa, poimenovanju z zapisom povezanih datotek ali drugih logičnih informacijskih celot znotraj sistema ali v zunanjih virih itd. Signatura brez dvoma predstavlja element in temelj zagotavljanja provenienčnega principa in principa prvočne ureditve znotraj arhivskih informacijskih sistemov. To funkcijo ima ne glede na to, ali je predmet arhivske strokovne obdelave arhivsko gradivo v fizični ali elektronski obliki.

V zvezi z oblikovanjem signature skladno s standardom je potrebno dosledno uveljavljati njihove domensko orientirane pojavnne oblike.

- Četrти problem predstavlja **oblikovanje naslovov** popisnih enot in s tem povezanih vsebin izvlečkov dokumentov (prim.: Zajšek, 2012). Ta ne odpira zgolj pragmatičnih in semantičnih, ampak tudi velike sintaktične probleme. Ti namreč izhajajo na eni strani iz zahtev in potreb uporabnikov po razumevanju in relevantnem dojemanju opisanih vsebin arhivskega gradiva, hkrati pa tudi iz logike delovanja računalniško podrtih podatkovnih zbirk, kjer je potrebno zagotavljati relevantne možnosti razvrščanja vključno z obvladovanjem zaporedja ter s tem ugotavljanja konsistence celotnega opisa. Uveljavljanje novih metod oblikovanja naslovov popisnih enot ter izdelava primerov oblikovanja naslovov glede na pojavnne oblike in vsebine arhivskega gradiva predstavlja osnovo uspešne izgradnje kompleksnih arhivskih informacijskih sistemov.

- Peti obsežen arhivski strokovni problem pa predstavlja **problem sistemizacije, oblikovanja, uporabe in upravljanja normativnih vsebin**, ki so povezane s popisnimi enotami (prim.: Šauperl, Semlič-Rajh, 2012). Arhivski strokovni izzivi s tega področja so raznovrstni in mnogi segajo daleč izven splošno določenega arhivskega strokovnega področja. Nanašajo se na celotno paleto družbenih aktivnosti in stanj ter s tem povezanih lokacij in oseb, korporacij in družin, ki so povezane z nastankom, hrambo in uporabo arhivskega gradiva. Pri tem seveda ne gre samo za ugotavljanje posameznih zgoraj opredeljenih entitet, ampak predvsem za razumevanje in natančno vzpostavljanje njihovih horizontalnih, vertikalnih, družinskih, poslovnih, sodnih, upravnih, gospodarskih in mnogih drugih relacij, kar omogoča sledenje miselnemu in raziskovalnemu procesu uporabnika arhivskega gradiva.

Zgoraj izpostavljeni problemi se v različnih arhivskih informacijskih sistemih pojavljajo z različno intenziteto. Kot taki imajo tudi različen vpliv na razumevanje posredovanih opisov arhivskega gradiva.

Posebno poglavje v tem kontekstu gotovo predstavlja interakcija med uporabniki in pristojnimi arhivskimi ustanovami ali pristojnimi arhivskimi strokovnimi delavci. Tega zaradi kompleksnosti v nadaljevanju ne bomo obravnavali. Njegove dimenzije pa je mogoče zaslutiti v prispevkih J. Kemperja (Kemper, 2011), N. Gostenčnik (Gostenčnik, 2012) in drugih, ki opredeljujejo WEB2okolje skozi prizmo arhivske teorije in prakse.

Na drugi strani pa je potrebno strokovno zelo poglobljeno obravnavati relacije med opisi arhivskega gradiva in njihovimi pojavnimi oblikami v elektronskem okolju. Pri tem gre s stališča popisovanja tudi za probleme, s katerimi nas soočajo strokovnjaki v zvezi določanjem in upravljanjem formatov zapisov za dolgoročno hrambo. Ti opozarjajo na njihovo relativno nestabilnost v času in prostoru (prim.: Hajnik, 2012). Vprašanje je torej, kakšno naj bo stališče arhivistov popisovalcev do tega fenomena, še posebej v primerih, ko bodo ob novem formatu ohranjeni tudi njihovi predhodniki. To zelo ozko specializirano vprašanje odpira pomembna vprašanja v zvezi s popisovanjem arhivskih vsebin. Med njimi naj izpostavimo le, kako in na kakšen način je potrebno oblikovati opise popisnih enot, da bodo ti relevantni skozi daljše časovno obdobje. **Katere metode arhivskega strokovnega dela je potrebno še razviti? Kakšne probleme je mogoče pri tem pričakovati?**

Trenutni odgovori na ta vprašanja temeljijo v arhivski stroki še vse preveč na ad hoc rešitvah za posamezne arhivske fonde in zbirke ali tipe gradiva, ne pa za sistemske celote. Prav zaradi tega v arhivski strokovni literaturi pogrešamo poglobljene teoretične raziskave in usmeritve, četudi so te le na nivoju pilotnih projektov (prim.: Molnar, 2005) ali projektov, ki so omejeni le na določen nivo popisovanja arhivskega gradiva (prim.: Cvelfar, 2011).

Kljub temu, da so opisi popisnih enot arhivskega gradiva intelektualna storitev, jih je potrebno obravnavati skozi različne modele. Eden od njih je **model "komunikacijskega kanala"** (prim.: Novak, 2011a). Ta nam služi za razumevanje delovanja mehanizmov opisov popisnih enot kot entitet sporočanja relevantnih informacij. V tej komunikaciji sodeluje arhivski strokovni delavec, ki je strokovno obdelal in uredil ter popsal popisno enoto arhivskega gradiva ter uporabnik vsebine te popisne enote.

Drugi model, ki ga je mogoče uporabiti za razumevanje načinov nastajanja opisa popisne enote, preverjanja njegove konsistence relevantnosti, celovitosti itd., pa je **model "proizvoda"**. Brez dvoma lahko ugotovimo, da opis katere koli popisne enote predstavlja neposredni produkt strokovnega in intelektualnega dela arhivskih strokovnih delavcev. Prav tako je znano, da morajo biti produkti iste vrste med seboj primerljivi. To pa pomeni, da je potrebno definirati različne parametre, predvsem pa opredeliti vsebino in mikro postopke izdelave tipičnega produkta arhivskega strokovnega dela ter se dogovoriti za ustrezno strokovno terminologijo.

Če gledamo na opise popisnih enot kot na produkte arhivskega strokovnega in intelektualnega dela arhivskih delavcev, potem lahko opredelimo naslednje probleme zajemanja podatkov v arhivske informacijske sisteme:

- Enostavno prenašanje metod in načinov dela iz papirne in njej podobnih tehnologij v računalniško podprte arhivske informacijske sisteme **deluje** na slednje **entropično**, kar pomeni, da so tovrstni sistemi podvrženi hitrim postopkom razkroja.
- Velike vplive na celoten sistem ima tudi **pomanjkanje točk konsistentnosti** znotraj posameznih podatkovnih struktur kot tudi med njimi. Implementacija tovrstnih točk predstavlja pomemben element zaupanja v vsebine podatkovne zbirke.
- **Pomanjkanje sistemске podpore pravopisu ob zajemanju podatkov** niža kvaliteto in uporabnost same podatkovne zbirke. Ta se pri poizvedovanju kaže kot potencialno zmanjšanje zadetkov, s tem se tudi niža praktična uporabnost in verodostojnost samega sistema.
- **Ustrezna predstavitev in uporaba podatkovnega tipa "datum"** predstavlja pomemben element konsistentnosti celotne podatkovne zbirke. Ta mora delovati kot "datum" in ne kot "numerično zaporedje znakov".
- **Preverjanje linearne zaporedja** predstavlja osnovo hitrega dostopanja do posameznih opisov, hkrati pa tudi potrebno izhodišče zagotavljanja javne vere podatkovne zbirke. Njihovo neupoštevanje vodi v dvome in s tem v skrajnosti do neuporabnosti celotne podatkovne zbirke.
- **Preverjanje pod- in nadrejenosti elementov** omogoča pravilno umeščanje posameznih opisov popisnih enot v strukturi celotnega popisa in s tem tudi v strukturi celotne podatkovne zbirke. Njihovo neupoštevanje vodi do nerazumevanja tovrstnih relacij in s tem do velikih težav v semantičnem in pragmatičnem segmentu delovanja tovrstnih informacijskih sistemov.
- **Preverjanje ustreznosti vsebine opisa popisne enote** predstavlja temeljni pragmatični vidik uporabnosti podatkovne zbirke. Odsotnost ali le delna implementacija te entitete vzbudi dvom v celoten projekt popisovanja arhivskega gradiva ne glede na to, ali ga izvajamo s pomočjo papirne ali njej podobnih tehnologij ali v relacijskih ali drugih tipih računalniško podprtih podatkovnih zbirk.

3. Terminologija

Med dejavnike, ki opredeljujejo kvaliteto opisov popisnih enot, prištevamo tudi terminologijo. Osnovno izhodišče zahteve po usklajeni terminologiji ni v "prisilnem" uveljavljanju novih pojmov, še posebej za tiste primere, ko arhivski strokovni pojmi že obstajajo. Znano je namreč, da so problemi, vezani na terminološke rešitve, zelo kompleksni in jih je mogoče sistematično obravnavati le skozi konsistentno in stalno delo ustrezne skupine strokovnjakov (prim.: Topolovec, 2011). V tem kontekstu ne presenečajo ideje o vzpostavitvi širše interdisciplinarne koalicije z bibliotekarji in muzealci za reševanje obsežnih problemov s področja arhivske teorije in prakse (prim.: Alibašić, 2011). Gotovo bi lahko na ta način rešili mnoge terminološke zagate, ki so se razvile skozi čas zaradi nezadostnega interdisciplinarnega sodelovanja med strokami, ki obravnavajo enake ali podobne strokovne probleme (prim.: Novak, 2011c).

Če pa se osredotočimo le na arhivsko stroko, pa zaznamo v zvezi z arhivsko strokovno terminologijo mnogo globlje probleme, kot se zdi na prvi pogled. Že na slovenskem nacionalnem nivoju moremo zaznati razlike v razumevanju osnovnih arhivskih strokovnih pojmov (prim.: Semlič-Rajh, Novak, 2011). Kompleksnost obstoječih problemov zajemanja podatkov o arhivskem gradivu pa izhaja tudi iz medgeneracijskih razlik razumevanja posameznih pojmov. Primerjava nekaj osnovnih arhivskih strokovnih pojmov pokaže velike razlike med teorijo in prakso. Tipičen takšen primer predstavlja pojem popisovanje oz. angl. *Archival description*. Tega razumemo in dojemamo v arhivski stroki zelo različno. Ugotovitev lahko dokažemo z nezahtevno primerjavo produktov arhivskega strokovnega dela oziroma opisov popisnih enot že znotraj posameznega arhivskega informacijskega sistema, kaj šele na podlagi primerjav med njimi.

Standard ISADg2 pojem opredeljuje kot... *creation of an accurate representation of a unit of description and its component parts, if any, by capturing, analyzing, organizing and recording information that serves to identify, manage, locate and explain archival materials and the context and records systems which produced it. This term also describes the products of the process.* (ISADg2, str. 10).

Podbne rezultate najdemo tudi pri drugih definicijah. Primerjava med izvedenimi prevodi arhivskih strokovnih standardov, ki so dosegljivi v mnogih svetovnih in tudi evropskih jezikih, kaže zanimivo sliko. Tako so npr. nivoji popisov identično prevedeni v različnih nacionalnih prevodih. Če pa pogledamo njihovo implementacijo v arhivskih informacijskih sistemih, pa moremo zaznati velika odstopanja od rešitev, ki jih ponuja standard ISADg2 (prim.: Novak, 2012b). Take interpretacije imajo obsežne posledice. V praksi se dva arhivista teoretično ne moreta več sporazumeti, o čem natančno govorita, ko se pogovarjata o popisovanju arhivskega gradiva.

Znano je, da "produkta" arhivskega strokovnega dela – opisa popisne enote – po sedanjem splošnem dojemanju postopka popisovanja ne moremo uresničevati na "industrijski način", ampak le na "manufakturni", pa še tega je mogoče proizvesti le v okviru določenih "cehov" oz. v ozko zaprtih arhivskih informacijskih sistemih. Druga značilnost "proizvodnje" popisovanja na obstoječi način pa je njegova omejenost, saj je mogoče na ta način zajeti le relativno majhne količine podatkov.

Podborno velja še za nekaj arhivskih strokovnih pojmov. Tako najvišji ali osnovni nivo popisovanja arhivskega gradiva predstavlja **nivo popisa fond** (angl. *fonds*). Ta je opredeljen z entitetom arhivske strokovne obravnave "fond" in je definiran kot ... *the*

whole of the records, regardless of form or medium, organically created and/or accumulated and used by a particular person, family, or corporate body in the course of that creator's activities and functions ((ISADg2, str. 10). Dokaj jasne opredelitve arhivskega fonda kljub znamen kriterijem (prim.: Semlič 2010) v praksi ni vedno enostavno implementirati.

Drugi problem pri opredeljevanju nivoja fonda se pojavi z arhivskimi zbirkami. Te predstavljajo v arhivskih informacijskih sistemih, zgrajenih na osnovi standarda ISAD(g), svojevrstno "strokovno nedoslednost". Znano je, da arhivsko gradivo, zbrano na podlagi provenienčnega principa, označujemo s pojmom "arhivski fond" in celoto tega gradiva opišemo na "nivoju popisa fond". V tej zvezi se pojavi problem opredeljevanja nivoja popisa tistega gradiva, ki ga opredeljujemo kot "arhivska zbirka". To nastane na podlagi pertinenčnega principa in bi zato bilo po analogiji na arhivski fond za pričakovati še "**nivo popisa arhivska zbirka**".

Tretji teoretični in tudi praktični problem predstavlja definicija osebnih fondov in s tem povezanih opredelitev posameznih nivojev popisov. Vprašanje, ki se pri tem postavlja, je tudi, ali lahko dodelimo v procesu arhivskega urejevalnega dela posameznemu osebnemu fondu "nivo podfond" in pri tem upoštevamo princip provenience, če vemo, da je večina osebnih fondov dejansko nastala na podlagi pertinenčnega principa.

Nivo popisa podfond (angl. *subfonds*) temelji na opredeljevanju vsebine pojma podfond. Podfond kot entiteta arhivskega strokovnega dela je opredeljen na podlagi organizacijske strukture ustvarjalca in konteksta nastanka njegovega arhivskega gradiva. Podfond je definiran kot... *a subdivision of a fonds containing a body of related records corresponding to administrative subdivisions in the originating agency or organization or, when that is not possible, to geographical, chronological, functional, or similar groupings of the material itself. When the creating body has a complex hierarchical structure, each sub-fonds has as many subordinate sub-fonds as are necessary to reflect the levels of the hierarchical structure of the primary subordinate administrative unit* (ISADg2, str. 11). Pri tem je pomembno, da se opredeljene celote podfondov obravnava v skladu s provenienčnim principom. Prav zaradi tega nivoja popisa podfond ne smemo zamenjati z nivojem popisa "serija" ali "podserija".

Ekvivalent za arhivsko gradivo, ki je zbrano na podlagi pertinenčnega principa in bi bilo opredeljeno kot "podzbirka", ni uveljavljen. Analiza nižjih nivojev namreč pokaže, da pojmu "podzbirka" dejansko ustreza pojem "serija". Zaradi uporabe pertinenčnega principa zbiranja gradiva nivoja "podfond" ne moremo uporabiti, saj je ta lahko uporabljen izključno za gradivo, ki je bilo zbrano na podlagi provenienčnega principa.

Nivo popisa serija (angl. *series*) temelji na opredelitvi vsebine pojma serija. Ta je kot entiteta arhivskega strokovnega dela opredeljena na podlagi sistema odlaganja gradiva pri ustvarjalcih in na podlagi kriterija, ki opredeljuje določeno pojavno obliko sestavnih delov serije. V standardu je opredeljena kot ...*documents arranged in accordance with a filing system or maintained as a unit because they result from the same accumulation or filing process, or the same activity; have a particular form; or because of some other relationship arising out of their creation, receipt, or use. A series is also known as a records series* (ISADg2, str. 10).

Serija je tako neposredno logično povezana s skupino klasifikacijskih znakov v sistemih pisarniškega poslovanja. Seriji podrejeni nivo popisa "podserije" (angl. *subseries*) je opredeljen na enak način kot nivo popisa serija, le da je podserija vedno podrejena seriji in je neposredno logično vsebinsko povezana s posameznim klasifikacijskim znakom v okviru natančno določenega oz. veljavnega klasifikacijskega načrta. Ker se vsebine skupin in klasifikacijskih znakov pri ustvarjalcu skozi čas spreminja, je

potrebno to upoštevati pri opredeljevanju nivoja popisa serija oz. podserija. Logična rešitev je, da se vsaka vsebinska sprememba klasifikacijskega načrta odraža kot posebna serija, s potrebnimi vsebinskimi metapodatki, ki jasno določajo unikatnost vsebine posameznega nivoja.

Naslov serije oz. podserije je potrebno opredeliti glede na skupne oz. posamezne klasifikacijske znake, ga pa v skladu s pravili izdelave naslova dodatno omejiti s časovnim obdobjem veljavnosti opredeljene skupine ali posameznega klasifikacijskega znaka pri ustvarjalu.

Če ustvarjalec arhivskega fonda ni imel uvedenega klasifikacijskega načrta, mora pristojni arhivist v procesu urejevalnega dela izgraditi sistem serij in podserij. Pri tem naj bodo kriteriji oblikovanja posameznih serij in podserij prvenstveno vsebinske, organizacijske, zemljepisne ali časovne narave in šele nato pojavnne oblike dokumentov, ki sestavljajo serijo ali podserijo.

Nivo popisa zadeva (angl. *file*) temelji na opredelitvi vsebin pojmov spis, zadeva, dosje. V slovenski arhivski terminologiji je opredeljena **tudi kot združeni dokumenti**. V standardu je opredeljena kot ... *organized unit of documents grouped together either for current use by the creator or in the process of archival arrangement, because they relate to the same subject, activity, or transaction. A file is usually the basic unit within a record series* (ISADg2, str. 10).

Terminološko vprašanje, ki je povezano z opredeljevanjem nivojem popisa *file* in ga različno prevajamo, postaja vedno večji problem. Ta se veča v kontekstu elektronskega arhiviranja. Ne glede na to, da ga različno prevajamo in opredeljujemo, obstaja neposredna povezava med najnižjim nivojem popisa dokumentarnega oz. arhivskega gradiva pri ustvarjalu in s tem posledično tudi arhivskim strokovnim delom na arhivskem gradivu. V Sloveniji izvedena terminološka rešitev ni ustrezna, saj uvajanje pojma "združeni dokumenti" ne odraža vsebinskega, ampak pojavnih poudarek določeni entiteti arhivskega gradiva.

Lepljenka "*nivo popisa spis/zadeva/dosje/*" pa se preveč ukvarja s terminološkimi rešitvami upoštevanja pojavnosti entitete *file* pri različnih tipih ustvarjalcev, predvsem s področja uprave in pravosodja, ter načina nastanka take entitete.

Nivo popisa kos (angl. *item*) temelji na opredelitvi vsebine pojma "kos". V slovenski arhivski terminologiji je opredeljen tudi kot "dokument". Ta terminološka rešitev ni povsem skladna z opredelitvijo pojma v standardu, ki se glasi ... *the smallest intellectually indivisible archival unit, e.g., a letter, memorandum, report, photograph, sound recording* (ISADg2, str. 11).

Ustrezno standardizirano razumevanje vsebin temeljnih arhivskih strokovnih pojmov ni omejeno zgolj na akademsko terminološke razprave, ampak na konkretno implementacijo tako zajemanja kot tudi poznejšega poizvedovanja. Še posebej, če so ti pojmi tudi iskalni in omogočajo osnovno razločevanje rezultatov poizvedovanja.

4. Metode

Za vsak produkt je potrebno določiti metode in načine, po katerih se proizvaja. Še pred tem pa je potrebno določiti, kakšen produkt bo šel v proizvodnjo. Če izhajamo iz definicije arhivskega popisovanja, ki je opredeljena v standardu ISADg2, potem lahko ugotovimo, da je produkt arhivskega strokovnega dela, ki ga poimenujemo "opis popisne enote", dokaj kompleksna entiteta. Ta nikakor ni omejena zgolj na opis

pojavne oblike in vsebine arhivskega gradiva, ampak mora služiti za identifikacijo, upravljanje, lociranje in uporabo arhivskega gradiva, pa tudi za razumevanje konteksta in sistema v katerem je arhivsko gradivo nastalo. V ta namen so v različnih arhivskih informacijskih sistemih implementirane različne predstavitve posameznih elementov.

Informacijske celote posameznih elementov so lahko predstavljene z različnimi entitetami, kot so logični operator, numerično polje, alfa-numerično polje, tip polja povezava na splet ali drugi informacijski vir, tip polja datum itd. V nadaljevanju naj bliže predstavim le tista polja, ki so "prosto besedilo" in so opredeljena kot alfa-numerična polja. Ta so si po svoji sintaksi zelo podobna, vendar med njimi obstajajo pomembne semantične, predvsem pa pragmatične razlike. Njihovo razločevanje predstavlja osnovo implementacije ustreznih metod.

V arhivskih informacijskih sistemih tako ločimo polja zapisov, ki posredujejo osrednje informacije določenih podatkovnih entitet od onih, ki imajo informativno, opisno ali razlagalno funkcijo. Nadaljnja analiza obeh pojavnih tipov kaže na njuno pomembno različnost glede njenega namena in hkrati s tem tudi na jasno izraženo izbiro metod njenega oblikovanja. V tej zvezi se pojavi še dilema glede razmerja med interpretacijo in neposrednim opisom arhivskega gradiva. Izkušnje kažejo, da mora tako biti delež informacij, ki so produkt interpretacije vsebin arhivskega gradiva, minimalen. Osredotočen naj bo predvsem na historiate popisnih enot in historiate ustvarjalcev oz. drugih normativnih zapisov le v toliki meri, da uporabnik razume pomen in kontekst arhivskega gradiva.

Da bi lahko dosegli s standardom predvidene cilje popisovanja, je potrebno definirati osnovne metode arhivskega strokovnega dela. Ob teh metodah se v arhivski teoriji in praksi pojavljajo še druge metode, ki so sicer razvite v okviru različnih znanstvenoraziskovalnih aktivnosti in jih arhivski strokovni delavci uporabljajo pri vsakdanjem delu, ne da bi se tega dejansko tudi zavedali in bi znali to vedno tudi ustrezzo definirati (prim.: Novak, 2011b).

Metoda abstrakcije arhivskih vsebin predstavlja arhivskim strokavnim delavcem osnovno orodje oblikovanja opisa popisne enote. To izvedejo na podlagi razpozname vsebine popisne enote. Metoda je na področju upravljanja z dokumenti znana že od nastanka prvih dokumentov in različnih informativnih pomagal v sistemih za upravljanje z dokumenti in sega daleč v preteklost pisarniškega poslovanja. Na področju upravljanja z dokumenti je obstajala že v preteklosti, le da je bila njena implementacija omejena na papirno in njej podobne tehnologije. Metoda bi teoretično morala zagotavljati primerljive rezultate ne glede na uporabljeno tehnologijo. Praksa pa kaže, da temu ni tako. V principu so podatkovne strukture papirnih tehnologij podhranjene v podatkovno-informacijskem smislu. To pomeni, da jih ni mogoče preprosto prevzemati. Potrebno je vložiti veliko različnih virov (človeških, finančnih, tehnoloških itd.), da generirajo ali vzpostavimo manjkajoče vsebine, če želimo take zapise neposredno uporabljati v relacijskih in njim podobnih tehnologijah za upravljanje vsebin.

Metoda preslikav pri opisovanju popisnih enot služi za ustrezzo pozicioniranje opisa popisne enote v arhivskem informacijskem sistemu. Tudi ta metoda je pogosto uporabljena pri urejanju dokumentacije in je znana v sistemih pisarniškega poslovanja od srednjega veka dalje, ko se vzpostavijo sistemi odlaganja dokumentacije po vsebini na podlagi klasifikacijskih načrtov. Ta metoda nam pri oblikovanju in zajemanju

podatkov veliko pomaga predvsem v segmentu oblikovanja naslovov in izvlečkov pri opisih enot popisov.

Metoda razvrščanja je prav tako prisotna že od začetka poslovanja in delovanja katerekoli pravne ali fizične osebe s pomočjo različnih pojavnih oblik dokumentov. Predpogoji implementacije te metode so znani kriteriji, po katerih razvrščamo posamezne entitete. Kriteriji so lahko vsebinski in opisno opredeljeni. Samo razvrščanje pa lahko sledi naslednjim nizom: **n=n+0** (razvrščeno na ta način, da so entitete z enakimi značilnostmi pozicionirane na istem nivoju), **n=n+1** (razvrščanje na podlagi postavljanja druge entitete za eno več glede na prvo entiteto, tretje za eno več glede na drugo, četrte za eno več glede na tretjo itd.).

Metoda fokusiranja oz. osredotočenja se je v arhivski teoriji praksi s področja papirne tehnologije tudi uporabljala, vendar mogoče nedosledno ali na zelo specifičnih segmentih. V arhivskih informacijskih sistemih je potrebno na podlagi te in še drugih metod oblikovati naslov opisa popisne enote. Neupoštevanje zakonitosti in implementacije te metode v naslovu vodi do velikih problemov pri izvajanjju metode razvrščanja na poljubnem številu opisov ali tudi drugih entitet razvrščanja.

Z **metodo analize** razčlenimo entiteto, ki je sestavljena iz več delov, na njene enostavnejše (sestavne) dele. Temu sledi proučevanje vsega dela ločeno, vendar v odnosu do celote. S to metodo je mogoče spoznavanje, odkrivanje in proučevanje znanstvene oz. strokovne resnice. V arhivski teoriji in praksi metodo uporabljamo tako v znanstvenoraziskovalne kot tudi arhivsko strokovne namene.

Posebej pri slednjih metoda analize predstavlja osnovo mnogim arhivskim strokovnim postopkom ali pa se pojavlja kot integralni del kompleksnih metod. Omenim naj samo vrednotenje ustvarjalca in vrednotenje pojavnih oblik arhivskega gradiva, določanje strukture fonda ali zbirke, umeščanje popisne enote v strukturo arhivskega gradiva, pri izdelavi historiatov fondov in zbirk, metoda analize je pomembna tudi na področju upravljanja z arhivskim gradivom (npr. spreminjačje mikroklimatskih pogojev, doseganje različnih strokovnih, poslovnih in drugih ciljev itd). S to metodo pridobljeni podatki praviloma sprožijo različne konkretne aktivnosti.

Metoda sinteze predstavlja združevanje enostavnih miselnih stvaritev v sestavljeni oz. kompleksne entitete, ki predstavljajo logično miselno celoto. Pri tem je pomembno, da so sestavni deli te celote enostavni in proučeni deli vzajemno povezani. V procesih arhivske teorije in prakse uporabljamo metodo pri izdelavi informativnih pomagal. Še posebej vodnikov po fondih in zbirkah, v postopkih oblikovanja naslovov in izvlečkov vsebin oz. regestrov, pri oblikovanju naslovov ali drugih podatkovnih struktur, ki so lahko različnih tipov (npr. opredeljevanje pojavnih oblik arhivskega gradiva, ugotavljanje zasedenosti skladišč, uspešnosti uporabe arhivskega gradiva itd.).

5. Zaključek

Problemi zajemanja podatkov v sodobne arhivske informacijske sisteme so veliko kompleksnejši, kot je videti na prvi pogled. Na podlagi uporabe spletnih arhivskih informativnih pomagal opazimo mnoge arhivske strokovne pomanjkljivosti. Med slednje prištevamo predvsem nedoslednosti implementacije arhivskih strokovnih standardov, poenostavitev metodoloških rešitev popisovanja arhivskega gradiva, želje po doslednih individualizacijah posameznih rešitev itd. Te so v začetnih fazah izgradnje arhivskih informacijskih sistemov predstavljene kot prednosti in so

stimulirane. Z njihovo širitevijo se pojavljajo različni problemi. Pojavljajo se sistemske ali človeške nedoslednosti, velike poenostavitev kompleksnih vsebin, psevdoracionalizacija postopkov itd. Sprva se odkloni pojavljajo sporadično, nato vse pogosteje. Ne glede na frekvenco pojavljanja delujejo entropično na razvoj in izgradnjo arhivskega informacijskega sistema. Stopnja entropije pa se veča tako z rastjo in razvojem samega sistema kakor tudi z intenziteto uporabe že zajetih podatkov.

Z večanjem obsega podatkovnih zbirk in s tem tudi uporabe različnih vrst podatkovnih struktur postajajo metodološke razlike njihovega oblikovanja moteče. Do sedaj ugotovljeni problemi so pereči predvsem pri različnih poizvedovanjih v kombinacijah z razvrščanjem zadetkov. Znano je namreč, da morajo rezultati poizvedovanj s sistemskega stališča ustrezati podanim iskalnim kriterijem in/ali kriterijem razvrščanja zadetkov.

Uporaba manj ustreznih metodoloških rešitev v segmentu oblikovanja vsebin arhivskih podatkovnih struktur povzroča različne negativne posledice. Tako lahko pričakujemo večje probleme predvsem v segmentu zajemanja in v segmentu dojemanja oz. razumevanja vsebin podatkovnih entitet, še posebej na drugih lokacijah brez neposredne arhivske strokovne podpore. Še večje težave pa bo povzročala uporaba tovrstnih vsebin v nedefinirani prihodnosti. S tega stališča uporaba manj ustreznih metodoloških rešitev predstavlja pomemben entropičen učinek na celoten arhivski informacijski sistem, ki ga bo mogoče le s težavo sanirati.

6. Viri in literatura

- Albašić, Almira. *Problematike terminologije u arhivski struci*. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Pokrajinski arhiv Maribor. Maribor, 2011., str. 179-186.
- Cvelfar, Bojan. *Vodnik po fondih in zbirkah arhiva v knjižni obliki - potreba ali nuja?* Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Pokrajinski arhiv Maribor. Maribor, 2011., str. 387-410.
- Gostenčnik, Nina. *Upotreba mreže 2.0 u arhivskim institucijama – primjer pokrajinskog arhiva Maribor*. Arhivska praksa. Arhiv Tuzlanskog kantona in Društvo arhivskih zaposlenika Tuzlanskog kantona. Tuzla, 2012., str. 353-365.
- Hajtnik, Tatjana. *Analiza primernosti formata PDF/A za dolgoročno hrambo gradiva v digitalni obliki*. V Arhivi. Št. 1. Arhivsko društvo Slovenije. Ljubljana, 2012., str. 157-181.
- ISAD(g)2. General International Standard Archival Description - Second edition. (2000). [Sneto 19. 11. 2012 s spletnne strani <http://www.ica.org/10207/standards/isadg-general-international-standard-archival-description-second-edition.html>]
- Kemper, Joachim. *Zwischen Facebook, Twitter und Blogs. Neue Arbeitsformen für Archive und Archivare - Ein kleines Web 2.0-Konzept für das Stadtarchiv Speyer*. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Pokrajinski arhiv Maribor. Maribor, 2011., str. 435-444.
- Molnar, Branka. *Primjena ISAD(g) standarda prilikom izrade inventara*. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Pokrajinski arhiv Maribor. Maribor, 2005., str. 382-387.

MoReq2010: *Modular Requirements for Records Systems – Volume 1: Core Services & Plug-in Modules*. DLM Forum Foundation. [Sneto 11. 6. 2012 s spletnne strani <http://moreq2010.eu/>]

Novak, Miroslav. *Preslikave vsebin v arhivskih strokovnih postopkih*. Pokrajinski arhiv Maribor. Maribor, 2007.

Novak, Miroslav. (2011a) *Priložnosti in pasti komunikacijskih kanalov med arhivi in sodobno družbo*. Atlanti. International Institute for Archival Science. Maribor, 2011., str. 373-381.

Novak, Miroslav. (2011b) *Metode stručnog i istraživačkog rada u savremenoj arhivskoj teoriji i praksi*. Arhivska praksa. Arhiv Tuzlanskog kantona in Društvo arhivskih zaposlenika Tuzlanskog kantona. Tuzla, 2011., str. 213-227.

Novak, Miroslav. (2011c) *Strokovna terminologija - gradnik interoperabilnosti kulturnih in z njimi povezanih vsebin*. Knjižnica. Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Ljubljana, 2011., str. 87-101.

Novak, Miroslav. (2012a) *Signatura kot entiteta arhivskih informacijskih sistemov*. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Pokrajinski arhiv Maribor. Maribor, 2012., str. 605-630.

Novak, Miroslav. (2012b). *Metode oblikovanja nivoa popisa, u skladu sa ISAD(g) standardom*. Arhivska praksa. Arhiv Tuzlanskog kantona in Društvo arhivskih zaposlenika Tuzlanskog kantona. Tuzla, 2012., str. 269-285.

Semlič-Rajh, Zdenka. *Princip provenience in oblikovanje fonda : razkorak med veljavno teorijo in slovensko arhivsko prakso*. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Pokrajinski arhiv Maribor. Maribor, 2010., str. 125-140.

Semlič-Rajh, Zdenka. *Arhivski zapisi in postopki sledenja v arhivskem informacijskem sistemu*. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Pokrajinski arhiv Maribor. Maribor, 2012., str. 541-548.

Semlič-Rajh, Zdenka; Novak, Miroslav. *Nekateri aktualni problemi slovenske arhivske terminologije*. Primeri različnih praks v slovenskih arhivih. Arhivsko društvo Slovenije. Ljubljana, 2011.; str. 87-96.

Šauperl, Alenka; Semlič-Rajh, Zdenka. *Značaj područja identifikacije popisnih jedinica i sadržaja prema standardu ISAD(g) u slovenskoj bazi podataka SIRA_net*. Arhivska praksa. Arhiv Tuzlanskog kantona in Društvo arhivskih zaposlenika Tuzlanskog kantona. Tuzla, 2012., str. 323-343.

Topolovec, Mihaela. *Arhivistička terminologija – standardizacija jezika arhivistike*. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Pokrajinski arhiv Maribor. Maribor, 2011., str. 171-178.

Zajšek, Boštjan. *Oblikovanje naslovov popisnih enot glede na mednarodne arhivske standarde, nove informacijske sisteme slovenskih javnih arhivov ter njihove uporabnike*. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Pokrajinski arhiv Maribor. Maribor, 2012., str. 581-604.

Nina GOSTENČNIK
Pokrajinski arhiv Maribor

UPORABA SPLETA 2.0 V POKRAJINSKEM ARHIVU MARIBOR

Abstrakt

Avtorica v prispevku predstavi primer uporabe aplikacij spletja 2.0 (Facebook in Twitter) v Pokrajinskem arhivu Maribor ter možnosti, ki jih splet 2.0 še ponuja.

Ključne besede: splet 2.0, Facebook, Twitter, arhivi in splet 2.0, spletno sodelovanje,
Pokrajinski arhiv Maribor

Pokrajinski arhiv Maribor in Facebook

Eden izmed problemov arhiva v Mariboru (kot tudi ostalih slovenskih arhivov) je njegova neprepoznavnost v okolju kjer deluje. Ljudje arhiv velikokrat zamenjujejo za muzej, tako vsebinsko kot tudi lokacijsko. Pokrajinski arhiv Maribor je pred prisotnostjo na Facebooku in Twitterju svoje obiskovalce nagovarjal le preko lokalnih medijev, ki pa tudi niso vedno objavili novic o dogodkih, ki jih arhiv prireja. Tako so določene zanimive razstave, predstavitve in druge dejavnosti velikokrat dosegle samo peščico ljudi, ki jih ima arhiv v svoji bazi in jim pošilja vabila. Vse novice o dogodkih v PAM je arhiv objavljal tudi na svoji spletni strani (www.pokarh-mb.si), kjer je moč najti tudi vse ostale podrobnosti v zvezi z arhivom, njegovim poslanstvom, dejavnostjo in ostalim.

Spletна stran Pokrajinskega arhiva Maribor je postavljena statično, z namenom obveščanja in podajanja informacij. V kolikor uporabniki želijo izvedeti karkoli več, morajo poklicati ali poslati e-pošto.

Facebook uporablja vedno več arhivov, med njimi naj omenim državne arhive ZDA, Velike Britanije in Avstralije, v osrednji Evropi na primer Državni arhiv Avstrije (Österreichisches Stattsarchiv), Hrvaški državni arhiv, Slovaški narodni arhiv, Poljski državni arhiv itd. Svoje strani, profile ali skupine imajo tudi razna arhivska združenja, med njimi kot eno izmed najpomembnejših ICA - International Council on Archives (Mednarodni arhivski svet), Icarus in Monasterium. Številke všečkov ali prijateljev gredo ponekod tudi v tisoče, kar kaže na precejšnje zanimanje javnosti.¹

Pokrajinski arhiv Maribor je svojo Facebook stran objavil 8. avgusta 2011. Odločitev je bila sprejeta z namenom vzpostavitev komunikacije z uporabniki, predstavitev arhivskih fondov in zbirk ter povečati prepoznavnost arhiva v skupnosti kjer deluje.

¹ Kemper, Joachim. *Zwischen Facebook, Twitter und blogs. Neue arbeitsformen für archive und archivale - ein kleines web 2.0 - konzept für das Stadtarchiv Speyer*. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Pokrajinski arhiv Maribor, Maribor, 2011, str. 437.

PA
POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

SL EN D

KONTAKTI

Ivan Fras, direktor
ivan.fras@pokarh-mb.si

Tajništvo:
Telefon: (+386 2) 22 85 000
Fax: (+386 2) 25 22 564

DOMOV

POSVETOVANJE V RADENCHIH 2013

EVROPSKA PRESTOLNICA KULTURE 2012

POK. ARHIV MARIBOR NA FACEBOOKU

AKTUALNO V ARHIVU

"SIRANET" ISKLALNIK

ZAPOSLENI SODELAVCI

NAŠA ZALOŽNIŠKA DEJAVNOST

VODNIK PO FONDIH IN ZBIRKAH

KNJIŽNICA PAM

STORITVE ZA UPORABNIKE

JAVNOPRAVNE OSEBE

UČNA URA V ARHIVU

USPOSABLJANJE

DIGITALIZIRANO ARHIVSKO GRADIVO

EVROPSKO TERITORIALNO SODELOVANJE

KATALOG INFORMACIJ JAVNEGA ZNAČAJA

ZANIMIVE POVEZAVE

ZGRADBA STRANI

Novo v arhivu

Tradicionalni slovenski zajtrk

V petek, 16. novembra 2012 bo v vrtcih in šolah potekal projekt Tradicionalni slovenski zajtrk. Slovenski arhivi se temu projektu pridružujemo tako, da bomo na svojih spletnih straneh ali FB objavili stare jedilnice, recepte ter dokumente o mlečni kuhinji iz šolskih fondov. Iz starih dokumentov razberemo, da prehrana nekoč ni bila tako raznovrstna. Zjutraj ali za malico so otroci pojedli kos kruha, le včasih je bil namazan z marmelado, margarino ali sirom ter pilj mleko, čaj ali redkeje kakav. Po vojnah in v obdobjih gospodarske krize je vladalo pomanjkanje. Leta 1952 so na šolah ustanovili mlečne kuhinje, kjer so pripravljali obroke za lačne šolarje. Od leta 1956 je mlečna kuhinja delila malico vsem učencem.

Razpis za uspodabljanje delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom

Pristojno območje

Pokrajinski arhiv izvaja svoje poslanstvo na območju upravnih enot: Dravograd, Gornja Radgona, Lenart, Lendava, Ljutomer, Maribor, Murska Sobota, Pesnica, Radlje ob Dravi, Ravne na Koroškem, Ruše, Slovenj Gradec in Slovenska Bistrica.

Naloge arhiva

Arhivske strokovne aktivnosti vključujejo obdelavo, varovanje in hranjenje ter posredovanje vsebin arhivskega gradiva. Posebno pozornosti posvečamo različnim raziskavam s področja arhivistike, zgodovinopisja, dokumentalistike in drugih družboslovnih ved, evidentirjanju arhivskega gradiva doma in v tujini ter izobraževanju in osveščanju javnosti s posebnim poudarkom na varovanju in ohranjanju arhivskega gradiva.

Vsebine in oblike arhivskih dokumentov predstavljamo širši publiku tako, da:

- omogočamo neposredno študijsko in raziskovalno delo v arhivski čitalnici,

Spletna stran Pokrajinskega arhiva Maribor

Ob pričetku uporabe Facebooka, je bila najprej ustvarjena Facebook stran, ki jo je upravljal nekdo izmed zaposlenih v arhivu s svoje osebne profilne strani na Facebooku. Zaradi razmejitve osebne in službene aktivnosti, je bila kasneje odprta še profilna stran osebe Pokrajinski arhiv Maribor, ki od takrat upravlja z obema stranema.

Trenutno Facebook stran Pokrajinskega arhiva Maribor spremlja 397 uporabnikov, s profilno stranko pa je povezanih 860 uporabnikov. Obe skupini sestavljajo posamezniki in ustanove. Postavlja se vprašanje, zakaj uporabljam kar dve stvari in v čem se razlikujeta. Gre v bistvu za to, da je v začetku število prijateljev Pokrajinskega arhiva Maribor hitro naraščalo, število všečkov na strani pa je začelo naraščati šele kasneje. Vsebine so na obeh spletnih straneh enake oz. so v zadnjem času objavljene na strani PAM, potem pa se na profilni strani naredi povezava na stran. Glede na to, da ima PAM že tolikšno število prijateljev, profilno stran še vedno vzdržujemo.

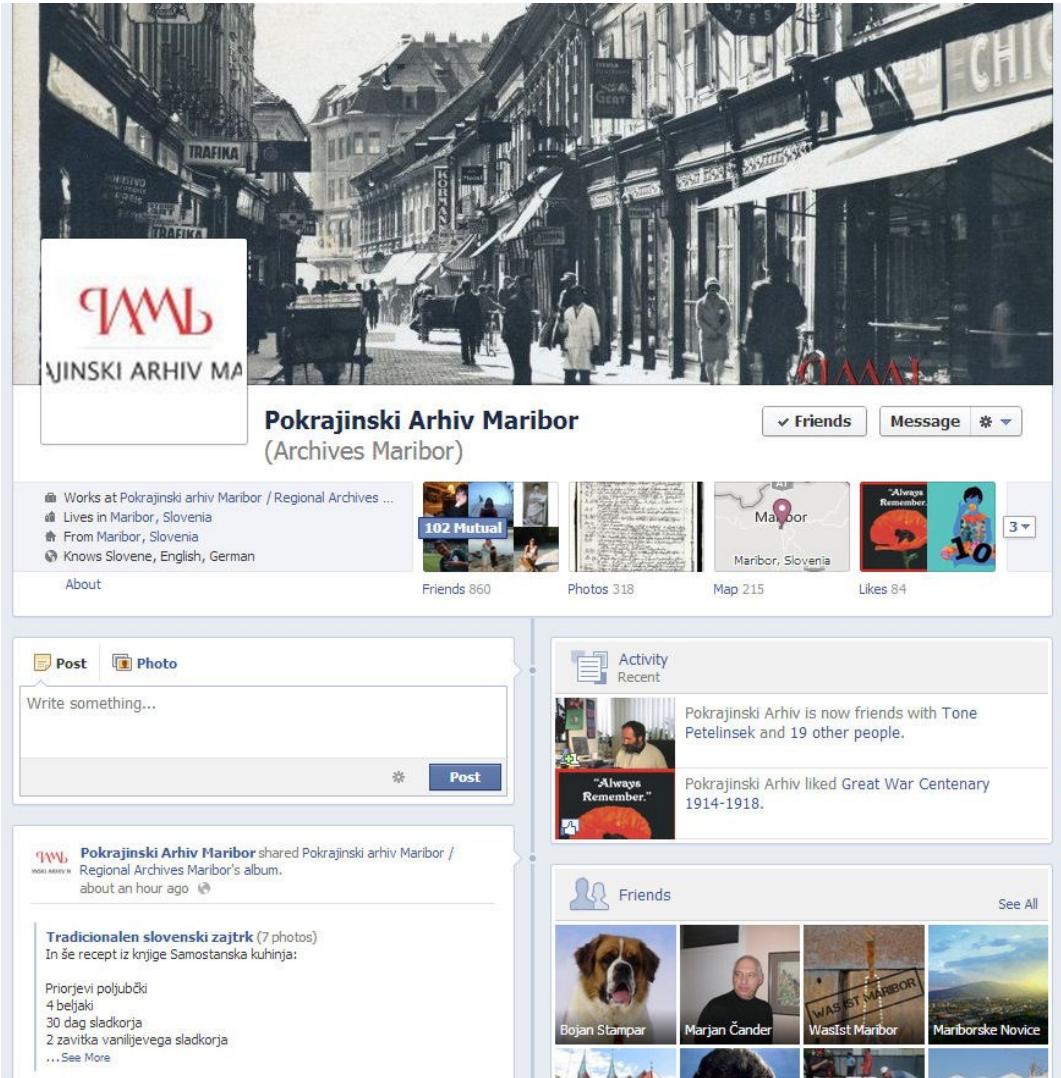

Facebook stran Pokrajinskega arhiva Maribor (15. 11. 2012)

Pokrajinski arhiv Maribor stran uporablja relativno kratek čas, zato lahko v tem času še vedno govorimo o preizkušanju vseh možnosti, ki jih ponuja. Kot že povedano, pa je namen prisotnosti povečevanje prepoznavnosti arhiva v družbi ter ozaveščanje o obstoju in namenu arhivske institucije in gradivu, ki ga hrani.

Ker je veliko uporabnikov, ki spremljajo tako stran kot profil Pokrajinskega arhiva Maribor tujcev, je večina objav objavljena tudi v angleškem jeziku.

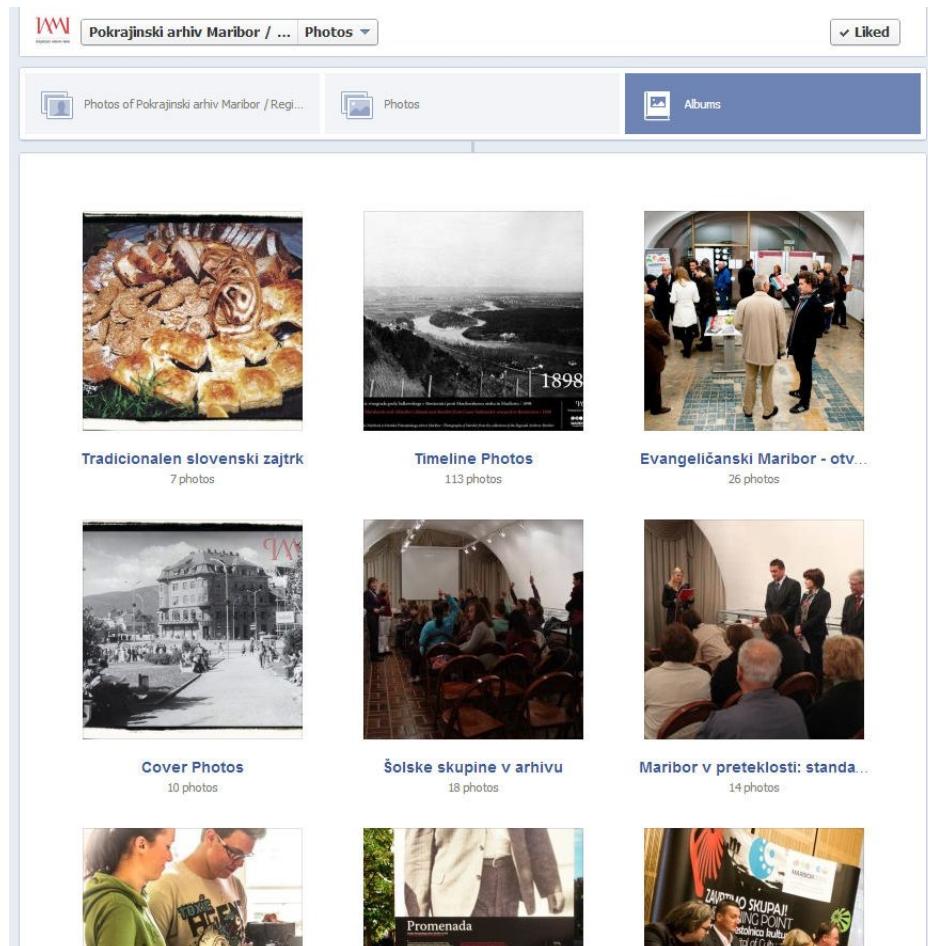
Pokrajinski arhiv Maribor na svoji Facebook strani objavlja predvsem delce iz svojih fondov in zbirk, med katerimi prevladuje fotografsko gradivo. Objavljeni so tudi napovedniki, vabila na dogodke, ki jih arhiv prireja, poročila s teh dogodkov ter fotografije.

Profil Pokrajinskega arhiva Maribor (2. 7. 2012)

Med albumi se tako nahajajo Fotografije na zidu, kjer se nahajajo razna vabila na otvoritve razstav, dnevne zanimivosti... Album se nenehno dopolnjuje. Najobsežnejši album je *Maribor v preteklosti / Maribor in the past* kjer se nahajajo fotografije Maribora in ki se prav tako redno dopolnjuje. Med albumi najdemo tudi npr. album *Mednarodni arhivski tabor / International archival camp, Mednarodni arhivski dan 2012 v PAM / International archives day 2012 in Maribor*, albine fotografij z otvoritev razstav itd.

Ob otvoritvah razstav, predstavitvah knjig in ostalih dogodkih, ki jih organizira PAM, se ustvarijo tudi dogodki s predstavitvijo dogodka in vabljenimi uporabniki.

Albumi strani Pokrajinski arhiv Maribor/Regional Archives Maribor

Otvoritev razstave Mesta in trgi ob hrvaško-slovenski meji

Public Event · By Pokrajinski arhiv Maribor / Regional Archives Maribor

Going (25)

	Nina Gostenčnik
	Jožica Bajgot
	Katja Zupanč
	Pokrajinski Arhiv Maribor (Invited You)
	Sonja Jazbec
	Gordana Šövegeš Lipovšek

Map

Pokrajinski arhiv Maribor / Regional A...
Glavni trg 7, 2000 Maribor, Slovenia
View Map · Get Directions

Posts

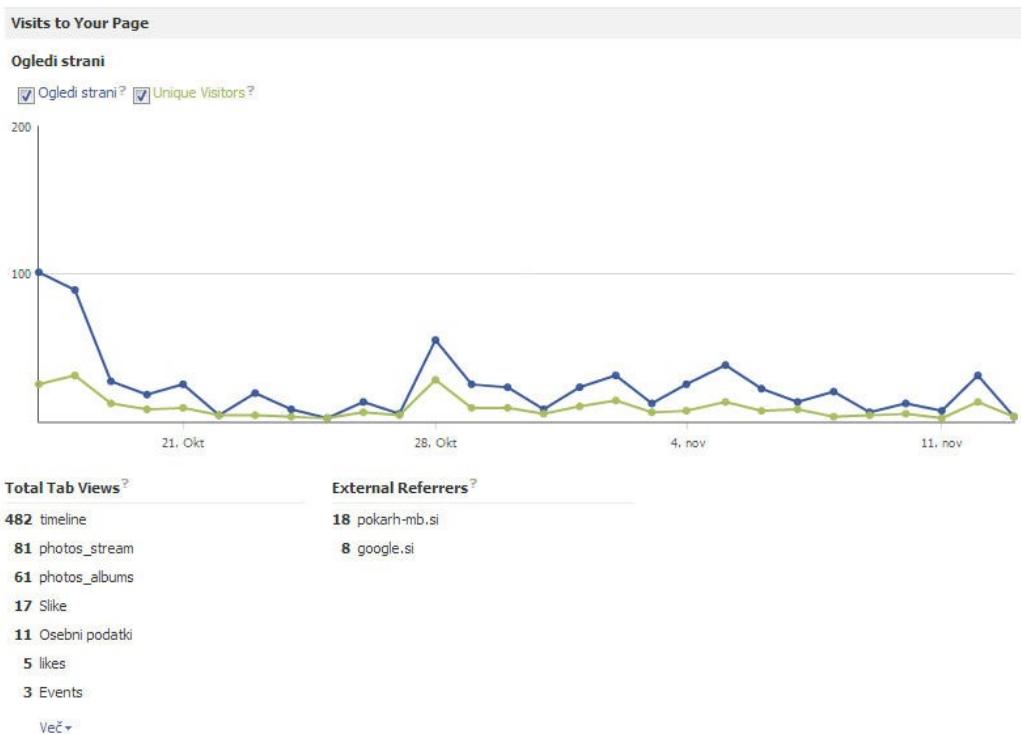
Write Post **Add Photo / Video** **Ask Question**

Primer objave dogodka

Ob koncu naj predstavim še strukturo uporabnikov, ki so všečkali Facebook stran Pokrajinskega arhiva Maribor.

Največ uporabnikov spada v starostno skupino med 25. in 34. letom starosti, medtem ko je razlika med moškimi in ženskimi uporabniki zelo majhna in niha iz tedna v teden (50% žensk in 50% moških). Večina uporabnikov strani prihaja iz Slovenije, sledijo ji Avstrija, Nemčija, Hrvaška, Srbija, Belgija, Slovaška in Španija.

Prevladujejo uporabniki iz Maribora, v prihodnje pa si želimo krog obiskovalcev razširiti tudi na ostala slovenska mesta, predvsem tista, ki jih s svojo pristojnostjo arhiv pokriva.

Statistika FB strani od 17. oktobra do 13. novembra 2012

Z obiskom Facebook strani Pokrajinskega arhiva Maribor smo zaenkrat lahko zadovoljni. Zgornji prikaz kaže obiske strani med 17. oktobrom in 13. novembrom 2012. Temnejša linija povezuje točke s številom ogledov strani v posameznem dnevu, svetlejša pa število enkratnih obiskovalcev, ki so na določen dan obiskali stran. Opažamo, da določene objave privabijo več ljudi, vendar bomo podrobno analizo opravili po vsaj enem letu delovanja strani.

Pokrajinski arhiv Maribor in Twitter²

Pokrajinski arhiv Maribor svojo prisotnost na spletu povečuje tudi z uporabo Twitterja. Twitter je z delovanjem začel leta 2006, danes pa ga uporablja več kot 500 milijonov aktivnih uporabnikov, ki ustvarijo več kot 340 milijonov twitov vsak dan.³

² Twitter: <http://twitter.com>.

³ <http://en.wikipedia.org/wiki/Twitter> (3. 7. 2012).

V Sloveniji Twitter uporablja skoraj 20.000 uporabnikov,⁴ tudi med njimi najdemo tudi nekatere kulturne institucije, npr. Slovenski etnografski muzej, ZRC SAZU, Narodni muzej Slovenije, Tehniški muzej; med knjižnicami nekaj krajevnih knjižnic (Tolmin, Brežice, Novo mesto, Koper) ter Mestna knjižnica Ljubljana, itd...

Twitter pa uporablja tudi Vlada Republike Slovenije ter nekaj politikov.

Twitter stran Pokrajinskega arhiva Maribor

Pokrajinski arhiv Maribor je na Twitterju prisoten od januarja 2012. Trenutno⁵ je objavljenih 185 objav, ki napovedujejo dogodke, prikazujejo zanimivosti iz vsakodnevnega dogajanja ter posredujejo objave drugih institucij ali posameznikov.

Pokrajinski arhiv Maribor sledi 111 uporabnikom, medtem ko 61 uporabnikov sledi njegovim objavam.

⁴ <http://sitweet.com/> (3. 7. 2012).

⁵ Stanje na 15. november 2012.

Zaključek

Glede na možnosti, ki so nam na voljo, bi bilo nespametno neizkoristiti moč spleta in interakcije, ki lahko preko njega poteka. Nenazadnje lahko uporabniki interneta arhivom tudi pomagajo, npr. pri prepoznavanju oseb in krajev na neidentificiranih fotografijah. Predvsem pa gre za obliko predstavitve, kjer se ustanova uporabnikom predstavi na dostopen način. Mnogi se na ta način tudi prvič srečajo z arhivi in gradivom, ki ga ti hranijo. Splet ponuja ogromno možnosti za boljše predstavitve arhivov in boljšo komunikacijo z uporabniki. Mnogi arhivi te možnosti že izkoriščajo v veliki meri, nekateri se pa z novimi izzivi šele spopadamo.

Želja Pokrajinskega arhiva Maribor je bila, da preko aplikacij Facebook in Twitter, uporabnike osvešča o pomembnosti varovanja pisne kulturne dediščine, jih obvešča o svoji dejavnosti in pomenu arhiva.

Use of Web 2.0 in Archival Institutions: Example of the Regional Archives Maribor

The era of control is over: You can either stay in the bunker, or you can try to participate. And to not participate is criminal. (Ed Dilworth, Wired Magazine)

The internet has become a vital part of many people's lives. For most, it is the first source of information and a means of communication. Therefore, it is essential that archival institutions participate as much as possible. In Slovenia the use of web 2.0 applications in archives begun in 2011 and is obviously still in its test phase. Of nine archival institutions (state and church), four have begun using Facebook and only one has a Twitter account. None of Slovenian archives use any other web 2.0 applications, such as blogs, wikis or RSS feeds. The situation abroad is very different. As the use of web 2.0 in Slovenia is basically limited to social networking and Twitter, we can find many wikis, blog and photo, video sharing pages where archives actively participate.

The Regional Archives Maribor has decided to start a Facebook page and open a Twitter account firstly for the reason of gaining bigger recognition in the area where it functions. The problem of our archives' recognition in the community has always been big. The archives is constantly mistaken for the regional museum in function as in location. Therefore, it was our wish to be more present in the community. We organize professional meetings, exhibitions, book presentations and several other events, which do not reach any more people than those in our database.

Through Facebook and Twitter and with building a net of friends, likes and followers we have a chance to reach more people, to offer them an inside into the archives, our work, holdings and promote the importance of protecting written cultural heritage.

Zaključci

Zaključci susreta predstavnika regionalnih arhiva Republike Hrvatske i susjednih država Slovenije, Bosne i Hercegovine te baštinskih ustanova Republike Hrvatske u povodu 4. zagrebačkoga arhivskog dana na temu:

ARHIVISTIKA – KULTURA – ZNANOST: PARTNERSTVO ZA RAZVOJ

1.

Potrebno je nastaviti suradnju regionalnih arhiva u cilju izmjene iskustava i sudjelovanja u projektima koji će promicati sudjelovanje baštinskih ustanova u brzi za kulturu sjećanja.

Potrebno je što prije izraditi norme i osigurati potrebne tehničke preduvjete za preuzimanje i korištenje arhivskoga gradiva na elektroničkim medijima.

Sudionici naglašavaju potrebu suradnje baštinskih ustanova u stvaranju jedinstvenih informativnih pomagala, sukladno međunarodnim normama, kao sredstva pristupa gradivu. Posebno je potrebno da svi arhivi izrade vodiče na klasičnom i elektroničkom mediju za sveukupno gradivo koje pohranjuju.

Arhivisti moraju surađivati s istraživačima i povremeno u izravnoj komunikaciji s njima potražiti povratnu informaciju o korisnosti svojih obavijesnih pomagala. Potreba praćenja korisnosti arhivskih obavijesnih pomagala novi je element u težnji arhivista ka izvrsnosti.

Sudionici potiču muzeje, knjižnice i ostale nearhivske ustanove da pri obradi arhivskoga gradiva koje čuvaju također poštuju međunarodne norme i nacionalne standarde u arhivskoj struci, kao što arhivi trebaju poštivati standarde bibliotekarstva u katalogiziranju knjižnoga gradiva.

Sudionici su naglasili potrebu suradnje sa znanstvenicima posebno u pružanju što potpunijih informacija o gradivu. U elaboratima o strateškome razvoju arhivske službe potrebno je usklađivati dinamiku obrade arhivskoga gradiva s projektima povijesne znanosti.

Između uslužnih centara za istraživačke podatke i državnih arhiva postoji veliki prostor za suradnju i povezivanje izvora koji su im na brizi.

Sudionici smatraju također da je potrebno uskladiti prioritete digitalizacije i objave arhivskoga gradiva neophodne za sustavna povijesna istraživanja koja su predviđena nacionalnim projektima i prioritetima.

2.

Promatranje arhivskog gradiva u kontekstu informacijskih znanosti i u kontekstu historiografije pokazuje nužnost teorijskog promišljanja i praktične suradnje ovih dviju znanosti, ali ne samo njih, već i šire. Mogućnost i potreba otklona od svake jednostranosti bilo koje znanstvene paradigme, širenje interdisciplinarnih spoznaja te suradnja među različitim disciplinama doprinijet će produbljivanju spoznaja i kvalitetnijoj prezentaciji arhivskoga gradiva.

Arhivistička znanost i arhivi kao institucije moraju biti u toku sa savremenim tehnološkim promjenama u društvu u smislu sveprisutne upotrebe i tendencija za kompletnim preuzimanjem kontrole nad informacijskim pomagalima, kako u prikupljanju i obradi tako i u korištenju i interpretiranju arhivskog gradiva.

Iako je to opravdano i neizbjegno u suvremenim okolnostima, potrebno je pri tome da arhivistička znanost izbjegne totalno obesmišljavanje svoga bivstvenoga zadatka, a to su kulturno-povijesni i civilizacijski, a prije svega humani ciljevi tretiranja i tumačenja arhivske građe i znanstvenih istina koje ona sadrži.

3.

Etička odgovornost stručnjaka (pojedinca eksperta i cijele struke) u okviru javnog sustava arhivske djelatnosti zahtijeva definiranje ispravnog odnosa "nematerijalne dodane vrijednosti" stručnog rada i one "monetarne dodane vrijednosti" koju nameće menadžerska komercijalizacija kulture.

4.

Sve temeljne baštinske ustanove, arhivi, knjižnice i muzeji, djeluju u cilju prijenosa znanja korisnicima, dakle, ostvaruju javni interes i društveni profit. Nužna je međusobna suradnja i osnovno poznavanje svake od temeljnih baštinskih struka, kako bi i arhivi i muzeji ostvarili svoju društvenu ulogu – čuvanje i kreiranje identiteta zajednice u kojoj djeluju.

Zagreb, 30. studenoga 2012. godine

KRATICE

angl. - angleška, -i, -o
br. - broj
čl. - članak
ed. - edition
etc. - et cetera
fasc. - fascikl
feb. - februar
g. - gospodin
itd. - i(n) tako dalje
kut. - kutija
lat. - latinska, -i, -o
npr. - na primjer
oz. - oziroma
prim. - primjer, primerjava
prir. - priredio, -la
sign. - signatura
str. - strana
sv. - sveta, -i, -o
sv. - svezak
št. - številka
ur. - urednik, -ca
usp. - usporedi

SKRAĆENICE

AFIAP - Artiste International Federation of photographic art
AKM - arhivi - knjižnice - muzeji
COBISS - Co-operative Online Bibliographic System & Services
DAZG - Državni arhiv u Zagrebu
DSS - Društvo slovenskih skladateljev
ETZ - Enotne tehnološke zahteve
HDA - Hrvatski državni arhiv
HAZU - Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
ICA - International Council on Archives
ICMAH - International Committee for Museums and Collections of Archaeology and History
ICOM - International Council of Museums
ISAD(G), ISADg2 - General International Standard Archival Description
JAZU - Jugoslavenska akademija znanosti i umjenosti
JU - Javna ustanova
MGZ - Muzej grada Zagreba
NR - Narodna Republika
PAM - Pokrajinski arhiv Maribor
RISM - Répertoire international des sources musicales
RS - Republika Slovenija
RSS - RDF Site Summary, Really Simple Syndication
SIRANET - Slovenski Regionalni Arhivi NET
UNESCO - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
ZAL - Zgodovinski arhiv Ljubljana
ZAC - Zgodovinski arhiv Celje
ZAL - Zgodovinski arhiv Ljubljana
ZDA - Združene države Amerike
ZRC SAZU - Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti